

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΚΤΑΚΤΟΝ ΤΕΥΧΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

ΓΝΩΜΑΙ ΤΟΥ ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

1907—1919

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ
ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΣΤ. ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΑΘΗΝΑΙ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

16—Ὁδὸς Περικλέους—16

Ἀπρίλιος, 1923

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A'—	Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων Αἷμα» (1907) σελ.	1
B'—	» τὴν «α' Προκήρυξιν τοὺς σκλαδωμένους καὶ τοὺς ἐλευθερωμένους Ἕλληνας» (1908).	2
Γ'—	«Ἡ Μικρὴ Πατρίδα», β' Προκήρυξιν τοὺς σκλαδωμένους καὶ τοὺς ἐλευθερωμένους Ἕλληνας (1908)	6
Δ—	Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Στρατὸς καὶ ἄλλα», γ' Προκήρυξιν τοὺς ἐσκλαδωμένους καὶ τοὺς ἀεσκλαδωτοὺς Ἕλληνας, γιὰτὶ ἐλεύθεροι δὲν ὑπάρχουν πιά ἡ ἀκόμη (1909)	16
Ε'—	Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Σαμοθράκη» (τὸ νησί—1909), κεφάλ. «Κοινότητες»	26
ΣΤ'—	«Προγραμματικοὶ πολιτικοὶ στοχασμοὶ» (1916).	31
Ζ'—	«β' Ὑπόμνημα ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις Συνδιάσκεψιν τῆς εἰρήνης» (1919)	49

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

ΓΝΩΜΑΙ ΤΟΥ ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

1907 — 1919

Α'.

ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΑΙ ΗΡΩΩΝ ΑΙΜΑ

ΚΕΦ. ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

... Μά ο 'Αλέξης ὕπνο δὲν εἶχε. Συλλογίζονταν πὼς πρέπει ὅλες οἱ κοινότητες ποὺ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ βασίλειο νὰ πῆξουν καὶ νὰ γίνουν ἓνα κράτος. Γιατὶ νὰ περιμένουν τὴν ἐλευθερίαν μόνον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα; Ἄς δουλέψουν καὶ αὐτές, ἄς δουλέψουν σὰν νὰ μὴν ἦταν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὴ τότε θὰ τις βοηθήσῃ. Φαντάζονταν ἓναν ἀπέραντο μυστικὸ ὀργανισμό μεσὰ σ' ὅλη τὴν Τουρκίαν, ἓνα δεῦτερο κράτος ἐλληνικόν, καμωμένο ἀπὸ ὅλες τὶς ἐλληνικὰς κοινότητες καὶ ἐπαρχίας, μὲ πειθαρχίαν ἐλληνικὴ ἀναμεταξύ τους, καὶ μιὰ ἱεραρχίαν τέτοια ποὺ νὰ μποροῦν δεμένες ἀναμεταξύ τους οἱ κοινότητες νὰ δουλεύουν, νὰ βοηθοῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, καὶ νὰ παλαίβουν ὅλες μαζί, τὴν ἴδια ὥρα, μὲ κάθε ἐχθρό. Οἱ Ἕλληνες ὅλοι νὰ εἶναι σ' αὐτὸ τὸ μυστικὸν ὀργανισμό ὅργανα καὶ οὔτε ἓνας νὰ μὴν εἶναι ἔξω.

1907

Α'. ΠΡΟΚΗΡΤΞΗ

ΣΤΟΥΣ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΜΕΝΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

..... Έχουμε χρέος νά γίνουμε ἄνθρωποι, γιατί γόρω μας εἶναι κίνδυνοι που χρειάζονται ἄνθρωποι δυνατοί, ἀληθινοί Ἕλληνες, γιά νά τοὺς νικήσουν.

Ἄς πάρουμε πρώτα ἐκείνους που ἔχουν καὶ μπορούν νά δώσουν χρήμα γιά τὸ κοινὸ καλὸ. Ἀπ' αὐτοὺς πολλοὶ εἶναι φιλάργυροι, δὲν δίνουν ποτὲ τοὺς τίποτε οὔτε γιά τὴν φυγὴ τῶν ἀποθαμένων τους—ἄλλοι σκορποὺν τὰ χρήματά τους γιά δική τους διασκέδαση—ἄλλοι χαρίζουν χρήματα (δωρεὰς καὶ κληροδοτήματα) γιά τὸ ἔθνος τάχα—ἄλλοι μὲ τὰ χρήματά τους κάνουν ἐπιχειρήσεις γεωργικῆς, ἐμπορικῆς, ναυτικῆς, βιομηχανικῆς, που δίνουνε δουλειὰ σὲ ἀναρίθμητα χέρια. Τὰ δύο τελευταῖα εἶδη εἶνε τὰ καλλίτερα. Ἄς κοιτάξουμε ὡς τόσο μιὰ στιγμὴ ἐκείνους που δίνουν γιά φιλανθρωπικὰ ἔργα. Τοὺς κοστίζει νά δίνουν καὶ νά μὴν ἀκούγεται τ' ὄνομά τους, καὶ ἴσως δίνουνε μόνο καὶ μόνο γιά νὰ κηρύσσονται. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἀρέσουν τόσο τὰ χτίρια που φαίνονται σὰν παντοτινὰ καὶ ἀχάλαστα, καὶ μπορεί κανεὶς νά γράφει ἐπάνω μὲ χρυσὰ γράμματα τ' ὄνομά του. Κάποτε δίνουν καὶ ἅμα τοὺς τύχει κανένα δυστύχημα καὶ γυρεύουν νά βροῦνε συγχώρεση γι' ἀμαρτίες. Μὰ δὲ μᾶς μέλει τὸ πῶς καὶ γιατί δίνουν, φτάνει που δίνουν καὶ δὲν εἶναι σὰν ἄλλους, σιγχοῦνηδες. Ἀλλὰ πρέπει ἄλλο νά προσέχουμε, δηλαδὴ τὸ ποῦ δίνουμε τὰ χρήματά μας. Δυστυχῶς οἱ πλούσιοί μας τὰ χρήματά τους τ' ἀφήνουν οἱ περισσότεροὶ σὲ νοσοκομεῖα καὶ λένε πως τ' ἀφήνουνε στὸ ἔθνος, σὰ νάταν τὸ ἔθνος ἄρρωστο. Ὅπως πᾶμε, θὰ καταντήσει τὰ νοσοκομεῖα τοῦ ἔθνους νά ἔχουν τόσα κρεβάτια ὅσα χρειάζονται γιά νά μπῇ σὲ κρεβάτια ὅλο τὸ ἔθνος, δηλαδὴ 10 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι. Καὶ τότε πᾶ θὰ ἡσυχάσουν οἱ πλούσιοί μας, ἢ θὰ ξεψιλοτοῦν

Α'. ΠΡΟΚΗΡΤΞΗ

γιά νά μπορέσουν καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη νά τάρρωσθήσουν καὶ νά τὰ χώσουν σὲ κρεβάτια μέσα. Ἀλήθεια ἡ φιλανθρωπία μας τελειωμὸ δὲν ἔχει.

Ὡς τόσο, ἀπ' αὐτὰ που εἴπαμε παραπάνω, ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοῦ ἔθνους, καταλαβαίνετε, πιστεύω, καὶ μονάχοι σας, ποῦ θὰ ἦταν καλλίτερα νά μαζεῦονταν καὶ νά πήγαιναν τὰ χρήματά μας. Γιά νά τὸ δῆτε ὅμως πιὸ ξάστερα, σὰς τὰ βάζω κάτω ἕνα ἕνα τὰ ἔργα που μπορούν καὶ πρέπει νά γίνουν μὲ τὰ χρήματά μας καὶ μὲ τὴν ἐνέργειά μας.

Α') Χρειάζεται ν' αγοράζουμε σιφιλίκια στὰ ὑπόδουλα μέρη καὶ νά βάζουμε δικούς μας χωριάτες νά τὰ δουλεύουν, νά βγάζουν τὸ φῶμα τους καὶ νά κερδίζουν κιόλας. Τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι πλούσια γιατί καὶ τὸ χώμα εἶναι καλὸ, καὶ δάση βρίσκονται καὶ βουνά, καὶ νερά πολλὰ τρεχάμενα καὶ στεκάμενα, καὶ ἔτσι μπορεί τὸ χρήμα νά βγάλει κι' ἄλλες δουλειὲς στὴ μέση, ἡγενοτροφία, βιομηχανία καὶ μεταλλουργία (χαλιὰ, ὑφάσματα μάλλινα καὶ μεταξωτά, νήματα, τυριά, βουτόρτζα, κρασιά, φάρια, ζάχαρη, γυαλί, μάρμαρα κλπ.). Ἔτσι καὶ τὰ χώματα τὰ ἑλληνικά θὰ μένουνε σ' ἑλληνικά χέρια καὶ ὁ λαὸς θὰ βρίσκει καλὴ δουλειὰ καὶ θὰ γλοκκίνεται καὶ θὰ μνήσκει στὸν τόπο του καὶ θὰ πληθαίνει καὶ θὰ πλουταίνει χωρὶς νά πηγαίνει σὲ ξένους τόπους γιά νάδρει καλλίτερα.

Β') Τὸ ἴδιο νά κάνουμε καὶ στὸ ἐλεύθερο βασιλεῖο. Νά γίνουν μεγάλες ἐπιχειρήσεις γεωργικῆς, βιομηχανικῆς, ἐμπορικῆς, ναυτικῆς. Ἡ Θεσσαλία μπορεί νά θρέφει χιλιάδες ἀνθρώπους ἀκόμη. Ἔχει ὅμως ἀνάγκη ὁδραυλικὰ ἔργα γιά νά γίνει καλλίτερη καὶ αἰγουρότερη ἢ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐσοδεία. Εἴμαστε ναυτικὸ ἔθνος καὶ ὅμως μιὰ ἀτμοπλοϊκὴ ἐταιρεία τῆς προκοπῆς γιά ἐπιβάτες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Πόλη, στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴ Σμύρνη δὲν ὑπάρχει. Καὶ μεταλλεῖα ἄπειρα ἔχει ὁ τόπος μας, καὶ πόσα ἄλλα. Πρέπει νά βρίσκει δουλειὰ ὁ λαός. Ὁ τόπος μας ἔχει νά μᾶς θρέφει, ἔννοια σας, φθάνει νά ξέρουμε ν' ἀνοίγουμε δουλειές, καὶ τότε θὰ βρίσκουμε γλύκα στὸν τόπο μας.

Γ') Σὰ θέλει κανεὶς καὶ καλὰ νά χτίσει καὶ χτίρια γιά νά μείνη τ' ὄνομά του ἀθάνατο, ἂς χτίσει στρατώνες καὶ ἀποθήκες, ὁδρωγεία, γεφύρια, ἂς φτιάσῃ δρόμους καὶ σιδηροδρόμους, ἂς ναυπηγήσῃ πολεμικά καράδια. Θὰ πῆτε, γιατί νά μὴ χτίσει καὶ σχολεῖα. Μὰ γι' αὐτὸ θὰ μιλήσουμε ἀμέσως παρακάτω.

Δ') Σχολεῖα στὴν Ἑλλάδα δὲν χρειαζόμαστε, ἔχουμε ἀρκετά, καὶ δημοτικὰ καὶ γυμνάσια καὶ πανεπιστήμια. Τὰ γυμνάσια στὴν Ἑλλάδα εἶναι πάρα πολλὰ μάλιστα. Νά ἦταν τρόπος νά ἔδιναν οἱ πλούσιοί μας

χρήματα για να κλειστούνε μερικά. Γιατί τα γυμνάσια βγάζουν ανθρώπους όχι της δουλειάς, αλλά χασομέρηδες και άκαμάτες που τυρεβούνε θέσες. Κ' οι τέτοιοι άνθρωποι είναι φάρμα σ' έναν τόπο.—Και μολονάτι το πανεπιστήμιο που έχουμε, κι αυτό πολύ μάς πέφτει, βρέθηκε κάποιος πλούσιος να μάς φτιάσει και δεύτερο. Κρίμα στα χρήματα!

Σκολειά χρειάζομαστε άλλου. Σκολειά—όχι με χτήρια μεγαλόπρεπα, παρά απλά, παστρικά και άερικά—όχι γυμνάσια, παρά δημοτικά σκολειά γι' αγόρια και γι' κορίτσια και νηπιαγωγεία—όχι με πολλούς δασκάλους και δασκάλες, παρά μ' ένα, δυο ή τρεις το πολύ, αλλά καλούς, καλοπληρωμένους, να αγαπούνε τα παιδιά και τη δουλειά τους, και να ξέρουν τι περιμένει το έθνος απ' αυτούς και από τα σκολειά του—τέτοια σκολειά χρειάζονται στην Τουρκία (στην Ανατολή και στη Ρούμελη) και μάλιστα εκεί που δε μιλούν ακόμα οι Έλληνες καλά τα ελληνικά, παρά ανακτώνουν και τουρκικά και σλαβικά.

Ε') Χρήματα χρειάζεται και ο στρατός και ο στόλος.

Να λοιπόν ποῦ μπορούσαν να πηγαίνουν κάμποσα χρήματά μας. Γιατί, σημειώστε το καλά, δε μιλούμε μονάχα στους πλούσιους, μιλούμε σ' όλους, και σ' εκείνους που μόνο μια δεκάρα μπορούν για το γενικό καλό να χαρίσουν το χρόνο. Όλοι μάς έχουμε χρέος να βοηθήσουμε για να αγοράζονται και να δουλεύονται ταυφλίκια και χωράφια, να γίνονται σκολειά εκεί που χρειάζονται, να βρίσκεται πάντα έτοιμος και καλοεμπνευσμένος ο στρατός και ο στόλος, να δουλεύεται το χώμα το ελληνικό όσο μπορεί περισσότερο και καλύτερα, και ούτε μια σπιθαμή της να μη μείνει ανόργωτη.

Πλούτος δεν είναι το χρήμα. Πλούτος είναι η δουλειά. Ποτέ δεν είμαστε φτωχοί όσο μπορούμε και δουλεύουμε. Και πρέπει πρώτ' απ' όλα να δουλεύουμε στον τόπο μας και να τον καλοδουλεύουμε τον τόπο μας σαν κάτι που το αγαπούμε περισσότερο από κάθε άλλο πράμα. Πρέπει να καταλάβουμε μικροί και μεγάλοι, πλούσιοι και φτωχοί, πως το ξενίτεμα δεν είναι καλό πράμα, όσο έμεινε αδόουλετος ο τόπος μας και το έθνος μας δεν έγινε δυνατό και μεγάλο για να μπορεί να ζήσει δίχως τη βοήθεια όλων των παιδιών του. Μας χρειάζεται σιμά της ή πικρίδα, να μάς έχει στο χέρι. Δεν είναι σωστό να της ξεφεύγουμε. Έπειτα, καθώς είπαμε, τα ελληνικά τα χώματά μπορούν να μάς θρέψουν, είναι λογής λογής και τα περισσότερα πλουτοφόρα. Αντί να πηγαίνουμε στην Αμερική και στην Αφρική, μπορούμε, όσοι δεν είμαστε

Α' ΠΡΟΚΗΡΤΞΗ

ευχαριστημένοι με τη δουλειά στον τόπο μας, να πηγαίνουμε σ' άλλους ελληνικούς τόπους και όχι στην ξενιτειά. Όλη η ελληνική γη θέλει δουλέμα γιερό. Της λείπουν τα χέρια γιατί τα παιδιά της την αφήνουν και φεύγουν, και γιατί τα ελληνικά κεφάλια μένουν τα περισσότερα νεκρά. Αν εξακολουθήσει να γίνεται αυτό, θάρθουνε σίγουρα, σήμερα αύριο, ξένοι να εκμεταλλευθούν τον τόπο μας. Κυττάξτε, άρχισε να γίνεται αυτό που λέμε. Οι Γερμανοί με τα όλα τους σαν ακρίδες έπεσαν στη Μικρασία. Αφού οι ξένοι έρχονται να σιδεφουνε στον τόπο μας, θα πη πως ο τόπος μας έχει αξία, και πλούτο, και δουλειά για να θρέψει πολλούς ανθρώπους.

Πρέπει να καταλάβουμε και τούτο πως χρέος μας απαράχτα είναι να κάνουμε όλοι μας το στρατιωτικό μας, για να είμαστε γυμνασμένοι κ' έτοιμοι για κάθε αγώνα και πρό πάντων για τον αγώνα που πρέπει ν' άρχισή για την ένωση της φυλής.

Και τους φόρους έχουμε χρέος να τους πληρώνουμε ταχτικά, οι ελεύθεροι Έλληνες, όπως οι σκλαβωμένοι τις συνεισφορές τους για το στρατό και το στόλο.

Λέμε πως το έθνος μας είναι φτωχό και χρήματα δεν έχει για να πορευτεί και να κάμει και τους μεγάλους του σκοπούς. Κι όμως το έθνος μας θα είναι πλούσιο αν τα παιδιά του όλα είναι γιερά και της δουλειάς, αν δε βαρυνθούν τον κόπο, αν δουλεύουν και κερδίζουν, αν κάνουν πρόθυμα το στρατιωτικό τους, και αν πληρώνουν τα δασίματα που τους ζητεί το έθνος για να προκόψει κι αυτό το ίδιο και το κάθε άτομο.

Φτωχοί και πλούσιοι, μικροί και μεγάλοι, όλοι μας, αυτά να έχουμε στο νου, κι' αυτά να τα κάνουμε πράξη, κ' ή προκοπή θάρθει μονάχη της.

1908

Η ΜΙΚΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Β' ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ

ΣΤΟΥΣ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΩΜΕΝΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

Η πολιτεία ἢ τὸ χωριὸν ποῦ μᾶς γέννησε εἶναι ἡ μικρὴ μας πα-
τριδα, εἴτε σὲ νησί βρίσκεται, εἴτε σὲ βουνό, εἴτε σὲ κάμπο—σὲ με-
σόγειο ἢ σὲ περιθαλάσσιό.

Στὸ χωριὸν τὰ σπίτια εἶναι γνώριμα, καὶ οἱ ἄνθρωποι σὰ νὰ συγγε-
νεύουν. Ὅλοι ξέρουν ὅλους καὶ τὰ τριγυρινὰ τοὺς πράγματα. Ἄλλο ἀπὸ
γειτονιὲς δὲν ὑπάρχει.

Χαράματα σηκώνεται ὁ ἄντρας, βουτᾷ μιὰ κομμάτια φωμί στὸ κρασί
του, καὶ μὲ τὸ δισάκκι καὶ τὴν τσάπα, μὲ τὸ ζῶο ποῦ θὰ ὀργώσει καὶ
μὲ τὸ παιδί του πάει στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι ἢ στὸ μπουστάνι. Σηκώνε-
ται καὶ ἡ γυναῖκα καὶ πάει στὴ βρύση γιὰ νερό. Τὸ κορίτσι νοικοκυρεῖται
τὸ σπίτι καὶ τὴν αὐλή, πλένει, ὑφαίνει, λευκαίνει τὸ πανί. Τῇ χωριά-
τισσα πότε τῇ βλέπεις στὸν ἀργαλειό, πότε στὸ ληνὸ μὲ γυμνὰ ποδάρια
νὰ πατᾷ σταφύλια, πότε μ' ἀνασκουμπωμένα μανίκια, σκυμένη νὰ ζυ-
μώνει φωμί στὴ σκάφη, κ' εἵπεται νὰ τὸ βάζει στὸ φούρνο στὴν αὐλή,
πότε ν' ἀρμέγει τὴν ἀγελάδα, πότε νὰ γνέθει. Ἄλλοτε πάλι σιδαυλί-
ζει τὴ φωτιά καὶ κυττάζει τὴ χύτρα. Φρύγανα ἀπὸ τὸ βουνὸ φέρνουν
τὰ παιδιά.

Τὲς ἀγελάδες τοῦ χωριοῦ καὶ τ' ἄλλα τὰ παίρνουνε δυὸ τρία παλ-
ληκάρια πρῶι πρῶι καὶ τὰ βόσκουν. Πλανιῶνται ὅλη μερὰ τὰ ζῶα στὰ
λιβάδια καὶ ἀκοῦς τὰ κουδουνίσματα τοὺς στὴ σιγαλιά. Τὸ βράδυ τὰ
γυρίζουν στὸ χωριὸ οἱ ἀγελαράτοι κοπαδιαστά. Βοσκοὶ στὸ βουνὸ βόσκουν
τὰ γιδωπρόβατα. Τὸ καλοκαιριάτικο μεσημέρι σταλίζουν τὰ πρόβατα στὸν
ἴσκιό τοῦ μεγάλου πεύκου, ἀποσταμένα ἀπὸ τὸ λιοπύρι. Καὶ βράδυ βράδυ
τὰ ὀδηγοῦν στίς στάνες.

Η ΜΙΚΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Σὰ νυχτώσει, βλέπει ὁ δραγάτης φωτιές, σὰν ἄστρα, στὸ βουνό.
Ὡρες ὥρες ἀκοῦει γαυγίσματα μαντρόσκυλων. Ἐπσεσὲ νὰ κοιμηθῇ τὸ
χωριό, καὶ ὁ δραγάτης ὄλο φυλάγει, περιδιαβάζοντας στ' ἀμπέλια καὶ
στὰ περιβόλια, μὲ τ' ὄπλο στὸν ὦμο. Ποιὸς ξένος μπῆκε στὴ βραχιά καὶ
πῶς ἀπέρασε τοὺς φράχτες :

Τὸ χωριὸ κοιμᾶται δίχως ὄνειρατα. Ὁ νέος ὅμως ποῦ εἶδε στὸ
χορὸ, τὴν κυριακὴ τ' ἀπόγευμα στ' ἁλώνι, ὁ νέος ποῦ εἶδε τὴν ὀμορφὴ
τὴν κόρη τὴ στολισμένη, προτοῦ ἀποκοιμηθῇ τὸ βράδυ ὀνειρεύεται.
Ἰσως καὶ κεῖνη νὰ τὸν ξεδιάλεξε· τὰ μάτια τοὺς σὰ ν' ἀντικρύστηκαν
μιὰ στιγμὴ, τὴν κυριακὴ τ' ἀπόγευμα στὸ χορὸ στ' ἁλώνια. Καὶ θὰ
τὴν πάρει.

Ἐρχεται πάλι ἡ Κυριακὴ στὸ χωριό. Νωρὶς γερμίζει ἡ ἐκκλησιὰ ἀπὸ
γυναῖκες, κορίτσια, παιδιά, καὶ ἄντρες, καὶ γέροντες. Ὁ δάσκαλος
φαίλνει στὰ δεξιά καὶ δυὸ τρία σχολιταρούδια τοῦ κρατοῦν τὸ ἴσο. Στ'
ἀριστερὰ εἶναι ἓνας χωριανὸς καὶ φαίλνει, μὲ τὴ μύτη καὶ αὐτός. Ὁ
παπᾶς, μὲ τὸ κοντὸ τὸ ράσο, λειτουργᾷ καὶ θυμιάζει. Οἱ γέροι ἔχουν
τὰ στασίδια τοὺς καὶ κάθονται. Στὸ πηχάρι οἱ ἐπιτρόποι πουλοῦν ἁ-
γιοκέρια. Τ' ἀγοράζουν οἱ χριστιανοὶ καὶ τὰ στήνουνε στὰ μανουάλια,
προτοῦ ἀσπαστοῦν τὰ εἰκονίσματα. Ἐπειτα γυρίζουν οἱ ἐπιτροποι μὲ
τοὺς δίσκους· «γιὰ τὴν ἐκκλησίαν, γιὰ τὸν παπᾶ, γιὰ τὸ σχολεῖό μας»,
καὶ ἀκοῦς δεκάρες καὶ κουδουνίζουν. Καὶ σὰν περνοῦνε τ' ἄγια, σκύ-
θουν πολὺ χαγῆλὰ καὶ σταυροκοποῦνται γέροι, γυναῖκες, ἄντρες, παι-
διά, νιὲς καὶ παλληκάρια. «Μνησθεὶς αὐτῶν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βα-
σιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε».

Τὲς μικροδιαφορὲς ποῦ τυχαίνει νὰ ἔχουν ἀνάμεσό τοὺς οἱ χωρια-
νοί, τίς ξεδιαλύνουν οἱ δημογέροντες—ἐφόροι τοῦ χωριοῦ καὶ ἐπιτρόποι
τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἀμὰ βέβαια ἔχουνε μεγάλες διαφορὲς, τότε πηγαίνουν
κάτω στὴ χώρα νὰ τοὺς δικάσει κριτής, εἰρηνοδίκης ἢ δικαστήριο. Μὰ
πάντα καλλίτερα ἔχουν νὰ μὴν κατεβαίνουν γιὰ τέτοιες δουλειὲς στὴ
χώρα. Καὶ μπελᾶς εἶναι καὶ ἔξοδα γίνονται. Ἐνφ στὸ χωριό, μὲ τὴ
βοήθεια τῶν γερόντων, ἅμα λείπουν τὰ πείσματα, ὅλα συμβιβάζονται.

Οἱ γέροντες ἔχουν καὶ ἄλλα νὰ σκεφθοῦν. Θὰ συμφωνήσουν τὸ δά-
σκαλο καὶ τὴν δασκάλα, θὰ διορίσουν τὸν καντηλιανάρτη, τὸν δραγάτη, θὰ
φροντίσουν γιὰ τὸ σχολεῖο ἂν θέλει διόρθωμα, τὴν ἐκκλησίαν ἂν θέλει
καθάρισμα ἢ στόλισμα, τοὺς δρόμους ἂν εἶναι νὰ φτιαστῇ ἢ νὰ σταχτῇ
κανέννας.

Με τὴν κοινότητα ὁ δάσκαλος κάνει συμβόλαιο, καὶ τὸ υπογράφουν. Τοῦ δίνουν μισθὸ καὶ σπίτι, καὶ ξύλα γιὰ κάρφιο. Καμιά φορά τοῦ τάζουν καὶ τόσα κοιλὰ σιτάρι. Πόσες φορές θὰ ἦταν καλλίτερα νὰ τοῦ ἔδιναν κριθάρι! Ὁ μισθὸς τοῦ γίνεται καλλίτερος ἂν κάνει καὶ τὸν φάλη. Καὶ τὴ δασκάλα τὴν περιποιῶνται οἱ χωριανοί, ἔξω ἂν τῷ χεῖ καμιά φανταχμμένη που δὲν τοῦς καταδέχεται, μόνο παραπονιέται ἀδιάκοπα γιὰ τὸ κάθε τι, καὶ φορεῖ μεγάλα καπέλλα φτερωτά.

Ὁ παπᾶς εἶναι χωριανὸς σὺν τοῦς ἄλλοις, μὲ λίγα γράμματα. Σπᾶνι τὸν ἀλλάζουν, μὲ τὴν ἄδεια βέβαια πάντα καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Δεσπότη. Ἐχει καὶ αὐτὸς τὸ χωράφι του, τὸ ἀμπέλι του, τὴ γυναῖκα του, τὸ σπίτι του καὶ τὴν ἀγελάδα του. Ἡ παπαδιά εἶναι σὺν τις ἄλλες τίς γυναῖκες τοῦ χωριοῦ. Καὶ λειτουργεῖ ὁ παπᾶς κάθε κυριακὴ καὶ σκόλη. Τὸν βλέπεις σὲ κάθε λειψανο, στεφάνωση καὶ βάπτισι. Εἶναι ἡσυχὸς ἄνθρωπος, κανένα δὲ θέλει νὰ κακοκαρδίσει, δὲν πολυανακατεῖται σὰ μᾶλλωματα καὶ στοὺς θυμοὺς τῶν χωριανῶν, καὶ χαίρεται σὺν τοῦ φιλοῦν τὸ χέρι.

Ὁ Δεσπότης θὰ περάσει μιά φορά τὸ χρόνο καὶ θὰ λειτουργήσει. Μετὰ τὸ Εὐαγγέλιο «κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» μὲ λόγια που κανένας ἴσως δὲν τὰ καταλαβαίνει. Τοῦ μετροῦν τὰ κανονικά του καὶ τὰ τυχερά του, καὶ ὅ,τι καθυστεροῦμενα ἔχει νὰ πάρει, τὰ ζητεῖ. Ἄν εἶναι τίποτα ζητήματα, τὰ ξεδιαλύνει ἢ δὲν τὰ ξεδιαλύνει καὶ φεύγει.

Ἡ ποταμιά κοντὰ στὸ χωριὸ εἶναι βαθειά, ντυμένη πλατάνια, πικροδάφνες καὶ φτέρες. Ἐκεῖ πλένουν ἡ γυναῖκες τὰ ρούχα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριὰ σηκώνεται τὸ βουνὸ που βγάζουν τὴν πέτρα γιὰ τὰ σπίτια, καὶ τὸ δάσος που κάνουν τὰ κάρβουνα.

Σὺν πάρει ὁ χωριανὸς τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ ἀνέβει στὴν κορυφή, βλέπει κάτω τίς στέγες τοῦ χωριοῦ του, καὶ ἀγναντεύει ἄλλα χωριά που τὰ ἔχει ἀκουστά, καὶ τὴν πολιτεία ἐκεῖ δὲ πέρα, κάτω, κοντὰ στὴ θάλασσα. Καὶ μικραίνει τὸ χωριὸ του. Νοιώθει πως δὲν εἶναι μοναχὸ στὸν κόσμον, καὶ ὁ τόπος εἶναι μεγάλος. Καὶ τότε—τότε τοῦ ἔρχεται νὰ γνωρίσει καὶ τ' ἄλλα τὰ χωριά καὶ νὰ κατεβῇ στὴ χώρα, νὰ συγώσει στὴ μεγάλη λίμνη μὲ τ' ἄρμυρὸ νερό.

Γνώρισε τὴν πολιτεία καὶ ἀρχὴ ἀρχὴ τοῦ φάνηκε καλὴ. Σὰ νὰ εἶναι πιὸ ἐλεύθερα τὰ πράγματα ἐδῶ. Χωράφια δὲ βλέπει, μήτε λιθάδια, μὰ βρίσκει καπηλειὰ πολλά, καὶ πίνει τὸ κρασί μὲ πολλοὺς συντρόφους. Καὶ δὲν ντρέπεται πολὺ πολὺ τοὺς πολίτες γιατί δὲν τότε γνωρίζουν.

Τοῦ μάθανε νὰ βρίσκει καὶ γυναῖκες γιὰ μιά βραδεῖά, μὲ λιγοστὰ χρήματα. Ἀγάλη ἀγάλη ὁμως ἡ πολιτεία τὸν ποτίζει τὰ φαρμάκια της, ἀρχίζει καὶ στενοχωριέται. Σὺν ἄρρωστος εἶναι, καὶ ξαναθυμᾶται τὸ χωριὸ του.

Ἐδῶ στὴν πολιτεία εἶναι σὺν τὸ ξεριζωμένο πλατάνι τῆς ρεματιάς, που ἀποζητάει τὸ χώμα καὶ τίς πέτρες που τὸ γέννησαν.

Καὶ μακρότερα μπορεῖ νὰ πάγει. Ἡ θάλασσα κοντὰ. Καράδια περνοῦν κάθε μέρα. Στὸ χέρι του εἶναι, ποιὸς θὰ τὸν ἐμποδίσει; Ἄς πάγει καὶ αὐτὸς στὴν ξενιτιά νὰ γίνῃ πλούσιος. Καὶ φεύγει. Καὶ νοιώθει πως ὁ τόπος που ἄφησε, μὲ τὰ χωριά καὶ τίς πολιτείες του, ἦταν πατρίδα, ἡ πατρίδα του—ἡ **μεγάλῃ πατρίδα**. Βρίσκονται στὸν κόσμον καὶ ἄλλοι τόποι, ἔξω τοῦ τόπου, που μιλοῦν οἱ ἄνθρωποι ἄλλες γλώσσες καὶ ἔχουν ἄλλα συνήθια. Τὰ σπίτια τοὺς εἶναι διαφορετικά, καὶ ἄλλοιότητες ἡ ἐκκλησιές. Ἡ πολιτείες μπορεῖ νὰ εἶναι μεγάλες, μεγαλόπρεπες καὶ φαίνονται σὺν πλούσιες. Αὐτὸς ὁμως κάθεται σὲ μιά σοφίτα σκοτεινὴ, μὲ τέσσερις ἄλλους μέσα. Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι του τὸ νοικοκυρεμένο, στὸ χωριὸ! Τὸ χρῆμα δὲν εἶναι χυτὸ στοὺς δρόμους. Δὲ σκύβει νὰ μαζέψῃ χρυσάφι, παρὰ καὶ αὐτοῦ δουλειὰ ἀναγκάζεται νὰ γυρέψῃ. Ἀφοῦ εἶδε καὶ ἀπέειδε, κατάφερε τέλος καὶ τὸν πῆραν ἐργάτη σ' ἓνα σιδηρόδρομον, μὲ δυὸ τρία φράγκα τὴν ἡμέρα. Δὲν εἶναι προκοπὴ αὕτη!

Ὁ ξενιτεμένος θυμᾶται τὸ χωριὸ του καὶ ἀποζητᾷ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του, τῆς μάνας του τὸ χᾶδι, τὸ φωμὶ τὸ σπιτήσιο, τὸ καλὸ κρασί τοῦ ἀμπελιοῦ τοὺς. Σὺν νὰ μὴν τὰ χάρηκε ἀρκετά. Καὶ θυμᾶται τὰ βώδια, τὸ ἀλέτρι, τὸ χώμα, τίς ἀγελάδες, τὰ δέντρα, καὶ τίς πέτρες τοῦ βουνοῦ, καὶ τὰ λιθάρια τοῦ δρόμου. Τοῦ φαίνεται πως δὲν τὰ δούλεψε ὅσο ἔπαιρνε.

Φεύγουν ὁμως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ χωριὸ.

Ἐκεῖνοι που ἀφήνουν τὸ χωριὸ τοὺς καὶ πᾶν σὲ μεγαλύτερα κέντρα γιὰ νὰ σπουδᾶσουν, ἐκεῖνοι που μὲ κάποια ὑποστήριξη, εἴτε τῆς οἰκογένειας εἴτε τῶν φίλων, τοῦ βουλευτῆ τοὺς ἢ τοῦ δεσπότη, ἐξακολουθοῦν τίς σπουδές τοὺς καὶ ἀπὸ τὸ χωριάτικο σχολεῖο πηγαίνουν στὸ σχολεῖο τῆς χώρας, στὸ γυμνάσιο καὶ ἔπειτα στὸ πανεπιστήμιον. Οἱ χωριάτες δὲν ξέρουν τί κάνουν στέλνοντας τὰ παιδιά τοὺς σὲ ἀνώτερα σχολεῖα.—«Γιὰ νὰ γίνῃς ἄνθρωπος, λὲν τοῦ παιδιοῦ τοὺς, πρέπει νὰ πᾶς στὸ γυμνάσιον νὰ μάθῃς γράμματα». Καὶ ἀφοῦ τελειώσει τὸ γυ-

μνάσιο, τὸ στέλνουν καὶ στὸ πανεπιστήμιο. Φαντάζονται πὼς ἂν γίνε-
ται ἰατρός ἢ δικηγόρος ὁ υἱὸς τους, θὰ τιμηθεῖ τάχα ἡ οἰκογένεια. Μὰ
δὲν νοιώθουν πὼς τιμὴ εἶναι ἡ δουλειά, καὶ οὔτε τὸ γυμνάσιο, οὔτε
τὸ ἐπάγγελμα κάνουν τὸν ἄνθρωπο. Ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει
οἰκογενειακὴ ἀνατροφή, εἴτε σὲ πολιτεία ἀνατράφηκε εἴτε σὲ χωριό,
εἴτε ξέρει γράμματα εἴτε δὲν ξέρει. Ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ
παίρνει τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα του καὶ τὴν καλλιερεῖ.

Τοῦ χωριάτη ὁ υἱὸς πρέπει νὰ μείνει χωριάτης, τοῦ παπουτσή πα-
πουτσή, τοῦ φούρναρη φούρναρης. Καὶ πάλι τοῦ ἐμπόρου ὁ υἱὸς ἐμ-
πορος, καὶ τοῦ τραπεζίτη τραπεζίτης. Καὶ μόνον ἔτσι καλλιερεῖται ἡ
ἐργασία τοῦ καθενός.

Ὁ υἱὸς μαθαίνει ἀπὸ τὸν πατέρα του, καλλίτερα παρὰ ἀπὸ κάθε
ἄλλον, τὴν τέχνη ποὺ ἔχει νὰ κάνει ὅλη του τὴ ζωὴ. Καὶ ὁ πατέρας
πάλι μὴ τέχνη μοναχὰ ξέρει νὰ διδάξει στὸ παιδί του, τὴν τέχνη ποὺ
ξέρει, τὴ δική του τὴν τέχνη. Καὶ τότε ὁ υἱός, ἐξασκουθὼν τὴν
τέχνη τοῦ πατέρα του, μπορεῖ γὰ τὴν καλλιερεῖ. Μονομιᾶς ὁ ἄν-
θρωπος ἀπὸ παπουτσή δὲ γίνεται στρατηγὸς οὐδὲ τραπεζίτης. Καὶ τοῦ
παπουτσή ὁ υἱὸς δὲ γίνεται πρωτοπουργός. Μπορεῖ ὅμως ὁ υἱὸς τοῦ
παπουτσή νὰ μεγαλώσει τὸ ἐμπόριο ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ
νὰ γίνεῖ μεγαλέμπορος. Μπορεῖ καὶ ἄλλη σχετικὴ τέχνη νὰ πιάσει, νὰ
γίνεῖ δερματέμπορος. Καὶ ταμπάκικο ν' ἀνοίξει. Μπορεῖ καινούργιες
τέχνες ν' ἀνακαλύψει, καὶ νὰ βγάλει στὴ μέση καινούργιους τρόπους
ἐργασίας, καινούργια μέσα. Καὶ θὰ βάλει τότε καὶ αὐτός, στὶς νέες
τούτες τέχνες καὶ δουλειές, τὸ παιδί του. Καὶ σ' ἄλλους πολλούς πα-
τριώτες του θὰ δώσει δουλειά.

Αὗτοί γίνονται οἱ πιὸ χρήσιμοι ἄνθρωποι σὲ μιὰ κοινωνία, ὅσοι κά-
νουν τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα τους, καλλιερεῖν καὶ μεγαλύνοντάς
την. Ὅσοι ἀφήνουν τὴν τέχνη τοῦ πατέρα τους καὶ τὴν καταφρονοῦν,
οἱ περισσότεροι χάνονται, δὲν κάνουν τίποτε καλὸ οὔτε στὸν ἑαυτό
τους οὔτε στοὺς ἄλλους. Θὰ καταντήσουν εἴτε ὑπάλληλοι μὲ μεγάλες
ἀπαιτήσεις καὶ τιποτένιο μισθό, εἴτε τεμπέληδες δασκάλοι γιὰ ν' ἀπο-
στραδῶσουν καὶ ἄλλους, εἴτε μπекρηδες, ἀκαμάτες καὶ παραλυμένοι
—δηλαδή ἡ ψώρα μιᾶς κοινωνίας. Δάσκαλοι δὲν πρέπει νὰ βγαίνουν
ἀπὸ τοὺς τέτοιους ἄνθρώπους. Στὴν Ἑλλάδα ἀπ' αὐτοὺς βγαίνουν καὶ
οἱ κομματάρχες, γιὰτὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ βουλευτῆ τους θὰ βροῦνε
καμιά θεσοῦλα κυβερνητικὴ νὰ κουτσοζήσουν, οἱ τιποτένιοι!

Ὁ γεωργὸς ποὺ, μὲ τὴ δουλειὰ του καὶ τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα του,
γίνεται πλούσιος καὶ καταπιάνεται σὲ μικροεμπόριο, ἐκεῖνος μὲ τὸν
καιρό, ἢ τὸ παιδί του, φυσικά θὰ κατασταλάξει καμιά μέρα κάτω στὴ
χώρα, γιὰ νὰ μεγαλώσει τὸ ἐμπόριό του.

Μὰ νὰ φεύγουν οἱ φτωχοὶ ξερολάτες ἀπὸ τὸ χωριό τους γιὰ νὰ
πάν στὶς πολιτείες καὶ στὴν ξενιτιά, εἴτε γιὰ νὰ πλουταίνουν εἴτε γιὰ
νὰ σπουδᾶσουν καὶ νὰ γίνουν μεγάλοι ἄνθρωποι,—αὐτὸ ποτὲ δὲ βγαίνει
σὲ καλὸ τους. Κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἔγινε ποτὲ οὔτε πλούσιος, οὔτε
βγήκε μεγάλος. Ἡ ἐξαίρεσες εἶναι τόσο σπάνιες ποὺ μῆτε λογαριά-
ζονται.

Οἱ γονιοὶ οἱ γνωστικοί, ὅσοι νοιώθουν ἀπὸ κόσμος, δὲ θὰ σπρώξουν
ποτὲ τὰ παιδιὰ τους σὲ τέτοιο στραβὸ δρόμο, παρὰ θὰ τὰ ἀναθρέψουν
ἔτσι ποὺ νὰ μείνουν σιμὰ τους, καὶ θὰ τὰ μάθουν ἀπὸ μικρὰ τὴν τέ-
χνη τους. Ἐτσι μοναχὰ τὰ παιδιὰ θὰ γίνουν ἄνθρωποι δηλαδή χρήσιμοι
στὴν κοινωνία καὶ στὸν ἑαυτό τους. Γιὰτὶ οἱ γνωστικοὶ ξέρουν πὼς ὁ
ἄνθρωπος δὲ γίνεται οὔτε μὲ τὰ πολλὰ γράμματα οὔτε μὲ τὰ πολλὰ
χρήματα. Γίνεται μὲ τὴν οἰκογενειακὴ ἀνατροφή καὶ μὲ τὴ δουλειά.

Σ' ὅποια μικρὴ πατρίδα καὶ ἂν γεννήθηκε ἢ καὶ ἂν ζῇ ὁ Ἕλλη-
νας, ὅπου καὶ ἂν βρισκεται, σὲ πολιτεία ἢ σὲ χωριό, πρέπει νὰ ἐνδια-
φέρεται καὶ νὰ φροντίζει γιὰ τὴν κοινότητά του, πρέπει νὰ θέλει νὰ
φανεῖ χρήσιμος καὶ σ' αὐτήν, ὅπως θέλει νὰ εἶναι χρήσιμος στὸν ἑαυτό
του. Καὶ ὅταν φανεῖ χρήσιμος στὴν κοινότητά του, πάλι στὸν ἑαυτό του
θὰ εἶναι χρήσιμος. Πρέπει νὰ νοιώθει πάντα πὼς, θέλοντας καὶ μὴ, εἶ-
ναι δεμένος μὲ τοὺς τριγυρινούς του, τοὺς πατριώτες του, καὶ νὰ τοὺς
βοηθεῖ. Μόνο ἐκεῖνος ποὺ βοηθεῖ τοὺς ἄλλους μπορεῖ μὲ τὸ δίκιο του
νὰ γυρεῖ καὶ ἀπ' αὐτοὺς βοήθεια. Πάλι καλὸ δικό του θὰ κάμει βοη-
θῶντας τους. Ἡ ἀλληλοδοσήθεια εἶναι δύναμη καὶ τοῦ καθενός ἀνθρώ-
που καὶ τῆς κοινότητος ὅλης. Ἐκεῖνος ποὺ δὲ βοηθεῖ, δὲν εἶναι ἄξιος
νὰ τὸν βοηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ δὲν τὴν πειράζει τὴν κοινότητα ἂν τό-
χει καὶ χαθεῖ.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ κάθε τόπου, ἐκεῖνος καὶ καλλίτερα μπορεῖ νὰ
φροντίζει γιὰ τὸν τόπο του, γιὰτὶ ἐκεῖνος καὶ πιὸ κοντὰ εἶναι καὶ κάθε
μέρα τὸν βλέπει, δηλαδή τὸν ξέρει καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ τὸν
πνεῖ περισσότερο.

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Σάν τί βοήθεια ὁμως πρέπει νά δίνει στούς τριγυρινούς του, καί σάν τί φροντίδα νά δείχνει γιά τόν τόπο του;

Πρέπει:

Α') Νά βοηθεῖ τόν ἄλλο νάβρει δουλειά. Ὁ ἄλλος αὐτός φυσικά πρέπει νά εἶναι ἄξιος νά δουλέψει. Ἄν εἶναι ἀκαμάτης, ἀνίκανος, ποιός τοῦ φταίει ἂν χαθεῖ; Ὁ καθένας ἄς κοττάξει νά μεγαλώσει τήν ἐργασία του γιά νά μπορέσει καί σ' ἄλλους συντοπίτες του νά δώσει δουλειά. Ὅσο μεγαλώνουν ἡ δουλειές τοῦ καθενός τόσο χωροῦν καί παίρνουν καί ἄλλους. Διψᾷ ἡ δουλειά γι' ἀνθρώπους.

Β') Νά φροντίζει γιά τή νεώτερη γενιά. Τά σχολεῖα νά καλλιτερέφουν. Ὅχι νά γίνουν μέ περισσότερες τάξεις ἢ πότερους δασκάλους, παρὰ νά τὰ ἐπιδίδουν καλλίτερα οἱ ἑφοροί, νά εἶναι πάντα καθαρά, ἀκριβῆ, καλὰ χτισμένα, καί ὅ,τι μαθαίνουν τά παιδιὰ νά τὸ μαθαίνουν ἀληθινά. Πολλά γράμματα δὲ θέλει ὁ πολὺς ὁ κόσμος. Τά παιδιὰ φτάνει νά μαθαίνουν καλὰ λιγιστὰ πράματα, τί τοὺς χρειάζεται γιά τίς δουλειές τοῦ χωριοῦ ἢ γιά τήν τέχνη τους, ὅχι ἄλλο. Πρέπει νά μαθαίνουν καί τήν ἐθνική τους ἱστορία, γιά νά ξέρουν τί εἶναι οἱ ἴδιοι, ποιοὶ τοὺς γέννησαν, καί ποιοὶ εἶναι οἱ τωρινοὶ ἐχθροὶ τοῦ ἔθνους. Περισσότεροι δάσκαλοι δὲ χρειάζονται, ἀλλὰ καλλίτεροι. Φαντάζεστε τί θά ἦταν γιά τὸ ἔθνος ἓνα διδασκαλεῖο που θά ἔδωζε δασκάλους—ἀνθρώπους. Ἐπειτα καί τοῦτο νά προσέχομε: τὸ χωριὸ που ἔχει δημοτικὸ σχολεῖο ἢ τετρατάξια ἀστική σχολή, δὲν ἔχει ἀνάγκη σχολαρχεῖο ἢ ἐφτατάξια ἀστική σχολή. Καί ἀκόμη λιγώτερο τοῦ χρειάζεται γυμνάσιο. Θά ἦταν πιὰ τρέλλα νά τοῦ φτειάσουν καί πανεπιστήμιο.

Μὰ ἡ νεώτερη γενιά δὲν ἀνατρέφεται μονάχα μέ τὸ σχολεῖο. Τῶν παιδιῶν ταιριάζουν κυνήγια, παιχνίδια, περίπατοι, καί νά ρίχνουν στὸ σημάδι καί νά πηδοῦν στίς τρεῖς καί νά παραβγαίνουν στὸ τρέξιμο καί στὸ κολύμπι, καί νά παλεύουν καί νά ρίχνουν τὸ λιθάρι καί νά καθαλιθεοῦν ἄλογα. Ἀμα τὰ παιδιὰ δὲν τὰ κάνουν αὐτὰ μοναχά τους, πρέπει οἱ γερνότεροι νά τοὺς κεντοῦν καί νά τοὺς σπρώχνουν σ' αὐτά. Οἱ γέροι εἶναι ἀχρηστοί καί μάλιστα ἐπικίνδυνοι, ἂν, ἐπειδὴ κουράστηκαν αὐτοὶ καί ἀποκοιμιοῦνται, θέλουν ν' ἀποκοιμίσουν καί τὰ παιδιὰ τους. Τὰ παιδιὰ εἶναι ἡ μελλούμενη ζωὴ τοῦ ἔθνους. Πρῶτα ἀπ' ὅλα αὐτὴν πρέπει νά σεβόμαστε.

Γ') Νά φροντίζει γιά κοινοτικά ἔργα—νά φυλάγονται τὰ χωράφια καί τ' ἀμπέλια ἀπὸ καλοὺς δραγάτες, τὰ δάση ἀπὸ δασοφύλακες ἐμπι-

Ἡ ΜΙΚΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

στεμένους, νά σιάζονται οἱ τοπικοὶ δρόμοι, ἢ νά φτεϊνάνται καινούργιοι ἂν χρειάζεται, νά χτίζονται πετροπέφυρα, νά διορθώνονται τὰ σκολεῖα, καί γιά ὅλ' αὐτὰ νά συνάζονται χρήματα.

Κοντὰ στή Σπάρτη εἶναι ἓνα χωριὸ που τὸ λέγουν Βαρπακοῦ. Μερικοὶ χωριανοὶ φύγανε στήν ἔσνιτιὰ καί ξαναγόρισαν πίσω, ἄλλος δίχως χρήματα, ἄλλος μέ λιγιστά. Ἀλλὰ ἦταν γνωστικοὶ ἄνθρωποι, καί ἐκεῖνοι που ἔφυγαν καί ὅσοι μείνανε στὸ χωριό. Σύναξαν λοιπὸν κάμποσα χρήματα, καί ἐπειδὴ ὁ δήμαρχος ἦταν κομματάρχης τοῦ βουλευτῆ καί ἴσως ὄχι πολὺ τίμιος ἄνθρωπος, καί ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὅλος μαζί δὲν εἶναι τόσο σωμαζεμένος σάν ἓνα χωριὸ μοναχό, καί ἐπειδὴ τὸ κράτος εἶναι πολὺ μακριὰ καί δὲ βλέπει τόσο καλὰ τίς καθημερινὲς ἀνάγκες τῶν χωριανῶν ὅπως τίς βλέπουν οἱ ἴδιοι οἱ χωριανοί—γι' αὐτὰ ὅλα πᾶσιξαν καί ἔκαμαν κοινότητα στὸ χωριὸ τους καί τήν ὀρίζουν αὐτοί, γιά νά εἶναι καί βέβαιοι πως τὸ χρήμα που σύναξαν γιά τὸ κοινὸ δὲ θά πάγει στὰ χαμένα.

Ἀπὸ τὰ 1898 στή Βαρπακοῦ ὑπάρχει κοινότητα που φροντίζει γιά ὅλα τὰ γενικά ζητήματα τοῦ χωριοῦ—διορθώνει τὸ σκολεῖο—μεταφέρει τὸ νεκροταφεῖο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, γιά τήν ὑγεία τοῦ τόπου—ἀρχίζει ὑδραυλικά ἔργα γιά νά ποτίζονται καλλίτερα τ' ἀμπέλια καί τὰ περιδόλια—σιάζει τοὺς τοπικοὺς δρόμους καί τὰ γεφύρια—βάζει καλοὺς δραγάτες, καί θά καταπιαστεῖ μέ τὸν καιρὸ καί ἄλλα πολλὰ χρήσιμα ἔργα.

Ἀμα τὰ χωριά προκόφουν, ὅτε στήν Ἀμερική θά πηγαίνουν οἱ χωριανοὶ γιά νά πλουτάνουν, ὅτε στίς πολιτεῖες γιά νά σπουδᾶσουν, ὅτε στήν Ἀθήνα γιά νά βρίσκουν θέσες.

Αὐτὸ που κάνει ἡ Βαρπακοῦ στήν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ ἔτυχε νά ἔχει γνωστικούς χωριάτες που καταλαβαίνουν τὸ συμφέρο τους, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κάνουν ὅλες στήν Τουρκιὰ ἡ ἑλληνικὲς κοινότητες ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Ὁ Τούρκος, φρόνιμος, ἄφηκε τοὺς Ἕλληνες νά κυβερνῶνται μόνοι τους κατὰ πῶς θέλουν αὐτοί. Δὲ σκοτίζεται γιά τὰ ἐσωτερικά τους ζητήματα. Γυρᾶει μονάχα τὰ δασύματα, βρίσκει λογῆς ἀφορμὲς καί βάζει τὸν κόσμο σὲ μελάδες, καί γιά κανέναν τὸ καλὸ δὲ νοιάζεται. Καί στή Βουλγαρία, ὡς τὰ τώρα, ὅπου βρίσκονταν Ἕλληνες ἦταν κ' ἑλληνικὲς κοινότητες, καί ὅταν ἀποφάσισαν οἱ Βούλγαροι νά ξεπατώσουν τὸν Ἑλληνισμό ἀπὸ τήν Ἀνατολική Ρωμυλία, καταστύν-

τριψαν τις κοινότητες, ἄρπαξαν δηλαδή ἐκκλησιὰς καὶ σχολεῖα, ἔδωξαν δεσποτάδες, παπάδες καὶ δασκάλους, ῥήμαξαν κοινοτικά χτήματα, τρόμαξαν τὸν κόσμο καὶ πᾶν οἱ κοινότητες. Οἱ Ἕλληνες αὐτοί, οἱ κακότεχοι, μὴ βρίσκοντας πιά κοινότητες νὰ ζήσουν, ἄφηκαν τὰ σπίτια τους καὶ τὰ χωράφια τους καὶ ἔφυγαν σὲ τόπους πρὸ φιλόξενους.

Στὴν Τουρκιὰ ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης θὰ βρίσκονταν καλὰ ἂν δὲν ἦταν οἱ Τούρκοι τόσο ἐλκεῖνοι. Στὴ Βουλγαρία οἱ Ἕλληνες θὰ ζοῦσαν καλὰ ἂν τοὺς ἄφιναν τις κοινότητές τους. Καὶ στὴν Ἑλλάδα θὰ ζοῦσαν καλῆτερα οἱ Ἕλληνες ἂν τὸ κράτος καταλάβαινε πῶς τὸ φυσικὸ τοῦ Ῥωμοῦ εἶναι νὰ ζῇ σὲ κοινότητες ἰδιοκυδέρνητες. Ὁ Κράτος, μὴν τοῦ παίρνεις τοῦ Ῥωμοῦ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ χωριό του, μὴν τοῦ κάνεις σὺν σχολεῖα, μὴν τοῦ διορίζεις σὺν τοὺς δασκάλους, μὴν τοῦ φυλάς σὺν τ'ἀμπέλια, τὰ χωράφια, τὰ δάση, μὴν τοῦ φτειάχνεις σὺν τοὺς τοπικοὺς δρόμους, γιὰ τὸν τὸν λύνεις ἔτσι ἀπὸ τοὺς δεσμούς του μὲ τὸ χωριό του. Σὺ ἔχεις ἄλλες δουλειὲς γενικώτερες. Αὐτὲς νὰ κοττάξεις! Ἐμᾶς μονάχα νὰ μᾶς ἐπιθεωρεῖς, νὰ μᾶς παίρνεις στρατιώτες, νὰ μᾶς ζητᾶς φόρους καὶ νὰ μᾶς βοηθεῖς, ἂν μπορεῖς, νὰ βρῶμε κεφάλαια γιὰ μεγάλες ἐπιχειρήσεις.

Ὅπου βρεθοῦνε δέκα Ῥωμοὶ φτιάχνουν κοινότητα. Συνάξουν πρῶτα χρήματα γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ. Ἀμα τὴ χτίσουν φέρνουν παπᾶ. Ἐπειτα καὶ τὲς γυναῖκες τους. Ὑστερα, μὲ τοὺς δίσκους τῆς ἐκκλησιᾶς συνάξουν χρήματα καὶ φτιάχνουν σχολεῖο. Τέλος φέρνουν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιὰ τους—καὶ νάτης ἡ κοινότητα.

Πρέπει στὴν Ἑλλάδα ν' ἀφήσουν ἐλεύθερα ξανά τις κοινότητες νὰ φυτρώσουν. Μὲ τὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση—ὅπου ὁ καθένας θὰ κυβερνᾷ τὸ χωριό του, καὶ στὸ κράτος μονάχα θὰ πληρώνει τοὺς φόρους, θὰ δίνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ἔργα, καὶ θὰ κάνει τὸ στρατιωτικὸ του—τὸ κράτος θὰ ἔχει καιρὸ νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ φροντίσει γιὰ τὰ γενικώτερα συμφέροντα τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔτσι ἐπειδὴ περισσότερο θὰ κυβερνοῦν τὰ χωριά τους, λιγώτεροι θὰ καταπιάνονται νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος, καὶ ὥσως καλλίτεροι.

Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι μιὰ οἰκογένεια ἀπὸ Ἑλληνικὲς κοινότητες. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἰδοῦμε ἑξῆς ὅλοι.

Καὶ εἶδες σὲ μιὰν οἰκογένεια, σὺν ὅλοι εἶναι γιεροὶ καὶ δουλεύει ὁ καθένας, πόση εὐτυχία καὶ πόση χρεὶ βλαβεῖ, καὶ τί προκοπὴ; Ὁ καθένας ξέρει τὴ θέση του, δὲ λαθεῖ καὶ βοηθεῖ καὶ τοὺς ἄλλους.

Καὶ εἶδες σ' ἄλλην οἰκογένεια που εἶναι ποῖος ἄρρωστος, ποῖος ἀδύνατος καὶ κανεὶς δὲ δουλεῖ, εἶδες πόση γρίνια καὶ δυστυχία σωριάζεται; Ὁ καθένας ρίχνει τὰ λάθη στοῦ ἄλλου τοῦ τῆ ῥάχης, καὶ δὲ βοηθοῦνται ἀναμεταξύ τους, καὶ μαλλώνουν ἀτέλειωτα.

Ἔτσι καὶ τὸ ἔθνος. Εἶναι μιὰν οἰκογένεια ἀπὸ κοινότητες. Ὅταν ἡ κοινότητές του—ἡ πολιτεῖς καὶ τὰ χωριά του—ἔχουν ὕγεια, δουλεῖ καὶ προκοπὴ, κύτταξε πῶς προκόβει καὶ τὸ ἔθνος ὅλο. Ὅταν πάλε ἡ κοινότητές του εἶναι ἄρρωστιάρικες, καὶ οἱ ἄνθρωποι μισοδουλεύουν, δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι, γρινιάζουν, παραπονιοῦνται, μαλλιοτραδιοῦνται καὶ γίνονται κόμματα, κύτταξε τὸ ἔθνος ὅλο πῶς παραλεῖ καὶ στενοχωριέται καὶ δὲ σαλεύει πιά.

Τὸ ἔθνος μας δλάνερο πάλι μὲ κοινότητες πρέπει νὰ κυβερνηθεῖ, καὶ μόνο μὲ κοινότητες θὰ προκόβει.

Ἡ δουλειὰ θὰ ζωντανέψει ἢ θὰ δυναμώσῃ τις κοινότητες. Καὶ ἅμα ζωντανέφουν καὶ δυναμώσουν αὐτές, τότε θὰ θεριέψει τὸ ἔθνος.

Μάρτης 1908.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Γ'. ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΣΤΟΥΣ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ
ΑΞΕΣΚΛΑΒΩΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΓΙΑΤΙ ΕΛΕΥΤΕΡΟΙ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΙΑ Η ΑΚΟΜΗ

... *Φυσική διοίκηση.* Φυσική διοίκηση στο Ρωμέϊκο από τότε που φανερώθηκε στον κόσμο είναι η τοπική αυτοδιοίκηση. Οί άρχαιοι ζούσαν σε πολιτείες που ή κάθε μία με τὰ τριγυρινά χωριά της ήταν και κράτος ιδιαίτερο με πολιτική αὐτοπαρξία, ή 'Αθήνα, ή Σπάρτη, ή Θήβα, τὰ Μέγαρα, ή Κόρινθο, ή Κέρκυρα, ή Αἴγινα, ή Συράκουσα κτλ. Γότερα παρουσιάστηκε ένας βασιλιάς 'Αλέξανδρος, 'Ελληνας ἐξαιρετικός και μοναδικός, και ὑπόταξε τις πολιτείες αυτές, μαζί με τόσους άλλους λαούς. Αὐτός πήρε από τις πολιτείες τήν πολιτική τους ἀνεξαρτησία, αλλά τούς ἄφησε τήν αὐτονομία, δηλαδή τοπική αυτοδιοίκηση.

'Επειτα οί Ρωμαῖοι, "πολιτικοί ἀνοιχτομάτες που δὲν πᾶν νὰ ἀφανίσουν ἐκεῖνο που σὲ κάθε τόπο ὑπάρχει, παρὰ τὸ μεταχειρίζονται για τοὺς δικούς των τοὺς πολιτικούς σκοπούς, οί Ρωμαῖοι σὴν τὸν 'Αλέξανδρο ἄφησαν τις 'Ελληνικές πολιτείες νὰ κυβερνιῶνται μοναχές τους, και αὐτοί κράτησαν τήν πολιτική κυριαρχία. "Ας σηκωνόταν ή Σπάρτη νὰ χτυπήσει τις Ρωμαϊκές λεγεῶνες!

Τὸ Βυζαντινὸ κράτος ἦταν συνέχεια τοῦ Ρωμαϊκοῦ και ἄφησε κι' αὐτὸ τοπική αυτοδιοίκηση σὲς ἑλληνικές πολιτείες.

Οί Βενετσιάνοι, ἄλλοι πάλι τετραπερασμένοι πολιτικοί κι' αὐτοί, ὅταν κατάχτησαν τὰ νησιά και τις παραθαλάσσιες πολιτείες τις ἑλληνικές, ἔκαναν γραφτὲς συνθήκες μαζί τους και τις ἄφησαν και αὐτοί νὰ διοικῶνται οί ἴδιες, προσκυνῶντας μονάχα τὸ βενετσιάνικο λεοντάρι.

Οί Φράγκοι ὅπου πέρασαν τὰ ἴδια ἔκαναν, χωρὶς συνθήκες ὅμως.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Οί Τούρκοι, πὺς βάρδαροι μὰ ὄχι λιγώτερο πολιτικοί, ἀναγνώρισαν τήν τοπική αυτοδιοίκηση στοὺς ἑλληνικούς τόπους, μὴ μπορῶντας μῆτε νὰ κάνουν τοὺς χριστιανούς μουσουλμάνους, μῆτε νὰ τοὺς κόψουν τὴ γλῶσσα τους (ὅπως σκόπευαν), μῆτε νὰ μποῦν στὸ νόημα τῆς χριστιανικῆς διοικήσεως, μὴ θέλοντας κιόλας νὰ φορτωθοῦν ξένες ἐννοίες. Κάθονται ἤσυχα οί χριστιανοί, κάνουν τις διάφορες ἀγγάριες, πληρώνουν τοὺς φόρους κανονικούς και ἀκανόνιστους; Τί ἄλλο ἤθελε ὁ κυρίαρχος;

Αὐτὰ γινόνταν αἰῶνες, και ὡς τὰ τώρα.

Τώρα ἦλθε τὸ 'Ελλαδικὸ τὸ κράτος και μ' ἓνα βαυαρέζικο νόμο ἀποκεφόλισε τὴ φυσική 'Ελληνική διοίκηση, ἰσοπέδωσε τάχα τις πολιτείες, τὰ χωριά και τοὺς ἀνθρώπους, κατὰστρεψε δηλαδή τις κοινότητες και ἔχωσε τοὺς ἰσοπεδωμένους 'Ελληνες σ' ἓνα στενὸ παπούτσι που εἶναι μονάχα ή τελευταία διοικητική διαίρεση τοῦ κράτους και λέγεται ὄχι. Δηλαδή τί ἔκανε τὸ κράτος; "Οχι μόνον ἀφαίρεσε τὰ 9)10 ἀπὸ τὰ δικαιώματα και τὰ χρέη που εἶχαν οί πολιτείες και τὰ χωριά, αλλά και ἀναποδογύρισε τὸν ὀργανισμό τους. "Ο Καποδίστριας, πὺς ἔξυπνος, εἶχε ἀφήσει τις κοινότητες, γιατί δὲν πᾶει ἓνας κυβερνήτης νὰ ἀφανίζει τὴ βάση που στέκεται ἐπάνω ὁ λαός του. "Όταν πᾶω νὰ φέρσω ἓνα ρόυχο δὲν τοῦ ἀλλάζω τὰ φάδια του!

Και οί Βούλγαροι, οί ἔξυπνοι, ἐνοιῶσαν ποῖα εἶναι ή δύναμη τοῦ Ρωμιοῦ, ή κοινότητά του. Και ἐπειδὴ εἶναι στήν τωρινή Βουλγαρία λιγαστοί Ρωμιοί (καμιά ἑκατοστὴ χιλιάδες) και ἀποφάσισαν νὰ τοὺς βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση ή νὰ τοὺς ἀφομοιώσουν, σοφίστικαν τί νομίζετε: "Ο,τι σοφίστηκε και τὸ 'Ελλαδικὸ κράτος. Νὰ ἀφανίσουν δηλαδή τις ἑλληνικές κοινότητες. Χωρὶς κανένα νόμο βαυαρέζικο αὐτοί, ἔοδησαν μὴ μέρη τις κοινότητες, ἔρπαξαν ἐκκλησίες, σκολειά, κοινοτικές περιουσίες, ἔκαψαν χωριά, ἔδωξαν τοὺς δεσποτάδες, ἐμπόδισαν τοὺς δασκάλους, τοὺς παπάδες, τοὺς ἐφόρους, και πᾶν και οί κοινότητες και ή ἑλληνική ζωή!

Στὴν Τουρκία ὅμως ἀκόμη ὑπάρχει ή τοπική αυτοδιοίκηση, με τὸν τόπο τῆς κοινότητος. Στὴν Αἴγυπτο κάθε μέρα γίνεται. Στὴν Ἀμερική τὸ ἴδιο. "Όπου δέκα 'Ελληνες, ἔκαι και κοινότητα. Κυβερνοῦνε τὰ ιδιαίτερά τους μοναχοί τους και ὑποτάσσονται κατὰ τὰ ἄλλα στοὺς νόμους τοῦ κράτους ὅπου θρίσκονται. Δηλαδή τί κάνουν οί δέκα 'Ελληνες που βρέθηκαν μαζί; Πρῶτα φέρνουν τις γυναῖκές τους ή παίρνουν γυναικίς. 'Επειτα χρίζουν τὸ σπίτι τους, μὴ καλύβα. Γότερα κάνουν

παιδιά και παράδες, και μαζεύουν χρήματα και για το κοινό, και χτίζουν πρώτα ένα εκκλησιδάκι, και τέλος φτύνουν και το σχολειό για τα παιδιά τους, δηλαδή φέρνουν ένα κουτσοδόκιμο. Τις μικροδιαφορές που έχουν αναμεταξύ τους μοναχοί τους τις ξεδιαλώνουν. Και ποτέ δεν αμφισβητούν την πολιτική κυριαρχία του κράτους όπου βρέθηκαν. Κυβερνούν μονάχα τα δικά τους, όσα μεταξύ τους, έξω από ξένους, ταιριάζει να γίνονται. Και αυτό το ξέρουν καλά οι Έλληνες, όσο και να τρώγονται αναμεταξύ τους.

Απότομ η Ελλάδα έκανε αυτή την ασύγκριτη στραδοκεφαλιά και κατέργησε τις κοινότητες, σ'α να ήταν καλιοπάπουστα, απότομ σ'ογκέντωσε όλες τις δουλειές στο κράτος, που το διαίρεσε σε δήμους, πάει κατά διαδόλου. Αυτοί που θαυμάζουν τους Άγγλους χωρίς να ξέρουν γιατί, ως θαυμάζουν στην Αγγλία την τοπική αυτοδιοίκηση, που αν και τρισεμμένο κράτος, δε την κατέργησε, παρά την άφησε, την υποστήριξε και τη μεταχειρίζεται.

Αφού οι Ρωμιοί της Καλαμάτας, ως ποῦμε, από αιώνας τώρα συνήθισαν να κυβερνούν τις τοπικές δουλειές τους μοναχοί τους, τι έρχεται και ανακατεύεται το κράτος; Τι έχει να κάνει στην Καλαμάτα; Το πολύ να γυρέψει φόρους λογικούς και να τους εισπράξει με το καλό ή με το κακό, να διατηρεί χωροφύλακες, να επιθεωρεί τα σχολειά, τις εκκλησίες και τα τοπικά δικαστήρια, να κάνει κανένα ανώτερο δικαστήριο ή σχολείο, αν είναι ανάγκη, να αναλάβει κανένα μεγάλο δημόσιο έργο από κείνα που το κοινό της Καλαμάτας μοναχό του δεν μπορεί να καταφέρει, δρόμο, σιδηρόδρομο, λιμάνι, φάρο, στρατώνια. Οι Ρωμιοί της Καλαμάτας όλα τα άλλα ξέρουν να τα κάνουν και καλλίτερα μάλιστα από το κράτος, γιατί τους ενδιαφέρουν περισσότερο και πιο αληθινά, ξέρουν να συμβιβάσουν οι ίδιοι τις μικροδιαφορές τους, ξέρουν να κάνουν τοπικούς δρόμους, μικρά γεφύρια, νεκροταφεία, νοσοκομεία, βρύσες, φυλάγουν πολύ καλά μοναχοί τους τα άμπελοχώραφά τους και τα δάση τους, φτύνουν και συντηρούν οι ίδιοι τα σχολειά τους και τις εκκλησίες τους. Γιατί ανακατεύεται και σ' αυτά το κράτος; Ποιός το προσκάλεσε; Αν το κράτος πρέπει να χώνει κι αυτού τη μύτη του, ως επιδίδει μονάχα και ως καταγίνεται με όσα άλλα ή κοινότητα δεν μπορεί να κάνει.

Μά λοιπόν, θα πει κανείς, αφού όλα μπορούν και τα καταφέρνουν μοναχοί τους οι Καλαματιανοί, ποιός είναι ή δουλειά του κράτους; τι

ανάγκη και να υπάρχει κράτος; Πρώτα πρώτα δεν είπαμε πως όλα μπορούν να τα καταφέρουν οι ίδιοι. Μπορούν να κυβερνήσουν μοναχοί τους μερικά, τα τοπικά τους. Πρέπει όμως να υπάρχει και Έλληνικό κράτος, γιατί αν δεν υπάρχει, θα υπάρχει άλλο κράτος, ξένο κράτος, που να έλθει να εκμεταλλευθεί τις ελληνικές κοινότητες και να τις ορίζει. Έλληνικό κράτος πρέπει να υπάρχει για να διατηρεί την ενότητα της φυλής. Οι Έλληνες πρέπει να υπακούουν πολιτικώς σε Έλληνες και όχι σε ξένους, όπως οι Ιταλοί υπακούουν σε Ιταλούς, οι Άγγλοι σε Άγγλους κτλ. Μονάχα έτσι θα καταφέρει κάτι να κάνει ως έθνος. Και το λέμε αυτό γιατί ξέρουμε πως οι Έλληνες έχουν τη φιλοδοξία να δημιουργήσουν κάτι και ως άτομα και ως έθνος.

Το Ρωμιοό δεν το λείπει ή αξιοσύνη να κυβερνιέται πολιτικά ο ίδιος, μά πρέπει μονάχα πρώτα να νοιώσει με τι τρόπο ζήσαν και ζουν οι Έλληνες στον κόσμο, ποιός κοινωνικός οργανισμός τους βαστά. Οι Έλληνες ζούν πάντα σε κοινά ιδιοκυβέρνητα. Λοιπόν ο Έλληνας ή οι Έλληνες που θα κυβερνήσουν πολιτικά τους Έλληνες πρέπει όχι να καταστρέφουν τα κοινά αυτά, παρά να τα αφήσουν, να τα περιποιηθούν, να τα μεταχειρίζονται, να τα εκμεταλλεύονται πολιτικά. Μ' άλλα λόγια είναι ανάγκη να κάνουν ίσα ίσα το αντίθετο από κείνο που έκανε ως τώρα το Έλλαδικό κράτος.

Μά πως λοιπόν φανταζόμαστε πως μπορεί και πρέπει να είναι ένα Έλληνικό κράτος; Τι δουλειά θα κάνει; Ας δοῦμε πρώτα τι δουλειές σε κάθε τόπο Έλληνικό μπορεί και καταφέρει ή κοινότητα μοναχή της, και απ' αυτό θα συμπεράνουμε τι απομένει στο κράτος να κάνει.

Η κοινότητα ή Ελληνική μπορεί και καταφέρει μοναχή της τα ακόλουθα:

α') Χτίζει εκκλησίες και τις διατηρεί, με παπάδες, καντηλανάφτες κτλ.

β') Χτίζει σχολειά (με τα χρήματα που δίνουν είτε οι πλούσιοι του τόπου, είτε ο κοσμάκης στους δίσκους της εκκλησίας—γι' αυτό δα πρέπει να υπάρχει ή εκκλησιά—ή με ταχτικές συνεισφορές) πληρώνει δασκάλους για την κατώτερη, κάποτε και για τη μέση, παιδεία.

γ') Φυλάγει με δραγάτες και δασοφύλακες κοινούς άμπέλια, χωράφια, βοσκές και δάση, και φυλάγει με τσοπάνηδες κοινούς και άγελαραίους γιδοπρόβατα, αγελάδες, βόδια και άλογα των ανθρώπων.

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

δ') Κάνει και νοσοκομεία με το χρήμα του πλούσιου που το συμπληρώνει με συνεισφορές ή από την κοινοτική περιουσία που διαχειρίζεται.

ε') Κάνει και συντηρεί νεκροταφεία, τοπικούς δρόμους μέσα στην πολιτεία και στα περίχωρα, ύδραγωγεία, βρύσες και μικρά γεφύρια.

ς') Με τη δημογεροντία της συμβιβάσει ή δικάζει ιδιωτικές μικροδιαφορές και τιμωρεί μικροκλοπές, δαρσιματα και τέτοια.

ζ') Έχει τοπικούς ταχυδρόμους για την πολιτεία μέσα και για τα τριγυρινά χωριά (μπορεί να έχει και τοπικά τηλέφωνα κτλ.).

η') Βαστά ληξιαρχικά βιβλία.

Στο κράτος λοιπόν απομένει να καταφέρει τα ακόλουθα:

1) Να επιβλέπει, αν θέλει, όλα αυτά που κάνει ή κοινότητα μοναχά της, δηλαδή τα σχολεία, την τοπική ασφάλεια, συγκοινωνία, τα φιλανθρωπικά καταστήματα, την υγεία του τόπου, την πρόχειρη δικαιοσύνη κτλ.

2) Να μαζεύει φόρους λογικούς για τις ανάγκες του κράτους.

3) Να κάνει ανώτερα σχολεία, ειδικά σχολεία, πανεπιστήμια και διδασκαλεία, όσα και όπου μονάχα είναι ανάγκη.

4) Να έχει χωροφυλακή για τις μεγάλες αταξίες που μπορεί να τύχει να συμβούν είτε εξαιτίας τα μαλώματα μεταξύ ανθρώπων της ίδιας κοινότητας, είτε μεταξύ δυο ή τριών κοινότητων. Η χωροφυλακή θα ανακατώνεται όταν προσβάλλεται ή υπόσταση του κράτους. Η χωροφυλακή θα βοηθή και στη σύναξη των φόρων όταν είναι ανάγκη, θα φυλάγει και τις δημόσιες φυλακές.

5) Να κάνει ανώτερα δικαστήρια όσα και όπου είναι μονάχα ανάγκη. Είδαμε πως η κατώτερη δικαιοσύνη μένει χρέος της κοινότητας.

6) Να διατηρεί στρατό και στόλο όσος χρειάζεται για την ασφάλεια του κράτους από εξωτερικούς εχθρούς, για την περίπτωση που θα πρέπει να γίνει πόλεμος για να μεγαλώσει το κράτος, και για να χρησιμεύσει το κράτος για φόβητρο και για δύναμη που μπορεί να τραβήξει φιλίες και συμμαχίες άλλων κρατών, και να εμποδίσει τον άφραγκισμό του έθνους από τους άλλοφύλους.

7) Να διατηρεί αντιπροσώπους, λιγιστούς μάλιστα, στα έθνη κράτη όπου έχει συμφέροντα, και να φροντίζει προπάντων για τη διάδοση των Ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό.

8) Να κάνει, είτε απ' ευθείας είτε με συμβόλαια με ιδιώτες, τα

ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

μεγάλα δημόσια έργα, δημόσιους δρόμους, γεφύρια, σιδηροδρόμους, γεωργικούς σταθμούς, ύδραυλικά έργα, τηλεγραφεία, ταχυδρομεία, λιμάνια, τελωνεία, φάρους, και με αυτά και άλλα μέσα (φόρους προστατευτικούς κτλ.) να κατάρτιζε πως να προστατέψει την εγχώρια παραγωγή και βιομηχανία, το εμπόριο και το εμπορικό ναυτικό. Αυτά θα τα αναλάβει το κράτος όπου και όταν οι κοινότητες και οι εταιρείες δεν μπορούν να τα καταφέρουν μοναχές τους.

9) Να έχει νομοθετικό σώμα μια βουλή από 50 ανθρώπους που να τους εκλέγουν όλους οι Έλληνες όλου του κράτους και όχι κάθε επαρχία χωριστά από δυο τρεις. Η εκλογή θα γίνεται με απλή ή διπλή ψηφοφορία. (Ίσως η διπλή είναι καλλίτερη, δηλαδή μ' έναν τέτοιο τρόπο κάθε κοινότητα να εκλέγει δυο τρεις αντιπροσώπους της που αυτοί θα εκλέγουν έπειτα τους βουλευτές).

Αν όλα αυτά θα βγούν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

I. Θα ενδιαφέρονται περισσότερο οι πολλοί για τον τόπο τους και θα περιμένουν από την κοινότητα να τους βολεψει τα συμφέροντά τους, και γι' αυτό θα προσπαθούν να καθαρνίσουν το κοινό τους όσο γίνεται καλλίτερα. Θα πασχίζουν να τα βολεύουν αναμεταξύ τους τα οικογενειακά και δε θα τα περιμένουν αδιάκοπα όλα από το κράτος.

II. Τα ρουσφέτια θα ελαττωθούν ή θα εντοπισθούν στις κοινότητες και δε θα μολύνουν όλη τη διοίκηση του κράτους. Να λείψη όλοτελα το πολιτικό ρουσφέτι δεν είναι δυνατό, μάλιστα θα περιοριστούν πρώτα πρώτα οι θέσες που θα έχει να δώσει το κράτος, γιατί πολλές θέσες θα τις δίνουν οι κοινότητες. Πολλοί λοιπόν από τους τωρινούς θεσισήρες θα γυρεύουν και θα βρίσκουν θέσες από την κοινότητα και όχι από το κράτος, κι αντί να μαλλιοτραβιέται το κράτος μ' αυτούς, καλλίτερα να μαλλιοτραβιέται μονάχα η κοινότητα. Το **οικογενειακό** αντί να γίνεται αναμεταξύ κράτος και πολίτη, θα περιοριστεί στην κοινότητα όπου είναι και φυσικό του να γίνεται.

III. Θα περιοριστούν οι φιλόδοξοι μικροπολιτικοί και τωρινοί κομματάρχες, μικροαδιοργόι και δημοκόποι στα μικροπολιτικά—δηλαδή στην κοινότητά τους, που είναι αρκετό στάδιο για ραδιουργίες και μικροσυμφέροντα. Θα τους βαστά δεμένους στην κοινότητα το συμφέρον και από την κοινότητα θα βρίσκουν το δικίο τους ή το άδικο τους. Ας τρώγονται εκεί αναμεταξύ τους για τοπικά συμφέροντα όσο θέλουν, αντί να τρώγονται όπως τώρα πάλι για τοπικά τους συμφέροντα με το

κράτος. Και δε θα βρίσκουν τρόπο να απλώσουν την επιρροή τους και στα πολιτικά του κράτους αφού δε θα βγάξει κανένα βουλευτή δικό της ή κοινότητά. Και το κράτος θα στέκεται αποπάνω και θα επιτηρεί, και θα επέμβαίνει μονάχα όταν αυτό το ίδιο κινδυνεύει από τους σπαραγμούς των κοινοτήτων, ή όταν από τους μητροπολιτικούς στραπίσκους και ντερεμπέδες ολοφάνερα άδικείται πάρα πολύ ο λαός του τόπου.

IV. Οι φιλόδοξοι και επίδοξοι υποψήφιοι βουλευτές θα είναι λιγότεροι και γίως καλλίτεροι. Πολλοί, όπως είπαμε, θα προτιμούν να τρώγονται με τα μικροπολιτικά και τις μικροραδιουργίες του τόπου τους. Θα ξέρουν πως κι' αν γίνουν βουλευτές (που πρέπει ο λαός όλου του κράτους να τους εκλέξει και όχι μόνο ή κοινότητα ή επαρχία τους) δε θα μπορέσουν εύκολα να επωφεληθούν το βουλευτικό για τα συμφέροντά τους τα τοπικά. Και γι' αυτό γίνονται βουλευτές τώρα, για να καταφέρουν δηλαδή καλλίτερα τις δουλειές τους στον τόπο τους. 'Απ' τ' άλλο μέρος θα τους είναι δυσκολώτερο να στοχαστούν να βάλουν κάλη για βουλευτές, γιατί οι βουλευτές, επειδή θα εκλέγονται απ' όλους τους Έλληνες (έστω και με έμμεση ψηφοφορία), θα πρέπει να είναι κάπως γνωστοί σ' όλο το Έλληνικό, για κάποιο καλό τους έργο, ή να δίνουν τουλάχιστο κάποιες ελπίδες. Και θα φιλοτιμηθούν μερικοί καλοί να δείξουν την αξία τους για να γίνουν βουλευτές. Και αυτοί οι βουλευτές δε θα έχουν κανένα ιδιαίτερο σύνδεσμο ή υποχρέωση με καμιά κοινότητα ή επαρχία.

V. Ο προϋπολογισμός του κράτους θα ελαφρωθεί από διάφορα βάρη που τώρα έχει, χωρίς να ελαττωθούν πάρα πολύ οι φόροι που τώρα επιβάλλει. Οι κοινότητες δε θα είναι σαν τους δήμους που τα περιμένουν όλα από το κράτος που τους αφαιρείς κάθε πρωτοδουλία. Η κοινότητα ξέρει πάντα και βρίσκει χρήματα για τα συμφέροντα του κοινού, που ο καθένας τα βλέπει ποιά είναι γιατί τα έχει μπροστά του και τα βλέπει και ξέρει καλά πως σχετίζονται με τα άτομικά του συμφέροντα. Ο φτωχός και ο παπουττής είναι καλός κριτής και πολιτικός για τα πολιτικά του σπιτιού του και του κοινού, με όχι πάντα καλός για τα πολιτικά του κράτους, που βρίσκονται πολύ μακρότερα απ' αυτόν. Παρακάτω αναφέρουμε παραδείγματα. Το καλλίτερο όμως παράδειγμα είναι οι κοινότητες που βρίσκονται έξω από τα σύνορα του Ελλαδικού κράτους. Οι Έλληνες εκεί πληρόνουν ταχτικώτατα και τους φόρους

που επιβάλλει το Κράτος όπου μνησθούν και τα δασίματα που επιβάλλουν τα συμφέροντα του κοινού. Πολύ συχνά δίνουνε χρήματα και για το Έλλαδικό κράτος που αντιπροσωπεύει γι' αυτούς (τόσο έλευινά, αλλοίμονο) την ιδέα του μεγαλείου του Έθνους. Ο Ρωμιός είναι φιλόδοξος και για το Έθνος του και δίνει, ο κακόμοιρος, δίνει. Κανείς δεν μπορεί να πει, δεύτερα απ' αυτά, πως το έθνος μας είναι φτωχό.

Να σημειωθούν και τα παρακάτω για να είμαστε συνεννοημένοι.

Δεν είναι ζήτημα ν' αλλάξουν όνομα οι δήμοι και να ονομαστούν κοινότητες ή κοινά. Με το όνομα δεν αλλάζουν και τα πράγματα. 'Ας μείνει το όνομα δήμος, αν θέλετε, και δήμαρχος και συμβούλιο. 'Η ας ονομαστεί το κύτταρο της τοπικής ιδιοκυβέρνησης, αν προτιμάτε: «Ναβουχοδονόσωρ»! Το ζήτημα είναι ν' αλλάξουν τα πράγματα. Να μείνουν δηλαδή οι μικρότερες τοπικές περιφέρειες *ιδιοκυβέρνητες*, και να μην είναι ή κοινότητα μονάχα ή μικρότερη υποδιαίρεση του διοικητικού οργανισμού του κράτους. 'Η μικρότερη διοικητική διαίρεση ας είναι ή επαρχία ή ο νομός, ή και τίποτε άλλο.

Επίσης δεν είναι ζήτημα αν τα υπουργεία είναι έφτά ή έβδομήντα έφτά. Ο αριθμός των υπουργείων έχει τόση σημασία όση και ο αριθμός των υπαλλήλων. Μπορεί δέκα υπάλληλοι να κάνουν δουλειά εκατό ανθρώπων και εκατό να μην κάνουν τη δουλειά ενός. Σκοπός είναι να ξεκαθαρίσει και να ξέρει το κράτος τί δουλειά έχει να κάνει και τί δουλειά πρέπει ν' αφήσει στις κοινότητες να κάνουν, και μονάχα το πνεύμα της εργασίας ν' αλλάξει. Και θα μπει σίγουρα νέο πνεύμα δηλαδή *καθαρό πνεύμα* σε κείνους που θα διευθύνουν τις υπηρεσίες του κράτους, άμα ξέρουν καλά ποιά είναι ή δουλειά τους και ποιά δεν είναι ή δουλειά τους. Τώρα στο κεφάλι τους όλα είναι σαλάτα και κορκοήτι, ανάκατα με λέξεις, λέξεις, λέξεις.

Και το αυτό το σημάδι ας το δείξουμε για να φανεί ξάστερα πόσο λάθος ο νομοθέτης που αφάνισε τα κοινά και μας κάθισε τους δήμους, και πόσο φυσικό είναι στο Ρωμιό να κυβερνά ο ίδιος τα τοπικά του, όπως κυβερνά ο ίδιος και το σπίτι του. Να το το σημάδι.

Κάτω στο Μωριά ξεφύτρωσαν κοντά στη Σπάρτη διάφορες μικρές κοινότητες *τά* μανιτάρια, ενάντια στο νόμο (ή Βαμβακού και άλλες), που μη έχοντας έμπιστοσύνη ούτε στο δήμαρχο, ούτε στο κράτος που τους τόν κάθισε, κυβερνούν οι ίδιες τα τοπικά τους συμφέροντα μ' ένα

συμβόλαιο από προστούς, και ανεξάρτητα από το δῆμο (χωρίς μάλιστα να ανακατεύουν ολόκληρο το δήμαρχο) και λοιπὸν ανεξάρτητα από το κράτος. Καὶ ποιά εἶναι τὰ τοπικά τους κοινὰ συμφέροντα; Ἐκείνα που αἵ παρὲς ἔχουν δική τους παρουσία και κατὰ ζῶντα τὰ σχολεία, τίς ἐκκλησίες, τὰ νεκροταφεία, τὰ ὑδραγωγεία, τοὺς δαγμάτες, τοὺς δρόμους, τὰ γαβύρια κτλ. Ἀπὸ ὅλα στήν Ἑλλάδα ζοῦν ἐν παρανομίαις, γιατί νὰ μὴ ζήσει και ἡ παράνομη κοινότητα;

Νὰ το λοιπὸν τὸ σημάδι· ἡ κοινότητα που γεννιέται ἄθελα και ἀτόφως, χωρίς νὰ ρωτῆται κανένα νόμο φυτρώνει, φουντώνει, καταστρατηγεί τὸ νόμο και ζει και βασιλεύει.

Στὴ Θεσσαλία και ἀπ' ἕνα δὺο παλιές κοινότητες τῆς Ἀκαρνανίας και τῆς Εὐβοίας ὁ νομοθέτης, δὲν ἔβρω πῶς, ὑποθέτω ὅμως ἀπὸ τὴν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων, ἄφησε τὴν κοινοτική παρουσία νὰ ὑπάρχει, μὰ παλὸ στραβὰ ἀνακάτωσε στὴ διοίκησίν της και τοὺς δημάρχους. Τὸ ὅτι ἀρχίζει νὰ γίνεται φῶς τὸ λένε κάτι νομοσχέδια που ἄρχισαν ἀπὸ τὸ 1896 και ἐσπρόβαλλον δειλὰ και συμβιβαστικά που φαίνονται σὰ νὰ δείχνουν πῶς μερικοὶ νομάρχες, και βουλευτές—πολὸ λίγοι—ἄρχισαν νὰ νοιώθουν πῶς κάτι τρέχει μέσα στὸ δῆμο και κάτι δὲν πάει καλά στὴ σχέση τοῦ κάθε χωριοῦ με τὸ κράτος, και ὅτι σ' αὐτὸ φταίει ὁ ὀργανισμὸς τῶν δῆμων, και ὁ νόμος τοῦ 1833. Μὰ και τὰ νομοσχέδια αὐτὰ ἀνακατόνουν δῆμους και κοινότητες μαζί και τὰ κάνουν μιὰ σαλάτα.

Ἐδῶ δὲ χρειάζονται συμβιβασμοί, παρὰ μονάχα χτυπήματα και τσεκουριές μερὲς στὸ δῆμο, και θὰ πέσει μόνος του. Ὁ λαὸς παντοῦ, σὲ κάθε τόπο, ἂς τὸ κάνει αὐτό, ἀν δὲν τὸ κάνει ὁ νομοθέτης. Καθελτῶς που εἶναι ψεύτικο δὲ στέκεται στὰ πόδια του.

Λοιπὸν λέμε ὅτι τὸ προσωρινὸ αὐτὸ Ἑλλαδικὸ κράτος, γιὰ νὰ δολερτεῖ λιγάκι—προσωρινὰ πάντα—πρέπει νὰ ξαναφανερωθεῖ μέσα του ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, και ἔτσι θὰ λυθοῦν τὰ χέρια του γιὰ τὰ σπουδαιότερα ἢ γενικώτερα χρέη του.

Οἱ ἐξωμερεῖς. Στὴν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Ἑλλαδικοῦ κράτους Ἑλλάδα ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση ὑπάρχει. Οἱ Τούρκοι τὴν ἄφησαν νὰ στέκεται. Οἱ Ἕλληνες στήν Αἴγυπτο, στήν Ρωσία, στήν Ἀμερικὴ τὴν ξαναδημιουργοῦν κάθε μέρα. Παντοῦ ὅπου κι' ἀν πηγαίνουν αὐτὸ κάνουν. Καὶ τὸ κράτος τὸ Ἑλλαδικὸ σ' αὐτὰ τὰ μέρη τὴν ἐπιστημοποιεῖ. Οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες στήν Αἴγυπτο ἐπικηρώθηκαν με Βασιλικά δια-

τάγματα τοῦ Γεωργίου τοῦ Πρώτου. Καὶ δὲν ἀνοίγουν τὰ στραχὰ τους νὰ δοῦν, οἱ τυφλοὶ νομοθέτες τοῦ Ἑλλαδικοῦ κράτους.

Ἀφήνουμε τίς ἄλλες κοινότητες. Μόνον γιὰ τὴν Τουρκία (ἢ τὴν ἀλλοτρίωτη Ἑλλάδα) θὰ ποῦμε λίγα λόγια. Οἱ μεγάλες κοινότητες αὐτοῦ πρέπει νὰ καταφέρουν νὰ συνδεθοῦν κάπως περισσότερο με τίς μικρότερες. Ὁ μόνος σχεδὸν σύνδεσμος τῶν κοινοτήτων ἀναμεταξύ τους τώρα εἶναι ὁ δεσπότης και ἡ «θεόσωστος» ἐπαρχία του, δηλαδή τὸ λιβάδι του. Λοιπὸν ἡ ὁ δεσπότης εἶναι ἀνάγκη νὰ φωτιστεῖ και νὰ γίνει ἀνθρωπος, πρᾶμα δύσκολο, ἢ οἱ μεγάλες κοινότητες πρέπει νὰ κατὰξουν λιγάκι γύρω τους νὰ δοῦν τί κάνουν οἱ μικρότερες κοινότητες, και νὰ φιλοδοξήσουν νὰ τίς περιλάβουν μέσα στήν περιοχὴ τους ἢ στὸν ὀργανισμό τους. Ἔτσι θὰ τίς βοηθήσουν νὰ ζοῦν καλλίτερα, και καλλίτερα θὰ τίς ἐκμεταλλεῖσονται ἐμπορικῶς. Ἔτσι θὰ βροῦν και οἱ μικρότερες κοινότητες πόρους ἀρκετοὺς γιὰ τὰ σχολεία τους, ἀν ὄχι και γιὰ ἄλλες ἀνάγκες τους που και τώρα τίς κατὰξουν μοναχές τους, και οἱ μεγάλες θὰ προκόψουν καλλίτερα. Ἔτσι θὰ ὀργανωθοῦν και πὺρ βολετά οἱ κοινότητες γιὰ νὰ ὑπερασπίζονται ἀπὸ κάθε ἐπίθεση εἴτε νόμιμη εἴτε παράνομη τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἢ τῶν ἄλλων ἐθνῶν που κατοικοῦν μέσα στήν Τουρκία και που κατὰξουν πῶς νὰ μᾶς πάρουν τὸ φῶμι ἀπὸ τὸ στόμα και νὰ μᾶς ξεπατώσουν ἀδιάντροπα. Ἔτσι θὰ προετοιμαστοῦν οἱ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας και γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ σηκωθοῦν στὸ πόδι ἐνάντια στὸ Τούρκικο τὸ κράτος, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς και ἡ περίσταση (καὶ ἡμεῖς ὅλοι πρέπει νὰ τὸν φέρουμε τὸν καιρὸ και τὴν περίσταση, γιατί βέβαια δὲ θὰ ἔρθει ἐξ οὐρανοῦ) και ἀποφασιστεῖ τὸ πρᾶμα ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες. Ἔτσι και οἱ ἐξωμερεῖς θὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἑνωσὴ τῆς φυλῆς. Ἔτσι θὰ σιαχτεῖ, μ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, και ὁ χαρακτήρας τους ὅσο παίρνει.

Περὶ σόστερα ἐδῶ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα δὲν ταιριάζει νὰ ποῦμε...

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

ΚΕΦ. ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

... Ποιό είδος κοινωνικός οργανισμός έπλασε τή φυλή τέτοια που είναι και τή βάσταξε αιώνας τώρα; Η τοπική αυτοδιοίκηση. Και αυτή μπορεί να είναι μονάχα αποτέλεσμα άλλων λόγων, που δεν τους ξεδιαλύνει ο άνθρωπος. Όμως ή θάλασσα, που πλάθει τ' ακρογιαλία και τὰ πολλά νησιά και που χώνεται και στις στεριές τις ίδιες και τις ξεχωρίζει αναμεταξύ τους, φαίνεται σὰ να είναι κάποια αίτια.

... Άλλες πολλούς κυρίους τὸ νησί και ὅμως ἔμεινε πάντα ἑλληνικό και πάντα, εἴτε αὐτόνομο εἴτε αὐτοδιοίκητο, ἀπὸ τὸν καιρὸ που ἦταν ανεξάρτητη πολιτεία πρὶν ἀπὸ τοὺς Πέρσες ὡς σήμερα που τὴν ὀρίζουν οἱ Τούρκοι. Στους διάφορους κυρίους πλήρωνε μετὴν ἀράδα φόρο και τώρα τὸ ἴδιο κάνει, πληρώνει δασίματα στους Τούρκους. Μὰ τὰ ἐσωτερικά της τὰ κυβερνοῦν οἱ νησιώτες μοναχοὶ τοὺς και τὰ κυβερνοῦν ἔτσι που χρειάζεται γιατὴ να φυλάξουν τὴν ἑλληνική τους ὑπόσταση.

Ἡ τωρινή Σαμοθράκη ἔχει κοινότητα που είναι συνέχεια τῆς σαμοθρακικῆς πολιτείας που περιγράφει ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀδιάφορο ἂν ἄλλαν ὀνόματα οἱ ἄρχοντες, τὰ πράγματα μένουν τὰ ἴδια. Τότε ὁ πρῶτος ἄρχοντας λεγόταν «βασιλεὺς» και ἦταν θρησκευτικὸς μαζί και πολιτικὸς ἄρχοντας. Τώρα ὁ ἄρχοντας λέγεται «δεσπότης».

Ἐπειδὴ ἡ ἔδρα τοῦ δεσπότη είναι στή Θράκη, ἔχει ἀντιπρόσωπό του

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

στὸ νησί τὸν ἀρχιερατικὸ ἐπίτροπο, εἴτε λαϊκὸ εἴτε κληρικὸ. Ἐχει διορισμένους και παπάδες που λειτουργοῦν στις ἐκκλησίες, βαφτίζουν, μαρῶνουν, στεφανώνουν, ἀγιάζουν, διαβάζουν νεκροὺς και κάνουν σαρανταλείτουργα. Γιατὴ κάθε ἱεροπραξία πληρώνονται ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους. Ὁ δεσπότης παίρνει ἐμπάτικι ἀπὸ τοὺς παπάδες και ἀπὸ κάθε οἰκογένεια τὰ κανονικά του ἔχει και τὰ τυχερά του.

Τις ἐκκλησίες τις φροντίζουν οἱ ἐπίτροποι και τὰ σχολεῖα οἱ ἑφοροὶ. Οἱ δημογέροντες μαζί με τὸ δεσπότη δικάζουν οἰκογενειακὰς και κληρονομικὰς διαφορὰς, συμβιβάξουν και ἄλλες ἰδιωτικὰς διαφορὰς και αποφασίζουν γιατὴ τὰ κοινοτικά συμφέροντα. Ἐπιτρόπους, ἐφόρους και δημογέροντες τοὺς ἐκλέγει ὁ λαὸς κάθε δυὸ τρία χρόνια σὲ γενική συνάθροιση, γιατί αὐτὸς ἔχει καλλίτερα τοὺς κηλούς και τοὺς ἀξιούς γιατὴ να κυβάξουν τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου και ὁ δεσπότης ἐπικυρόναι μονάχα τὴν ἐκλογή. Δημογέροντες εἶναι εἴτε οἱ ἴδιοι οἱ ἑφοροὶ και ἐπίτροποι μαζί, εἴτε και ἄλλοι. Αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν κοινότητα σὲ κάθε περίσταση, συμφωνοῦν τὸ δάσκαλο και τὴν δασκάλα, και ὁ δεσπότης μονάχα ἐπικυρόναι τὸ διορισμό, συνάξουν τὰ κοινοτικά χρήματα, πληρώνουν μισθοὺς σὲ καντηλανάφτες, ψάλτες και δασκάλους, βάζουν δραχμάτες και δασοφύλακες σὰν εἶναι ἀνάγκη, φροντίζουν τοὺς δρόμους τοὺς κοινοτικούς, τὰ ὁδραγωγεῖα, τὰ νεκροταφεῖα, τις βρύσες, κυβάξουν τὰ κοινοτικά χτήματα, οἰκόπεδα και σπίτια, που τὰ εἰσοδήματά τους χρησιμεύουν πάλι γιατὴ τις κοινοτικὰς ἀνάγκες. Πληρώνουν οἱ νησιώτες δασίματα στους κυρίαρχους Τούρκους, μὰ πληρώνουν χώρια και στήν κοινότητα ἑμμεσους και ἄμεσους φόρους. Οἱ δῖσκοι, ἂς ποῦμε, που βγάζουν στήν ἐκκλησιὰ εἶναι ἑμμεσος φόρος γιατὴ συντήρηση τῆς ἐκκλησιᾶς, γιατὴ τοὺς παπάδες και γιατὴ τὰ σχολεῖα. Κάποτε ἀφήνουν μικρὰ ποσότητὰ στήν κοινότητα ὅσοι μπάξουν στὴν τόπο ἢ βγάζουν προϊόντα κι αὐτὸς ἑμμεσος φόρος. Τὰ βασιλικά δασίματα εἶναι ἡ κοινότητα ὑπεύθυνη να πληρωθοῦν στὸ κράτος, γι' αὐτὸ μετὰξὺ τους οἱ νησιώτες ἐμετορίζονται τοὺς φόρους που κάθε σπίτι ἢ κάθε ἄτομο ἔχει να πληρώσει τὸ χρόνο.

Μετὸν τρόπο τοῦτον ὁ ἐπικυρίαρχος κάνει οἰκονομίες. Τὴ ἀνάγκη να ἔχει πολλοὺς ὑπαλλήλους; Ἐχει διορισμένον ἓνα μουντίρη στή χώρα και κάθετα στὸ ξεχωρδαλωμένο κάστρο τῶν Γενοδέων, ἔχει και ἓναν ὑποτελώνην—λιμενάρχη και ἓνα λοχία μετὴ τέσσαρεις χωροφύλακες γιατὴ τὴν ἀσφάλεια τὰς τοῦ νησιοῦ. Ἀπὸ τοὺς χωροφύλακες δυὸ εἶναι Ἀρδα-

νίτες και οι άλλοι δυο Σαμοθρακίτες. Ο μουντίρης δεν ανακατεύεται στα νησιωτικά πράγματα, παρά μόνο αν τύχει και γίνει κανένας καυγάς με μαχαιρώματα, είτε όταν προκατοίση τον τόπο κανένας κατοικο-αλέφτης, ή όταν χρειαστεί να βοηθήσει το δημόσιο εισπράχτορα που έρ-χεται τότε τότε από τη Ρούμελη για να πάρη τα βασιλικά δασύματα. Όταν είναι πάρα πολύ άγριος ο μουντίρης ενεργούν οι νησιώτες με πλά-για μέσα, πρό πάντων με χρήματα, και τον βγάζουν. Και στα 1855 βρέθηκε κάποιος πολύ σκληρός μουντίρης και χριστιανομάχος, καθώς τον έλεγαν οι νησιώτες, ο Χουσεΐν—έφάντης. Δέ θα κατάφεραν, φαίνεται, να τον ξεφορτωθούν άλλοιώς οι Σαμοθρακίτες και αποφάσισαν και δυο τους τον ξεμπέρδεψαν.

Έτσι επάνω κάτω πέρασαν οι νησιώτες και με τους άλλους κατα-χτητές του νησιού τους. Οι Έλληνες ζούν πάντα αυτόνομοι ή ιδιοκυδέρ-νητοι όσο και να είναι πολιτικώς σκλάβοι των δυνατότερων τους λαών. Επειδή δεν καταφέρνουν πάντα να κρατήσουν την πολιτική τους ανε-ξαρτησία και να ζούν όλοι μαζί σε κράτος ανεξάρτητο, ελληνικό, μαγά-λο, κάθε πολιτεία κυβερνιέται ή ίδια όπως έφερε. Και είναι οι ελληνι-κές οι πολιτείες—και κοντά στις πολιτείες και τα χωριά—τά κάτωτα της ελληνικής φυλής. Όπου και αν βρεθούν δέκα Έλληνες φτάνουν ο κα-θένας πρώτα την καλύδα τους και έπειτα την κοινότητά τους κανονίζον-τας τη ζωή τους με τρόπο ελληνικό, συμφωνούν πως θα κυβερνήσουν τα εσωτερικά τους και τα ιδιαίτερα τους και αποφασίζουν, όπως τους το επιβάλλει και ή ανάγκη, ποιά θα είναι ή σχέση τους με τον κυρίαρχο, όποιος και να είναι.

Και έτσι, είτε υπάρχει είτε λείπει ή πολιτική ανεξαρτησία στους Έλληνες, οι πολιτείες τους μένουν πάντα κάπως αυτόνομες και αυτο-διοίχτες. Αυτό πάντα γλύτωσε την ελληνική φυλή από την τελειωτική καταστροφή, και πάλι θα τη γλυτώσει. Και οι καταχτητές που πλάκω-σαν ο ένας ύστερ' από τον άλλο στα ελληνικά τ'α χώματα, βλέποντας πως οι Έλληνες εύκολα ύποτάσσονται στην πολιτική τους κυριαρχία, τους αφήνουν να ζούν μεταξύ τους όπως θέλουν. Γιατί τοδο μονάχα απαιτούν οι καταχτητές, να μ'ην αντιστέκονται παρά να τους ύπακούουν οι λαοί στην πολιτική τους έξουσία, όχι σε τίποτε άλλο. Τά πάρα πέρα δέν τ'α πολυεξετάζουν. Και φέρνονται έτσι για δυο λόγους: για να μ'ην απελαπίσουν και άγριεύσουν τους ύποταγμένους λαούς και γίνουν επικίν-δυνοι στην κυριαρχία τους και για να άποφεύγουν τον πολύ κόπο, τ'α

έξοδα, τους πολέμους και τ'α αίματα. Σαν πολιτικοί που είναι, νοιώ-θουν πως τους συμφέρει να αναγνωρίζουν, κοντά στα δικά τους, και τ'α τοπικά συμφέροντα αντί να τ'α πολεμούν και τους φτάνει μονάχα να μ'η γυρέψουν ποτέ οι ύποταχτικοί τους πολιτική ανεξαρτησία. Οι κα-ταχτητές κάνουν όσον κόπο χρειάζεται για να αναγκάσουν τους λαούς να αναγνωρίσουν την πολιτική τους ύπεροχή και έξουσία. Σκοπός τους δέν είναι να έξαντληθούν πολεμώντας από πείσμα μονάχα, να σδήσουν κάθε ξένη ζωή γύρω τους. Αμα οι ξένοι λαοί τους αναγνωρίσουν πο-λιτικούς κυρίους, αυτό τους φτάνει, και τότε για ανταλλάγμα τάχα οι κυρίαρχοι τους επιτρέπουν να κυτάζουν οι ίδιοι τ'α ιδιαίτερα τους, τ'α τοπικά συμφέροντα. Μόλις οι ύποταγμένοι δείξουν πως σηκώνουν κε-φάλι, θα τους χτυπήσουν εκείνοι κατακέφαλα. Και οι ύποταγμένοι πάλι έχουν και αυτοί το πολιτικό τους συμφέρον νοιώθουν πως για να μ'ην τους πάρη ο δυνατός, ο καταχτητής, όλη τη ζωή τους, πρέπει να του παραχωρήσουν κάτι, και του παραχωρούν την πολιτική τους ανεξαρτη-σία. Δίνουν του Δράκου να φάη κάτι, αφού είναι Δράκος και πρέπει να τρώη. Και έτσι γλυτώνουν τουλάχιστο το πετό τους και με το πετό τους την εθνική τους ύπαρξη. Κάθε κατάχτηση είναι σιωπηρή συμφω-νία του καταχτητή με τους ύποταγμένους και νέα ίσοροπία από συμ-φέροντα.

Έτσι ή Σαμοθράκη έμεινε πάντα ιδιοκυδέρνητη και ελληνική. Οι διάφοροι ξένοι καταχτητές πέρασαν από τη Σαμοθράκη όπως περνούν από τον καθρέφτη από πάνω διάφορες μορφές ανθρώπων. Και εκεί που θάρροσαν πως είχαν πιά ύποτάξει όλότελα το νησί και το είχαν κά-μαι παντοτεινά δικό τους, εκεί που φαντάζονταν πως είχαν φτιάξει τους κατοίκους κατά τη δική τους την κρυφή επιθυμία, εκεί έέ-πεφτε ή έξουσία τους ή πολιτική, έφευγαν από το νησί, και έμεναν πάλι οι Σαμοθρακίτες Σαμοθρακίτες, άγριοι. Και έρχονταν τότε άλ-λοι κύριοι και όριζαν το νησί, μα το νησί δέν άλλαζε μορφή και όπως τ'α βράχια του ήταν και έμεναν από γρανίτη, έτσι και οι κάτοικοί του έμεναν Έλληνες.

Κανένας πολιτισμός δέν αντικατάστησε τον ελληνικό πολιτισμό στη Σαμοθράκη. Κανένας δέ χώθηκε στην ψυχή των νησιωτών για να την ποτίση και να την αλλάξη. Ό,τι μπορεί και άφομοιώνει ο Έλληνας από τους ξένους πολιτισμούς, τ'α παίρνει και τ'ο κάνει δικό του, μα λι-γιστά πράγματα μπορεί και άφομοιώνει. Τά περισσότερα του μένουν

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

ένα, δὲν τὸν ἀγγίζουν καὶ, ἢ δὲν μπαίνουν μέσα του. Ποτέ ὡς τὴν ὥρα δὲν ἐσχάσε τὸν ἐαυτὸ του ὁ Ἕλληνας.

Ἔτσι διοίκησαν τοὺς Ἕλληνες ὡς τώρα ὅλοι οἱ ξένοι κατακτητές, Πέρσες, Ρωμαῖοι, Βαντασιάνοι, Φράγκοι καὶ Τοῦρκοι. Ἔτσι τοὺς διοίκησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, Σπαρτιάτες, Θηβαῖοι ἢ Μακεδόνες. Μονάχα ὅταν ἦρθαν οἱ νέοι Ἕλληνες κατακτητές, οἱ πολιτικοὶ καὶ νομοθέτες τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, τότε καταργήθηκαν οἱ κοινότητες, ἀβήσθηκε ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, μὲ μιὰ μονοκοντολιά, μ' ἓνα νόμο. Τὸ ἴδιο κάνουν τώρα καὶ οἱ Βούλγαροι γιὰ τὶς ἐλληνικὰς κοινότητες ποὺ εἶναι στὴ σημερινὴ Βουλγαρία. Γιὰ νὰ πνίξουν τὴν Ἑλληνικὴ ζωὴ σκαπάτησαν τὶς ἐλληνικὰς κοινότητες καὶ τὶς διαλύσανε. Ξέρουν τί κάνουν, ἐκείνοι. Οἱ ἄλλοι ξένοι τὶς σεβάστηκαν τὶς ἐλληνικὰς κοινότητες, ὅλοι. Μονάχα οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες τοῦ νέου κράτους καὶ οἱ Βούλγαροι τὶς ἀφάνισαν. Χαλνώντας τὶς κοινότητες, χάλασαν κατὰ στερρό, κατὰ ὥργα-νωμένο, κατὰ που ζοῦσε καὶ ἦταν φυσικό. Οἱ Ἕλληνες δὲ σεβάστηκαν ἕναν ὀργανισμό ποὺ τοὺς γλύτωσε ὡς τώρα ἀπὸ χίλιους θανάτους, καὶ θὰ τοὺς γλυτώνει πάντα, ἂν τὸ θέλουν. Ὡς τὰ τώρα εἶχε ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ τοῦλάχιστον τὴ θέληση τῆς αὐτοσυντηρησίας. Μήπως καὶ αὐτὴν τὴν ἔχασε;

Ἀλλὰ καὶ τι ἀξίζει νὰ θέλῃ νὰ ζῇ μιὰ φυλὴ, ἂν δὲ θέλῃ καὶ νὰ νικῶσῃ; Καὶ πῶς θὰ νικῶσῃ, ἂν δὲν ἐνωθῇ ὅλη καὶ δὲ φρεϊάσῃ ἓνα κράτος μεῖζον καὶ δυνατὸν, ὀργανισμὸς πολιτικὸς μὲ βάση τὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, ἀφοῦ τέτοιο εἶναι τὸ φυσικὸ του;

1909

ΣΤ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Τὸ πολιτεῦσθαι βεβαίως δὲν εἶναι θεωρία, οὔτε φιλοσοφικὴ οὔτε ἐπισημονική. Εἶναι τέχνη ποὺ πρέπει νὰ παρακολουθῇ τὴν ἀδιάκοπον κίνησιν τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς, καὶ τῶν συμφερόντων τῆς τὴν διηνεκῶς μεταμορφουμένην πλοκήν, τὸ αἰώνιον γίνεσθαι. Χρειάζεται μὲν ἐπισημονικὴν παρασκευὴν καὶ παρατήρησιν ἢ πολιτικὴν, ἀλλὰ ἐπιστήμη δὲν εἶναι. Τὰ πολιτικὰ προγράμματα, συνεπῶς, θὰ ἦσαν περιττά, ἐὰν ἦσαν μόνον θεωρητικῶς λογικά, ἐὰν δὲν ἐλάμβανον ὅπ' ὄφει τὴν γύρω πραγματικότητα, καὶ ἐὰν εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ παραμείνουν αἰώνια καὶ ἀναλλοίωτα, πετρωμένα καὶ ἀποκρυσταλλωμένα, καὶ νὰ ἐξαντλοῦν ὅλας τὰς δυνατάς προβλέψεις.

Τὰ πολιτικὰ προγράμματα γίνονται διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀνάγκας καὶ συνθήκας ὀρισμένης ἐποχῆς. Ἡ μάλλον εἶναι ἀπαράγραστα καὶ ἀντανάκλασις ὀρισμένης ἐποχῆς καὶ ὀρισμένης χώρας. Εὐρίσκονται δηλαδὴ τεθειμένα ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἀπείρως μεταμορφώσιμα, ὅχι ἀπόλυτα οὐδ' ἰσχύοντα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Ἐν τούτοις ἡ ἀφστηρία ἐνὸς πολιτικοῦ προγράμματος εἶναι σταθερά, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ἐκείνων ποὺ τὸ συλλαμβάνουν, καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν αὐτῶν εἶναι σταθερὰ καὶ μόνιμη. Αὐτὴ κυβερνᾷ τὸν νοῦν καὶ καταποθεῖ τὴν προσοχὴν τοῦ πολιτικοῦ.

Περὶσσότεραν ἐπομένως σημασίαν ἀπὸ τὰ προγράμματα ἔχει ἡ ψυχικὴ διάθεσις καὶ σύστασις τῶν προσώπων ποὺ πολιτεύονται καὶ διεσθάνουν ἓνα κόμμα. Περὶσσότερα ἐγγρήσεις, παραδείγματα χάριν, εἰμ-

πορεί να δώσει εις τον λαόν η ειλικρινώς φιλελευθέρα ροπή των πολιτικών ανδρών, παρά το περιεχόμενον του προγράμματός των, η ό τίτλος του κόμματος.

Είς χώρας μη τελείως εξειλιγμένας οικονομικώς, ως είναι η Ελλάδα, τα κόμματα και τα πολιτικά των προγράμματα διαλέγουν συνήθως ένα τίτλον είτε απλώς διά να προσενήσῃ ἐντόπωσιν εις τους πολλούς, είτε διά να αντιτίθεται—ονομαστικώς μόνον—εις τον τίτλον του αντιπάλου κόμματος.

Είς την Ελλάδα τα προγράμματα είναι αντιγραφή το ένα του άλλου, καταστρώνονται δε συνήθως εις παραμονάς εκλογών διά να τεθούν άμέσως μετά τας εκλογάς κατά μέρος. Είναι ένα είδος εκλογικού θήμιου. Τελευταίως ήρχισε να γίνεται αντιγραφή μερικών κεφαλαίων και από πολιτικά προγράμματα κομμάτων της άλλοδαπης, χωρίς να ανταποκρίνεται το περιεχόμενον των προς πραγματικές ανάγκας της Ελλάδος.

Όπωςδήποτε το πολιτικόν πρόγραμμα δεν είναι άλλο η ή καταγραφή των σημείων εκείνων επί των οποίων έννοει ό πολιτικός να συγκεντρώσῃ κυρίως την προσοχήν του και να κατευθύνῃ την ενέργειάν του, των σημείων ἐφ' ὧν ἐπισύρει ολόκληρον το φῶς ένα δείξῃ ότι αυτά, ως θεμελιώδη η ως δεόμενα της άμέσου προνοίας του, θα αποτελέσουν την βάση της ενεργείας του.

Ως άφετηρίαν λαμβάνω την έννοιαν της Ελληνικής φυλής, εξ αυτής δε συνάγω πολιτικόν πρόγραμμα διά το Ελληνικόν κράτος. Διότι υπάρχει το δίλημμα: η θα κάμῃ το Ελληνικόν βασίλειον πολιτικήν καθαρώς κρατικήν, όποτε θα άδιαφορήσῃ διά την πολιτικήν αποκατάστασιν των έξω των συνόρων του Ελλήνων, η θα κάμῃ πολιτικήν πρωτίστως φυλετικήν και δευτερευόντως κρατικήν. Εγμεθα υποχρεωμένοι να ακολουθήσωμεν το δεύτερον, διότι τα γεωγραφικά σύνορα του κράτους δεν συμπίπτουν ακόμη με τα γεωγραφικά σύνορα της φυλής, ως συμβαίνει εις άλλα έθνη συμπληρώσαντα ήδη την πολιτικήν των αποκατάστασιν.

Επομένως διά να καταστρωθῇ πολιτικόν πρόγραμμα εις κράτος με υποχρεώσεις, η τάσεις, η προορισμόν ως της Ελλάδος, πρέπει αναγκάως να βασίζεται εις την φυλετικήν πολιτικήν, τα δε λοιπά να συναρμολογῶν προς αὐτήν κατά φυσικήν αναγκαιότητα και έσωτερικήν βαθείαν πειθαρχίαν. Διότι και το οικονομικόν ζήτημα, και το σχετικόν του πρό-

γραμμα εις κράτος με υποχρεώσεις, η τάσεις, η προορισμόν ως της Ελλάδος, πρέπει αναγκάως να βασίζεται εις την φυλετικήν πολιτικήν, τα δε λοιπά να συναρμολογῶν προς αὐτήν κατά φυσικήν αναγκαιότητα και έσωτερικήν βαθείαν πειθαρχίαν. Διότι και το οικονομικόν ζήτημα, και το σχετικόν του πρόγραμμα, κατά μέγα μέρος θα εξαρτηθῇ από το έσωτερικόν ζήτημα. Καί οὕτως, αναλόγως, και οι άλλοι κλάδοι της διοικήσεως και τα κοινοφελή έργα θα εξαρτώνται από το κράτος η απαιτούν δημόσια έξοδα. Λάβουν την έντασιν και την έκτασιν που θα τους επιτρέψῃ το οικονομικόν περιθώριον, το άφηνόμενον μετά την άφαιρέσιν των αναγκαίων χρημάτων προς κάλυψιν των έξωτερικών και στρατιωτικών έξόδων. Έννοείται ότι η κοινωνική άποστολή του κράτους μας, συνισταμένη εις την άξέσιν της ευημερίας των πολιτών, θα βραίνη παραλλήλως προς την σημερινον κυρίαν αὐτοῦ άποστολήν, και θα έχῃ ως άφετηρίαν τας σχετικές με την έννοιαν της φυλής πηγάς της νεοελληνικής ζωής και την οικονομικήν κατάστασιν της κοινωνίας.

Το κράτος έχει και αυτό, όπως κάθε όργανισμός, άλλα διαφορετικά από την φυλήν, συνείδησιν ιδικήν του. Καί παράγεται αὐτή η συνείδησις από την αίσθησιν της ισορροπίας των κοινωνικών δυνάμεων, που είναι αποτέλεσμα των συμπαρόντων των μονάδων και ομάδων μέσα εις μίαν κοινωνίαν. Το κράτος, χωρίς να είναι άκριβώς η συνεκταμένη των δυνάμεων αὐτών, είναι η άπόρροιά των και η συνεκτική των δυνάμις, διότι το κράτος, ως κάθε ζωντανός όργανισμός, είναι συγκεντρωτικόν.

Ως ζωντανός δε όργανισμός το κράτος θέλει την αὐτοσυντηρητικήν του. Οι πολιτικοί του άνδρες, που μαζί με την κυρίως διοικοδσιν τάξιν δημιουργοῦν και αντιπροσωπεύουν την κρατικήν συνείδησιν, πρέπει να έννοοῦν τι απαιτεῖται διά την αὐτοσυντηρησίαν του κράτους και την αὐθοπαρξίαν του, είτε εν σχέσει με τα άλλα έθνη γύρω (συμμαχικοί η άλλοι συνδυασμοί) είτε εν σχέσει με τας έσωτερικάς του ανάγκας (ύγιής διοικητικός όργανισμός, πολιτική άπέναντι των εν τῷ κράτει έθνικών μειονοτήτων, κτλ.).

Διαιτινόμεθα ότι το σημερινόν κράτος, διά την αὐτοσυντηρησίαν του, έχει άπόλυτον ανάγκην πρωτίστως ισχυράς φυλετικής συνειδήσεως των αποτελούντων αὐτό ατόμων, εξ αὐτής πρέπει να άνέλῃ δυνάμεις,

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Έχει όμως ανάγκη και της θεραπείας των συμφερόντων της κοινωνίας που κατοικεί εντός των συνόρων του.

Αυτή είναι αναπόδραστος ανάγκη πολύ μάλλον ή σκεπτός το σημερινό κράτος. Δηλαδή 1) Πολιτική ανεξαρτησία ή ένωση της φυλής—δχι όμως ιμπεριαλισμός, και 2) Εθνημεία και προκοπή της κοινωνίας και των ατόμων—δχι όμως δι' ακράτου και ακρατήτου κρατισμού.

Η πολιτική αποκατάσταση της φυλής εμπορεί να γίνει υπό μορφήν ενός ή περισσοτέρων κρατών. Η σύσταση περισσοτέρων του ενός Ελληνικών κρατών εμπορεί να χρησιμεύη ως ενδιάμεσος σταθμός διά να φθάση μίαν ημέραν ή φυλή εις το ένα της και μέγα κράτος. Εξυπηρετεί δέ ή πολιτική αποκατάσταση τον πολιτισμόν της φυλής, οστις είναι το κορύφωμα της ζωής της.

Το κράτος χρησιμεύει διά την αυτοσυντηρησίαν της φυλής, που είναι άπειρως πολυτιμότερα από την απλήν αυτοσυντηρησίαν του κράτους. Διότι τα κράτη δέν δημιουργούν τίποτε, μόνον συντηρούν και υποδοχθούν, τὰ ἔθνη όμως δημιουργούν πολιτισμούς.

Επειδή ή Ελληνική φυλή δέν είναι κατακτητική ούτε απολύτως στρατιωτική—στρατιωτικές προσπάθειες καταβάλλει έκάστοτε τόσας μόνον όσαι ἄρκοῦν διά την αυτοσυντηρησίαν της και την πολιτικήν της αποκατάστασιν—δέν δύναται επομένως ή δέν έχει ανάγκη να επικρατήση ποσοτικώς εις τον κόσμον, πρέπει να αναδειχθῇ ποιοτικώς. Ποιοτικώς δέ αναδεικνύεται ένα ἔθνος με τον πολιτισμόν του. Έχει και ιστορικώς και δυναμικώς μέσα της πολιτισμόν ή Ελληνική φυλή, μάλλον ανατολικόν ή δυτικόν, πάντως όμως ανεξάρτητον ἄμφοτέρων, και αὐτόν τον πολιτισμόν πρέπει να εὑρεθῶν ή να δημιουργηθῶν κατάλληλοι συνθήκαι διά να τον φανερῶσιν πλήρως.

Αὐτήν την τάσιν πρέπει ο σημερινός πολιτικός να αποκαλύψῃ εις το ἔθνος διά της πολιτικής του, όσον εκ της πολιτικής εν γένει ἐξαρτάται τοῦτο.

α'.

Η πολιτική ανεξαρτησία ή ένωση της φυλής, μετά ή άνευ ενδιάμεσων σταδίων, ημιαυτονόμων ή αυτονόμων κρατών, επιβάλλει την

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Υπαρξίν προδιαγεγραμμένου σχεδίου εξωτερικής πολιτικής, με σκοπόν αὐτόν ἀκριβώς, ήτοι την πολιτικήν ένωσιν της φυλής (δχι δέ ιμπεριαλιστικά σχέδια) και με ὄργανα και μέσα 1) Τήν διατήρησιν στρατού και στόλου—στρατιωτική πολιτική του κράτους κατά τὰς ὑποδείξεις των ἁρμοδίων ειδικῶν εις τὰ τεχνικά ζητήματα.

2) Χρήμα—οικονομική πολιτική του κράτους.

3) Ὁργάνωσιν του Ἑλληνισμοῦ, οικονομικήν και κοινοτικήν.

Το σχέδιον της εξωτερικής πολιτικής θά διακρίνη τὰ ἀπώτερα σκοπούμενα ἀπό τὰ ἀμεσώτερα, θά προδιαγράφη τὰς ὁργανώσεις, αἰτινες διά να φθάσουν εις ἀποτελέσματα θά χρειάζονται μακροχρόνιον, ἄπμονον και συστηματικήν ἐργασίαν, και θά προϋποθέτῃ και νομοθετήματα, ἀλλά και θέλῃσιν πρὸς καταρτισμόν ὑπηρεσίας εξωτερικής. ἀξίας του ὀνόματος.

Ὡς πρὸς τοὺς συνδυασμούς με ἄλλα κράτη, ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι δέν είναι μόνιμοι, σταθεροί και ἀναλλοίωτοι εις αἰῶνα τον ἄπαντα, πιστεύομεν ὅτι, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος και διά πολὺν ἀκόμη χρόνον κατόπιν, χωρὶς να εἴμεθα προκλητικοί πρὸς καμίαν Μεγάλην Δύναμιν, τὸναντίον ἔχοντες σχέσεις ἀγαθὰς με ὅλας, συμφέροι να εὐρισκώμεθα ἐγγύτερον πρὸς τὴν ὁμάδα των Δυνάμεων εις ἣν ἀνήκουν ή Ἀγγλία και ή Γαλλία, ὅτι ἐν τούτοις δέν πρέπει να ἐπιδιώκωμεν μετ' αὐτῶν τὴν καταστροφὴν της Τουρκίας, ἐκτὸς ἐὰν τὴν βλέπωμεν συντελουμένην και ἄνευ ἡμῶν, ὅτι, συντρεχουσῶν και των καταλλήλων στρατιωτικῶν και πολιτικῶν συνθηκῶν, δέν αποκλείεται εις τινὰ στάσιν του εὐρωπαϊκοῦ ἀγῶνος να μετάρχωμεν αὐτοῦ ἵνα κληθῇ ή Βουλγαρία και λάβωμεν μέρος εις τὸ συνέδριον της εἰρήνης, ὅτι ἐπειδὴ ή εἰρημένη ὁμάς των Δυνάμεων περιλαμβάνει και κράτη, ὧν τὰ συμφέροντα συγκρούονται πρὸς τὰ ἰδικά μας, ἐπιβάλλεται να ἐπωφεληθώμεν της περιστάσεως της συμπράξεώς μας με τὴν ὁμάδα ταύτην, ἵνα κανονίσωμεν τὰς σχέσεις μας και πρὸς αὐτὰ τὰ κράτη. Ἡμετέραν δύναμιν να ἐπιδιώκωμεν σύμπραξιν μετὰ της Ρουμανίας και Τουρκίας, διατηροῦντες και τὴν μετὰ της Σερβίας βαλκανικήν μας συμμάχιαν. Ἀπώτερος σκοπὸς μας πάντοτε θά είναι ή σύμπηξις Ἀνατολικῆς ὁμοσπονδίας. Της πρὸς τὴν Τουρκίαν προσεγγίσεως θά τεθῇ, ὡς προϋπόθεσις ἀναγκαία, ή ἀποκατάστασις των ἐκδιωχθέντων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν και ή παύσις των διωγμῶν (θέματα και ἀπὸ τοῦδε διαπραγματεύσιμα). Δέν θά κωλύσωμεν τὴν σύστασιν ἀλβανικοῦ κράτους

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

βορείως τῶν συνόρων τῆς βορείου Ἡπείρου, τὸναντίον θὰ βοηθήσωμεν εἰς τοῦτο, ἐργαζόμενοι διηνεκῶς διὰ τὴν ἑλληνοαλβανικὴν προσέγγισιν καὶ σύμπραξιν ὑπὸ οἰονδήποτε τύπον. Θὰ συνηγορήσωμεν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀρμενίας.

Ὡς γνώμονα εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ προπάντων εἰς τὴν τῶρα βουλγαρικὴν Θράκην καὶ τὴν Τουρκίαν, διότι ἐκεῖ ἀπομένει τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ αὐτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν, τὸ ὀλιγώτερον, τὴν ἐξασφάλισιν εἰς αὐτὸν ὅρων ζωῆς ἀνέτου ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς του ὑποστάσεως.

Μεγάλῃ ἀνάγκῃ ἐπίσης εἶναι ὁ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμὸς νὰ ὀργανωθῇ κοινοτικῶς καὶ οἰκονομικῶς, ὥστε ὥστε ἡ ἐθνικὴ του συνείδησις νὰ μὴ συντηρῆται μόνον ἀπὸ αἰσθηματικούς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ συμφεροντολογικούς, καὶ μάλιστα ἀπ' αὐτούς. Δὲν χρειάζονται μόνον σχολεῖα, ἐκκλησίαι, νοσοκομεῖα, κοινότητες καὶ ἐφημερίδες, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὴ ἐξάρτησις ἀπὸ τὸ κέντρον, προπάντων δὲ αὕτη. Νὰ γίνουν Ἑλληνικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ συνεταγισμοὶ μὲ κέντρον τὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ ἀκτῖνα τὸν Ἑλληνισμὸν. Νὰ δημιουργηθῇ τακτικὴ ὑπηρεσία διὰ τὴν προστασίαν τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν εἰς τὴν ἁλλοδαπὴν, συνιστωμένων καὶ ὀργανώσεων ὅπου τὸ ἀτομικὸν συμφέρον νὰ θεραπεύεται. Νὰ ληφθῇ πρόνοια ὅπως διὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ διαδίδονται τὰ Ἑλληνικὰ προϊόντα εἰς τρόπον ὥστε ὁ κάθε Ἕλλην εἰς τὸ ἐξωτερικὸν νὰ εἶναι οἶονεὶ πρᾶκτωρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Νὰ ἱδρυθοῦν ἐμπορικὰ ἐπιμελητήρια μικτά, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν μεταξὺ ξένων κρατῶν καὶ Ἑλλάδος.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν ὅλα ταῦτα ἀνάγκη πρωτίστως τὸ ὄργανον, ἢτοι ἡ ὑπηρεσία τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ποὺ δὲν εἶναι παρασκευασμένη διὰ τοιαύτην πολυσχιδὴ νεωτεριστικὴν ἐργασίαν, νὰ ποτισθῇ μὲ δλόκληρον σύστημα τοιοῦτων ἰδεῶν, καὶ νὰ ἀνατραφοῦν μὲ αὐτάς οἱ νεώτεροι.

β'

Εὐημερία καὶ προκοπὴ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀτόμων μέσα εἰς τὸ κράτος, ὅσον ἐκ τοῦ κράτους ἐξαρτᾶται.

36

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Κράτος σημαίνει ὀργανωμένη ὑπηρεσία, πολιτικῶν, δικαστικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐξουσιῶν. Κάθε πολιτικὸν κόμμα καὶ κάθε κυβερνήσις θὰ ἔχῃ ὡς πρόγραμμα, ὑποτίθεται, νὰ λειτουργοῦν καλῶς ὅλαί αἱ ὑπηρεσίαι, ἀπομένως δὲν εἶναι θέμα ἡ ἀντικείμενον προγράμματος ἡ καλὴ λειτουργία τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν διότι αὐτὸ προϋποτίθεται. Πρέπει ἐν τοῦτοις νὰ ἐνυπάρχῃ εἰς ἓνα κόμμα ἡ διάθεσις νὰ ἐφαρμόσῃ ὀρθῶς, κατὰ γράμμα καὶ ἰδίως κατὰ πνεῦμα, τοὺς νόμους ἢ νὰ δημιουργήσῃ ἄλλους νόμους ὥστε ὥστε νὰ λειτουργοῦν ὅσον γίνεται πλέον προσηρμοσμένοι πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν αἱ δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Καμμιά κυβερνήσις δὲν ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ νὰ κακοδιοικήσῃ τὸ κράτος, καὶ ὅμως ἡ κακοδιοίκησις ὑπάρχει μ' ὅλας τὰς ἀγαθὰς προθέσεις. Ὑπάρχουν μαρκερὰ ἀλαττώματα εἰς τὴν διοίκησιν συμφορὰ πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους ἀξιώσεις, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, προερχόμενα ἀπὸ παραγνώμην τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν δημοσίων λειτουργιῶν ἢ ἀπὸ ἀνεπικρίνη ἢ ἀμελεῖ ἀφαρμογὴν τῶν τεθειμένων νόμων. Αὐτὰ πρέπει νὰ κτυπηθοῦν. Μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ὁ κομπογιαντισμὸς. Δηλαδή νὰ παύσῃ ἡ εὐκολὸς ἐργασία τῆς ἀντιγραφῆς καὶ μεταφράσεως νόμων τῆς ἁλλοδαπῆς ἵνα προχεῖρως προσαρμολοῦν εἰς παρατηρηθείσας ἀνάγκας, νὰ ἀρχίσῃ δὲ, διὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους ἢ ἄλλως, ἡ δύσκολος ἀλλὰ καὶ μόνη σκόπιμος ἐργασία τῆς ἐκ τοῦ πλησίον παρατηρήσεως τῶν σημερινῶν Ἑλληνικῶν ἀναγκῶν, τῆς μελέτης καὶ τῆς γνώσεως τῶν εἰς ἄλλας ἐποχὰς ἰσχυόντων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μέρη θεσμῶν, καὶ τῆς υποδοθηθείσεως αὐτοφουδῶς ἀναπτύξεως ἰθαγενῶν νεωτέρων θεσμῶν, προσηρμοσμένων εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις καὶ συνθήκας, ποὺ εἶναι βέβαια κατ' ἀνάγκην ἐπιηρεασμένοι καὶ ἀπὸ τὴν νεωτέραν περὶ κράτους ἀντίληψιν.

Πολὺ σπουδαιότερον ὅμως διὰ τοὺς λαοὺς καὶ ἀπὸ τὰ νομοθετήματα εἶναι ἡ κατάλληλος ἐφαρμογὴ τῶν νόμων, καὶ ἰδίως τὸ πνεῦμα τῆς ἐφαρμογῆς, καὶ γενικώτερον ἡ ἀγαθὴ καὶ χρηστὴ ἄσκησις τῆς κυβερνητικῆς καὶ διοικητικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ τὰ τελευταῖα δὲν χωροῦν εἰς προγράμματα. Μόνη ἐγγύησις δι' αὐτὰ εἶναι ἡ ἱκανότης, εὐθύτης, χρηστότης, ἐπιμέλεια, ἀγαθὴ προαίρεσις καὶ ἡ θέλησις τοῦ κυβερνήτου. Αὐτὰ ὅμως δὲν εἴμποροῦν νὰ ἐξελεγχθοῦν εἰμὴ ἐκ τῶν ὑστέρων, μετὰ τὴν ἄσκησιν δηλαδή τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας.

1) **Εἰς τὴν διοικητικὴν πολιτικὴν** νὰ ἐπιδιωχθῇ ἵνα τὰ προσόντα καὶ ἡ μονιμότης τῶν ὑπαλλήλων ὑποβάλλονται εἰς αὐστηρότερον ἑλεγ-

37

χόν και πειθαρχικήν εξουσίαν. Τὰ προσόντα και ἡ μονιμότης νὰ ἐφρ-
μίζονται κατὰ κανόνα και εἰς τοὺς νομάρχας και γενικοὺς γραμμα-
τεῖς, ἐπιτρεπομένης μόνον ἐξαιρετικῶς, ὡς διὰ τοὺς πρέσβεις και γε-
νικοὺς προξένους συμβαίνει, τῆς προσλήψεως προσώπων και ἐξω τῆς
ὕπηρεσις. Οἱ ἀποκεντρωτικοὶ νόμοι τῶν ὑποργείων πρέπει νὰ διατη-
ρηθοῦν, μεταρρυθμιζομένων τῶν συμβουλίων.

Πρὸ τοῦ 1909, μολοντί ἀπὸ τριακονταετίας και πλέον εἶχον ὀρι-
σθῆναι προσόντα και μονιμότης διὰ πολλὰς ὑπηρεσίας, ἔμενεν ὁμοῦς και
περιθώριον πρὸς ἐπέμβασιν τῆς πολιτικῆς εἰς τὸν διορισμὸν πολλῶν
ὑπαλλήλων (συναλλαγή). Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909, μολοντί
ἐπεξετάθησαν τὰ προσόντα και ἡ μονιμότης, ὡς και τὰ συμβούλια, και
εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας, περιορισθείσης τῆς συναλλαγῆς ταύτης, ἀνεφάνη
ἄλλου εἶδους συναλλαγή, ἡ νομοθετική. Διὰ νέων νόμων, δηλαδή, κη-
τωρθώτο ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ἦτο πλέον κατορθωτὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν
ὑφισταμένων παλαιῶν. Καὶ ναὶ μὲν κανεὶς δὲν εἴμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ
τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, κυρίαρχον σώμα, νὰ κατασκευάζῃ νόμους
ὅσους και οἷους ἂν θέλῃ, ἀλλὰ κοινὴ συνείδησις πρέπει νὰ σχηματισθῇ
ἀποκρούουσα τὴν πολυνομίαν ἣτις φέρει τὴν ἀνομίαν, ἔνα
δὲ κόμμα δύναται νὰ ποδηγετήσῃ τοὺς βουλευτὰς οὕτως ὥστε νὰ μορ-
φωθῇ τοιαύτη κοινὴ συνείδησις, συγκρατοῦσα τὴν βουλὴν ἀπὸ τὴν ὑπερ-
βολικὴν νομοθετικὴν γονιμότητα, πάντως δὲ ἀπὸ τὴν νομοθετικὴν συ-
ναλλαγὴν.

Ἄλλ' οἱ διαγωνισμοὶ και ἡ μονιμότης δὲν ἀρκοῦν. Ἡ μονιμότης
μάλιστα φέρει και μαρικὰ ἄτοπα. Ἵνα βελτιωθῇ τὸ ποιὸν τῶν ὑπαλλή-
λων, ἀνάγκη νὰ ἰδρυθῇ 1) σχολή δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπου νὰ
προπαρασκευάζονται εἰδικῶς διὰ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας μετὰ μαθήματα
κοινωνιολογικὰ και δημοσιονομικὰ και μαθήματα τρόπων και καθηκον-
τολογίας· 2) δικαστήριον ὑπαλλήλων· 3) δρακόν-
τειος ὑπηρεσία ἐπιθεωρήσεως. Διότι παραγνωρίζουν
τὴν θέσιν τῶν οἱ δημοῖοι ὑπάλληλοι. Αἱ δημοῖοι λειτουργίαι ὑπάρ-
χουν βεβαίως διὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους,
ἀλλὰ δὲν δύναται παρὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν και τὰ ἰδιωτικά, ὁμαδικὰ ἢ
ἀτομικὰ συμφέροντα, ἀφοῦ εἰς αὐτὰ στηρίζονται και τὰ γενικά. Ἔτσι
οἱ ὑπάλληλοι εἶναι βαλμένοι διὰ νὰ φροντίζουν και τὰ δημοῖα και τὰ
ἰδιωτικά συμφέροντα, κατανοοῦντες τὴν ἀλληλεγγύην τῶν και τὴν ἀλ-
ληλεπίδρασιν. Καὶ ὁμοῦς καταντοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα σατραπῖσχοι με

πνεῦμα μόνον ὑπαλληλικῆς ἀλληλεγγύης και συναδελφότητος, τὸ ὅποιον
ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀτιμωρησίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ
στενεύει τὴν ἀντίληψιν τῶν. Ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας πρωτίτως πρέπει νὰ
λείψῃ τὸ γραφειοκρατικὸν πνεῦμα και ἡ φρασολογικὴ παραπεμπτικὴ
ἐνέργεια. Νὰ μάθουν οἱ δημοῖοι λειτουργοὶ νὰ βλέπουν τὴν οὐσίαν
τῶν πραγμάτων και νὰ λαμβάνουν ἐνδιαφέρον και πρωτοβουλίαν διὰ τὴν
λύσιν τῶν ζητημάτων, μὴ σκεπτόμενοι μόνον πῶς θὰ εὗρουν μίαν το-
πικὴν παραπεμπτικὴν φράσιν διὰ νὰ ξεφορτωθοῦν τὴν εὐθύνην. Νὰ κα-
ταλάβουν οἱ ὑπάλληλοι ὅτι εἶναι ὑπηρετὰ ὄχι μόνον τῶν συμφερόντων
τοῦ κράτους, ἀλλὰ περισσότερον ἴσως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολίτου. Ὁ κη-
θεὶς νὰ ἐκτελῇ ἀκριβῶς ἐκείνην τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν ἐτάχθη νὰ ἐκτε-
λέσῃ. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑποφέρει τρομερὰ ὁσάκις λαμβάνει ἀνάγκην
νὰ πλησιάσῃ εἰς δημοῖα γραφεῖα. Ἐκτὸς ἄλλων, και αὐτὴ ἡ ἀνθρω-
πινὴ ἀξιοπρέπεια τσαλαπατεῖται μετὰ τὸν κοτζαμπασισμόν τῶν δημοσίων
ὑπαλλήλων, τὴν πολὺν ἀγαμὸν εἰς τοὺς βρώμικους ὑπουργικοὺς,
νομαρχιακοὺς και ἄλλους διαδρόμους. Σχολαστικισμός, τεμπελιά, ἀνα-
δλητικότης και κοτζαμπασισμὸς βασιλεύουν εἰς τὰ γεμάτα ἀπὸ χαρτιά,
κονιορτὸν και ἀποτόμιαρα, γραφεῖα τοῦ δημοῖου.

Ἄμα βελτιωθῇ τὸ ποιὸν τῶν ὑπαλλήλων, θὰ λείψῃ πλέον και ἡ
στρεβλὴ ἀντίληψις ὅτι ὅσον αὐξάνει τὸν ἀριθμὸν τῶν και τὸν ἀριθμὸν
τῶν ὑπηρεσιῶν, τόσο καλλιετερεύει και ἡ διοίκησις. Κατὰ γενικὸν κα-
νόνα λοιπὸν ὄχι αὐξάνει ὑπηρεσιῶν και ὑπαλλήλων, προκαλοῦσαν ἀπα-
τάλῃν δημοῖου χρήματος, ἀλλὰ βελτίωσιν τοῦ ποιοῦ και ἐν ἀνάγκῃ τῆς
θέσεως τῶν ὑπαλλήλων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τοπικὴν διοίκησιν ἀπαραίτητον εἶναι τὴν ση-
μερινὴν ἀποκέντρωσιν ν' ἀντικαταστήσῃ πραγματικὴ περιφερειακὴ ἀποκέν-
τρωσις. Διότι τώρα ὑπάρχει εἰς τὴν τοπικὴν περιφέρειαν ἀποκέντρωσις
ὕπηρεσιῶν, ἐξαρτωμένων ἐκάστης χωριστὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ
οἰκείας κεντρικῆς ὑπηρεσίας. Κάθε χωριστὴ ὑπηρεσία τοῦ κέντρου, κάθε
ὑπουργεῖον προεκτείνεται χωριστὰ εἰς κάθε νομόν, οὕτως ὥστε πάντα
τοπικὴ ὑπηρεσία ἀναφέρεται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν σχετικὴν ὑπηρεσίαν
τοῦ κέντρου εἰς ἣν ὑπάγεται, καμμία δὲ συνοχὴ δὲν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν
ἐντὸς τῆς τοπικῆς περιφέρειας. Ζητοῦμεν νὰ μεταρρυθμισθῇ ὁλοσχερῶς
τὸ καθεστὸς τοῦτο, ἕκαστος νομὸς νὰ γίνῃ κέντρον ὅλων τῶν διοικητι-
κῶν ὑπηρεσιῶν συγκεντρομένων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νομάρχου και ἐνὸς
τοπικοῦ ἀρετοῦ συμβουλίου. Ὁ νομὸς θὰ εἶναι νομικὸν πρόσωπον δη-

μοσίου δικαίου· με ίδιες περιουσιακὰς σχέσεις καὶ ἴδιον ταμεῖον, ὅπου θὰ ἐισέρχωνται οἱ τοπικοὶ φόροι καὶ ἐκ τῶν δημοσίων προσόδων αἱ ἀπαραιτήτοι διὰ τὴν τοπικὴν διοίκησιν, τοῦ πλεονάσματος τούτων ἀποστελλομένου εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Οὕτω θὰ λυτρωθῇ τὸ κέντρον τῆς πρωτεύουσας τῶν τοπικῶν ζητημάτων καὶ τῶν μικροποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ θὰ δύναται ἀνετώτερα νὰ ἀσχολῆται εἰς γενικώτερα συμφέροντα τοῦ κράτους, ἐνῷ αἱ τοπικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ καλῆτερα καὶ ταχύτερα θὰ διεξάγωνται ἀπὸ τὰ τοπικὰ κέντρα.

Ἀλλά, παρεκτὸς τῶν νομῶν, θὰ ἰδρυθοῦν καὶ ἀνώτεραι διοικητικαὶ περιφέρειαι, αἱ γενικαὶ διοικήσεις, ἐξυπηρετικαὶ καὶ τῶν βαθύτερον καὶ καλῶς νοουμένων συμφερόντων τοῦ κράτους καὶ τῆς πλέον ἀδιάστου ἀναδείξεως Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἐναρμόνων τοπικῶν πολιτισμῶν. Αἱ εὐρύτεραι αὗται διαιρέσεις θὰ στηρίζονται εἰς τὰς οἰκονομικὰς, γεωγραφικὰς ἢ ἱστορικὰς περιφέρειας τῆς Ἑλλάδος. Θὰ ὑπάρῃ Ἑπτανησιακὴ γενικὴ διοίκησις, Πελοποννησιακὴ, Νησιωτικὴ, Κρητικὴ, Στερεὰς Ἑλλάδος, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἡπείρου. Εἰς τὰς ἀνωτέρας ταύτας διοικήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν καὶ ἀνάλογον διοικητικὸν συμβούλιον αἰρετόν, θὰ γίνεται καὶ δοκιμαστικὴ ἐφαρμογὴ ὁργανισμῶν, ποὺ θὰ ἐπιτρέπουν ἀργότερα γενικεῦσιν καὶ ἐπέκτασιν καὶ εἰς ἄλλας περιφέρειας ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ἐπέτρεχον.

Ἐκτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀποκεντρώσεως θὰ ὑπάρῃ καὶ ἡ κοινοτική αὐτοδιοίκησις. Τὸ γνησιώτερον κύτταρον τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας μετὰ τὴν οἰκογένειαν εἶναι ἡ κοινότης ἢ ὁ δῆμος. Ἐπὶ τῆς κοινότητος ὡς θεμελίου ἔπρεπεν ἐξ ἀρχῆς νὰ κτισθῇ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ κράτους, καὶ τότε μόνον θὰ ἦτο φυσιολογικῶς ὀργανωμένον τὸ κράτος. Κἀτωθεν ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἡ οἰκοδόμησις, καὶ ἤρχισεν ἀνωθεν. Ἀλλ' ἡ κοινότης ἢ ὁ δῆμος δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτήρα διφυοῦς ὁργανισμοῦ, ἢτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ τελευταίου κρίκου τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ὁργάνου τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Μεταξὺ δῆμων ἢ κοινότητος καὶ νομοῦ θὰ ὑπάρῃ ἐνδιάμεσος περιφερειακὴ ὑποδιαίρεσις τούτου, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διοικητικῶν τοῦ κράτους λειτουργιῶν, αἰτίας, διὰ τῆς ὑποδιαίρεσεως ταύτης, — τελευταίου κρίκου τῆς διοικήσεως — θὰ φθάνουν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κράτους. Ἡ δὲ κοινότης ἢ ὁ δῆμος, ἀστικὸς ἢ ἀγροτικὸς, θὰ ἀντιπροσωπεύουν μόνον τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ περὶ αὐτοδιοικήσεως. Αἱ κοινότητες καὶ οἱ δῆμοι θὰ ἔχουν μάλ-

λον τὸν χαρακτήρα συνατερισμῶν, ἰδρυμένων πρὸς θεραπείαν ποικίλων οἰκονομικῶν κυρίως ἀλλὰ καὶ πνευματικῶν συμφερόντων τοπικῶν, δικαίωμα δὲ μόνον ἐλέγχου θὰ ἔχῃ τὸ κράτος.

Ἀπέναντι τῶν ἐν τῷ κράτει ἀλλογενῶν στοιχείων, τὸ κράτος δὲν θὰ ἐνεργήσῃ ἐξοντωτικὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐκπολιτιστικὴν.

2) **Οἰκονομικὴ πολιτικὴ.** Ὅσῳ γίνεται δημοκρατικώτερον τὸ νέον κράτος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν, τόσῳ περιορίζει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ λεγομένου καλοῦ. Καὶ ὅπου διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως γίνονται πολυσυνθετώτεραι αἱ συνθήκαι αἱ οἰκονομικαὶ μιᾶς χώρας, ἐκεῖ καὶ παρατηρεῖται μεγαλητέρα ἐπεμβατικὴ τάσις τοῦ κράτους πρὸς κανονισμόν τῶν ὁρῶν τῆς ζωῆς καὶ ἐργασίας τῶν τάξεων ἢ ὁμάδων. Ἡ ροπὴ αὕτη σημειοῦται καὶ εἰς στρατιωτικὰ κράτη ὡς ἡ ἀρχαία Σπάρτη καὶ ἡ σημερινὴ Πρωσσία, ἅτινα καὶ μόνον καλῶς ἐφῆρμοσαν τὴν πολιτικὴν ταύτην, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ δημοκρατικὰ κράτη. Δὲν νομίζομεν ὅτι, διὰ τὸ κλῆρον τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ τάσις αὕτη, ἡ ἀκρατος κοινωνιστικὴ καὶ ἐπεμβατικὴ, πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ. Δὲν θέλομεν κράτος παντοδύναμον ἀπέναντι τῶν ἀτόμων. Δὲν θέλομεν ὑπερφύλλον κρατισμόν. Ἐόρισκουν καὶ μόνον τῶν τὰ ἄτομα τὸν δρόμον πρὸς τὴν αὐτοχίαν, διὰ συνατερισμῶν καὶ συνασπισμῶν ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνειδήσεως τῶν τάξεων. Δύναται βεβαίως καὶ πρέπει τὸ κράτος νὰ ὑποδοθῇ τὰ ἄτομα καὶ τὰς ὁμάδας, ἀλλὰ χωρὶς καὶ νὰ προτρέχῃ τῆς ἀνάγκης. Οἱ νόμοι δὲν δημιουργοῦν καταστάσεις, ἀπλῶς ἐκφράζουν ἢ ἐπικυρώνουν, καὶ ἐνισχύουν οὕτως ἀνάγκας ἢ τάσεις ἐμφανισθείσας ἤδη εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ δεομένας νομιμοποιήσεως ἢ ἐνθαρρύνσεως. Αὕτη ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ ὡς πρὸς τὴν φιλεργατικὴν νομοθεσίαν. Βέβαια τὸ κράτος ἔχει χρέος νὰ μὴν ἐπιτρέπῃ τὴν ἐκμετάλλευσιν ὑπὸ τῆς μιᾶς ὁμάδος ἢ τάξεως, ἢ τοῦ ἐνὸς ἀτόμου, τῶν ἄλλων ὁμάδων, τάξεων καὶ ἀτόμων, διότι τὸ κράτος εἶναι ὑπὲρ ὅλων, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐκφρασιν ἢ τὴν ἐπικύρωσιν καὶ ἐπιβολὴν τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης.

Εἰς κάθε νεώτερον πολιτικὸν πρόγραμμα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμφανίζεται κατὰ κανόνα καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν παραγόντων. Εἶναι ἀναμφισβήτητος καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ καθήκοντα καὶ συμφέροντα τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐξυπονοεῖται οἰκοθεν, οὐδ' εἶναι θέμα πολιτικοῦ προγράμματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐτὸ τὸ μέρος τῶν καθήκοντων τοῦ κράτους εἶχε παραμεληθῇ ἐπὶ πολὺ, θυσιαζόμενον

ἄλλοι τοῦ ἄλλου μέρος· τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἤτοι τοῦ καθαρώς διοικητικοῦ καὶ πολιτικοῦ, διὰ τοῦτο ἁκριδῶς τὰ νεώτερα πολιτικά προγράμματα τὸ τονίζουσιν τόσο. Ἐν τούτοις θέμα προγράμματος εἴμπορει νὰ εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν συμφέρει νὰ ἐπεμβαίνῃ τὸ κράτος. Νὰ μὴν ἐπεμβαίνῃ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως, ὑποδοθηοὺν τὴν ἐργασίαν τῶν ιδιωτῶν, μονάδων ἢ ομάδων, πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοῦτος των. Πρέπει νὰ προσέχωμεν ἵνα τὸ κράτος, οὐχὶ δι' ἐπιχορηγήσεων καὶ προνομίων ἢ δι' ἀναμίξεως ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ιδιωτικοῦ πλοῦτος, ἀλλὰ διὰ δημοσίων ἔργων, δημοσίας ασφαλείας, καλῆς, καὶ ὑποδειγματικῆς διδασκαλίας, ἐνθαρρύνῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν τελευταίαν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουτοπαράγωγικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ δημόσια ἔργα, ιδίως τοὺς δρόμους, θὰ βελτιωθῇ ἢ ἐκτέλῃσιν καὶ συντήρησις αὐτῶν διὰ τῆς τοπικῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως. Δὲν ἀποκλείεται ἡ παραχώρησις ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων εἰς ιδιωτικά κεφάλαια καὶ ἐταιρίας Ἑλληνικὰς ἢ ξένους. Οἱ σιδηρόδρομοι νὰ μὴν ἀνήκουν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀνήκουν εἰς αὐτὸ αἱ πλείοντα ἢ καὶ τὸ σύνολον τῶν μετοχῶν, ἢ ἐκμετάλλευσιν νὰ ἀφήνεται εἰς ιδιωτικὰς ἐταιρίας, αἵτινες γενικῶς ἐπιμελέστερα καὶ οἰκονομικώτερα τὴν διαχειρίζονται, καὶ δὲν ἀξθενεῖται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Αἱ στρατιωτικαὶ γραμμαὶ ἐννοεῖται ὅτι πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς χεῖρας Ἑλληνικῶν ἐταιριῶν ἢ τοῦ κράτους. Νὰ ἐνθαρρυνθοῦν τὰ ἔργα τὰ χρήσιμα πρὸς παραγωγὴν ὑδραυλικῆς πίεσεως ὡς κινητηρίου δυνάμεως. ἔλλείψει καταλλήλου ἐγχορίου καυσίμου ὕλης. Νὰ δοθῇ ἰδιαίτερα προσοχὴ εἰς τὰ ἔργα τὰ ἀπαραίτητα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ ιδίως τὰ πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐλονοσίας καὶ τῆς φθίσεως, ἀσθενειῶν ποὺ ἐκφυλίζουν τὴν φυλὴν.

Προκείμενον δὲ περὶ τῆς δημοσίας ασφαλείας πρέπει νὰ ἐνταθῇ ἢ μέρημα τοῦ κράτους, τῶν νομῶν καὶ τῶν δήμων ἢ κοινοτήτων. Καλῶς λειτουργοῦσα χωροφυλακὴ, ἀστυνομία, δασοφυλακὴ, ἀγοροφυλακὴ εἶναι θεμελιώδεις βάσεις πάσης εὐνομούμενης πολιτείας καὶ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πλοῦτος μιᾶς χώρας. Ἄμα φαντασθῇ κανεὶς τί ἀντιπροσωπεύει ὁ χωροφύλαξ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τί πραγματικῶς εἶναι, ἐννοεῖ τὴν δυσφορίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ χωροφύλαξ εἶναι ὁ κύριος, ἂν ὅχι ὁ μόνος, ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους εἰς τὴν ἐπαίθρον χώραν, αὐτὸς ὁ εἰσπράκτωρ τῶν φόρων, αὐτὸς ὁ πη-

ρητῆς τῆς τάξεως καὶ ασφαλείας, αὐτὸς ὁ ἐκτελεστὴς τῶν νόμων. Τὸ στέμμα τοῦ χωροφύλακος συμβολίζει διὰ τὸν χωρικὸν Βασιλέα, Κοβέρνησιν, Κράτος. Καὶ ἐνφ' ὧν συμβολίζει τόσο ὑψηλὰς ἐννοίας ὁ χωροφύλαξ, γνωστὸν ποῖος πράγματι εἶναι. Θέλομεν λοιπὸν τὸ σῶμα τῆς χωροφυλακῆς ἐκ βάθρων νὰ ἀναδιοργανωθῇ, ἀνατιθεμένης τῆς ἀναδιοργανώσεως εἰς ἐκλεκτοὺς ἀξιωματικούς τῆς κρητικῆς καὶ τῆς ἄλλης χωροφυλακῆς, καὶ ἰδρυομένων σχολείων χωροφυλάκων, ὑπαξιωματικῶν καὶ ἀξιωματικῶν χωριστά. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων αὐτῶν νὰ μὴ διασπαρῶν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νὰ μὴ ἀναμιχθοῦν μετὰ τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ νὰ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον σῶμα, ποὺ καθὼς θὰ πληθαίνουν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων, θὰ ἀντικαθιστοῦν κατὰ περιφερείας ὁλοκληρούς τὴν παλαιὰν χωροφυλακὴν, ἥτις ἐκκαθαριζομένη καὶ αὕτη δύναται νὰ δώσῃ μερικὰ καλὰ στοιχεία.

Διὰ τὴν ἀγοροφυλακὴν δύναται νὰ γενικευθῇ τὸ κρητικὸν σύστημα με κάποιαν τροποποιήσιν.

Ἰδιαίτερα ὅπως μέρημα νὰ ληφθῇ καὶ διὰ τὴν δασοφυλακὴν, ἥτις θὰ ὁργανωθῇ, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ δασικὴ ὑπηρεσία, ἀπὸ τοῦς σπουδαζόντας ἤδη ἐν Αὐστρίᾳ νέους.

Παρὰ τὰ κοινῶς λεγόμενα, τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι καὶ Ἑλληνικὸν προϊόν. Πρὶν συσταθῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ τύπου τῶν cooperatives, ὑπάρχον εἰς τὴν τουρκοκρατούμεν Ἑλλάδα κοινότητες ὁλόκληραι, συνστημέναι καὶ λειτουργοῦσαι ὡς cooperatives (τὰ Ἀμπελάκια, τὰ χωρία τοῦ Πηλίου, αἱ νῆσοι Τῶρα, Σπέτσαι κ.τ.λ.) καὶ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ (τουρκοκομικοὶ καὶ κτηνοτροφικοὶ Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου καὶ τὰ κρητικὰ κινιάτα). Ἀλλὰ, διασλευθείσης ἢ παρελθούσης ἐκείνης τῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας, διαμορφουμένης δὲ τῶρα νεωτέρως καταστάσεως, ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῇ καὶ κατευθυνθῇ καταλλήλως ἡ δοθεῖσα ἤδη νῦν ὥθις εἰς τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἀστικῶν, γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν.

Νὰ σταλοῦν πρὸς τοῦτο μερικοὶ ἐξυπνοὶ δημοδιδασκαλοὶ ἢ ἀγρονόμοι εἰς τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ιδίως Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν (διότι αἱ συνθήκαι ὁμοιάζουν πρὸς τὰς ἐν Ἑλλάδι), διὰ νὰ μελετήσων ἐν τῇ πράξει τὰ λειτουργοῦντα ἐκεῖ συστήματα γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τραπεζῶν, καὶ ἐπανερχόμενοι νὰ ἰδρῶσιν εἰς μερικὰ χωρία τοιοῦτους συνεταιρισμοὺς καὶ τραπεζάς, ποὺ θὰ χρησιμεύσων ὡς

υποδείγματα αξία μιμήσεως και γενικεύσεως. "Αμα ιδρυθούν τοιοῦτοι σποραδικοί συνεταιρισμοί και τράπεζαι, τότε θα δημιουργηθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους, τῶν νομῶν και τῶν δήμων ἢ κοινοτήτων ἀναμίξεως πρὸς ἐλεγχόν και γενίκευσιν αὐτῶν.

Ἄλλα και τινα δημόσια κτήματα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶν πρὸς ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν τῶν ιδιωτῶν, ἄλλα δὲ νὰ δοθῶν πρὸς καλλιέργειαν ἢ ἐκμετάλλευσιν εἰδικῶς εἰς συνεταιρισμοὺς χωρικῶν.

Τὰ ἱμῶνια τῆς Ἠπείρου και Μακεδονίας νὰ δοθῶν ὑπὸ ὠρισμένων ὁρῶν εἰς τοὺς χωρικοὺς. Διὰ τὰ τοιφλίκια Θεσσαλίας, Ἠπείρου και Μακεδονίας νὰ κάμῃ νόμον τὸ κράτος, καθ' ὃν ὅ,τι κτήμα δὲν καλλιεργεῖται ἀπὸ τὸν ιδιοκτήτην του θὰ ἀπαλλοτριώνεται ἀπὸ τὸ κράτος ὑπὲρ τῶν χωρικῶν. Ἄμα ἰδοὺν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες, ὅσοι δὲν καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των, τὸν κίνδυνον τῆς ἀπαλλοτριώσεως, θὰ συνασπισθῶν διὰ νὰ σωθῶν, και θὰ εἶναι δυνατόν, μὲ κατάλληλον ἐνέργειαν, νὰ συμπηχθῇ συνδικάτον γαιοκτημόνων που θὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν ὅλων τῶν κτημάτων ἢ μέρους αὐτῶν, και τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαιῶν πρὸς τοῦτο ἀρδευτικῶν και ἀποξηραντικῶν ἔργων. Εἰς τὸ συνδικάτον αὐτὸ θὰ δύνανται νὰ λάβουν μέρος και χωρία, και ὅπως-δήποτε ἢ γινομένη ὑπ' αὐτοῦ καλλιέργεια θὰ πρόκειται ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς χωρικοὺς, τὰ δὲ κοινῆς ὠφελείας ἔργα του θὰ ὠφελοῦν και αὐτοὺς. Οὕτω θὰ ἐπιτευχθῇ και βελτίωσις τῶν μεθόδων τῆς καλλιεργείας, και ἀπαλλοτριώσις μέρους τῆς μεγάλης ιδιοκτησίας, και συγκράτησις τῶν χωρικῶν ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως, και ἀπαλλαγὴ αὐτῶν βαθμιαία ἀπὸ τοὺς τοκογλόφους και ἐκμεταλλευτὰς, διότι πάντως τὸ συνδικάτον τῶν γαιοκτημόνων δὲν θὰ δυνήθῃ νὰ καλλιεργήσῃ ὁλόκληρον τὴν γῆν, ἥς εἶναι κύριον, οὔτε θὰ τοῦ συμφέρῃ νὰ τὸ πράξῃ, διότι ἤδη ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια τοῦ μέρους τῶν κτημάτων θὰ προσπορίζῃ εἰς αὐτοὺς πολὺ μεγαλύτερα ὀφέλη ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἐνοικίαν ὁλοκληρῶν τῶν κτημάτων αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ἡ μικροαστικὴ τάξις εὐρίσκεται τώρα εἰς ὀργασμὸν ἀναπτύξεως, νὰ ἐνθαρρυνθῇ και νὰ κατευθυνθῇ ἡ ἀνάπτυξις και αὐτῆς.

Τὸ τελωνεῖσιν δασμολόγιον νὰ μεταρρυθμισθῇ κατὰ τρόπον ἐλαφρόνonta α) τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης· β) τὰς πρώτας ὕλας διὰ τὰς βιομηχανίας ὅσαι κρίνονται ἀπὸ τὸ κράτος ὅτι δίδουν ἐλπίδας ἐπιδόσεως. Ἡ ἀντὶ τοῦ δασμολογίου δύνανται νὰ ἀναθεωρηθῶν

ἐμπορικαὶ τινες συμβάσεις ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμα, ὡς πρὸς τὰ συμβατικά διαφορικά δασμολόγια.

3) **Δημοσιονομικὴ πολιτικὴ.** Τὰ δημόσια κτήματα νὰ ἐκμεταλλεύεται τὸ κράτος μᾶλλον δι' ἐργολαβίας ἢ δι' αὐτεπιστασίας, διότι οὕτω, γινομένης εὐσυνειδητοτέρας ἐργασίας, περισσότερα κέρδη προσπορίζει εἰς ἑαυτὸ, και δὲν ἀξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων και μὲ αὐτοὺς ἡ ἐπέμβασις τῆς πολιτικῆς (συναλλαγῇ). Ἄλλως τε εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀκόμη ἐντελῶς ἀπαράσκευοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι πρὸς ἀνάληψιν τοῦ ἔργου τούτου μετ' ἐπιτυχίας.

Εἴπομεν ἐν τούτοις ὅτι μερικὰ δημόσια κτήματα πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῶν ἀπὸ τὸ κράτος πρὸς ἐγκαταστάσεις χρησίμους διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν τῶν ιδιωτῶν, ἄλλα δὲ νὰ δοθῶν πρὸς ἐκμετάλλευσιν εἰδικῶς εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πνεύματος τοῦ συνεργατισμοῦ.

Τὸ δημόσιον, μὲ τὴν περιουσίαν του, πρέπει νὰ κατορθώσῃ σιγὰ σιγὰ νὰ ἀποκτήσῃ δημόσια κτίρια διὰ τὰς διοικητικὰς του και δικαστικὰς ὑπηρεσίας. Καὶ ἡ ἀποφίς τῆς κρατικῆς ἀξιοπρεπείας και ἡ ἀποφίς τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος συντρέχουν εἰς τοῦτο. Ἔως τώρα τὸ κράτος ἔχει ἐξοδεύσει εἰς ἐνοίκια ἀκαταλλήλων διὰ δημόσια γραφεῖα οἰκημάτων τόσα χρήματα ὅσα θὰ ἐπῆρκουν εἰς ἀπόκτησιν τοῦλάχιστον τοῦ διπλασίου ἀριθμοῦ τῶν ἀναγκαιῶν διὰ τὸ κράτος δημοσίων κτιρίων.

Ὡς πρὸς τὸ φορολογικὸν σύστημα, νὰ ἐπιδιωχθῇ κατὰ τὸ δυνατόν ὅπως ἡ νόμιμος ἢ ἄλλη ἐπίπτωσις τῶν φόρων μὴν εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ προκαλῇ πίεσιν τῶν φορολογουμένων και μείωσιν ἐκ τούτου τῆς γενικῆς εὐημερίας. Ἐπίσης, ὅπως ἡ φορολογία παρέχῃ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἐντύπωσιν δικαίας ὅπως-δήποτε κατανομῆς τῶν βαρῶν.

Νὰ ἀρχίσῃ τὸ ταχύτερον ἡ σύνταξις κτηματολογίου, ἵνα καταστῇ δυνατὴ μετὰ ἀριθμὸν τινὰ ἐτῶν ἡ μεταρρύθμισις τῆς ἐπὶ τῆς ἐγγείου προσόδου φορολογίας. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀξίας τοῦ φορολογητέου πλοῦτου, νὰ ἀκολουθῇ κατὰ τὸ δυνατόν σύστημα καθορισμοῦ τῆς ἀξίας τῶν φορολογητέων ἀντικειμένων ἐπὶ τῇ βάσει ἀμοιβαίας συνδρομῆς τῶν φορολογουμένων και τῶν πρακτόρων τοῦ δημοσίου (ἐπληθυσμένσι δηλώσεις κτλ.). Κατ' ἀνάγκην ὅμως ἐνίοτε θὰ γίνεται

καταφυγή και εις τὰς ἐνδείξεις και τὰ νόμιμα τεκμήρια της αξίας των φορολογητέων αντικειμένων.

Η κατανομή του φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος νὰ εἶναι ἀνυπολόγητη και ἐλαφρῶς προοδευτική, ὥστε νὰ μὴ φογαδεύεται τὸ κεφάλαιον. Αἱ μὴ καρποφόροι περιουσίαι μόνον ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιβαρύνονται περισσότερο, διὰ φόρου ἐπὶ της περιουσίας γενικοῦ.

Ἡ ἐπὶ των εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης ἔμμεσος φορολογία ἐπὶ της καταναλώσεως νὰ μὴ εἶναι πιστική. Ἡ ἐπὶ των αντικειμένων γενικῆς χρήσεως, ἀλλ' ὄχι ἀπαραιτήτων, κἄπως βαρύτερα, ἢ δὲ ἐπὶ των εἰδῶν πολυτελείας ἀκόμη βαρύτερα.

Νὰ ἐπιδιώχῃ ἡ φορολογική ἀφομοίωσις των νέων ἐπαρχιῶν ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἐλάφρυνσις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ μέγα βάρος της τουρκικῆς φορολογικῆς ἐπὶ της ἐγγείου ἰδίᾳ προσόδου.

Νὰ καταπολεμηθῇ ἡ κατὰ τὰ τελευταία ἔτη παρατηρηθεῖσα τάσις πρὸς σπατάλην τοῦ δημοσίου χρήματος διὰ της ἀλόγου ἀξέσεως των ὑπηρεσιῶν και δημοσίων θέσεων. Χρειάζεται νοικοκυρωσὺν ἑἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου χρήματος ὅπως και εἰς τὴν καθόλου διοίκησιν. Τὴν περισσότεραν σπατάλην φέρει ὁ ἄκρατος κρατισμός, ἥτοι ἡ ἀπεριόριστος ἐπεμβατική ροπή τοῦ κράτους.

Νὰ ἐπιδιώκεται πάντοτε ἵνα αἱ τακτικαὶ δαπάναι τοῦ κράτους καλύπτονται ὑπὸ των τακτικῶν ἐσόδων, ὅπως ὥστε ἡ πίστις τοῦ κράτους νὰ εἶναι πάντοτε ἀκεραία, και νὰ διευκολύνεται ὅπως ἡ σύναψις δανείων εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις.

Δι' ἐκτάκτους δαπάνας νὰ ἐπιβάλλωνται ἐκτακτοὶ φόροι και νὰ συνάπτονται τὰ δάνεια. Τὰ διὰ παραγωγικὰς αἰτίας δάνεια εἶναι τὰ συμφερότερα διὰ τοὺς πολίτας και τὸ κράτος, ἀλλ' ὄχι και τὰ μόνον δυνατὰ διὰ χώραν ὡς τὴν Ἑλλάδα, που δὲν συνεπλήρωσεν ἀκόμη τὴν ἐθνικὴν της ἀποστολὴν, ἥτοι τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν της φυλῆς (και ὄχι ἱμπεριαλιστικὰ σχέδια).

4) **Δικαιοσύνη.** Αὐτὴ ἡ λειτουργία, χειραφετημένη ὡς εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἐκπληρώνει καλῆτερα ἀπὸ τὴν διοίκησιν τὸν προορισμὸν της. Θὰ πρέπει νὰ τείνωμεν ὅμως εἰς καλῆτερον τοῦ ποιοῦ των δικαστῶν ὑπὸ ἐποψὴν κοινωνιολογικῆς μορφώσεως, ὥστε νὰ καταλήξωμεν μίαν ἡμέραν εἰς τὰ μονομελῆ δικαστήρια με ροπήν πρὸς ἐλευθερωτέραν και οὐσιαστικωτέραν ἐρμηνείαν τοῦ δικαίου. Φογαδεύσεις τοῦ πνεύματος της ρουτίνας, ἀναβλητικότητος, σχολαστικότητος

και τοπικότητος ἀπὸ τὸ δικαστικὸν σῶμα. Μορφῶσις ἰδιαίτερου ἀνακριτικοῦ κλάδου. Ἀνανέωσις τοῦ ἀστικοῦ νόμου. Ἀπλοποίησις των δικαστικῶν νόμων. Ἀνακαινισμός τοῦ ποινικοῦ νόμου. Μερικὴ ἐλάφρυνσις των διαδικαστικῶν τελῶν.

5) **Ἐκπαίδευσις.** Ἡ παιδεία νὰ στήσῃ τὰ θεμέλιά της ἐπάνω εἰς τὰς πηγὰς της νεοελληνικῆς ζωῆς. Ἡ ὁμιλουμένη δημοτικὴ γλῶσσα νὰ εἰσαχθῇ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ δημοτικὸν ἐξατάξιον σχολεῖον. Ἡ καθαρὸν νὰ διδάσκαται μόνον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν της δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Αὐτοτέλεια της δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Χωρισμός της ἀστικῆς ἐκπαιδεύσεως (ἐννεαταξίου) ἀπὸ τὴν γυμνασιακὴν, ὅπως ὥστε νὰ εἶναι αὐτοτελής, πλήρης και ἀνεξάρτητος ὁ κύκλος των μαθημάτων της ἀστικῆς, με τάσιν πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Ἰδρυσις ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, στηριζομένων εἰς τὴν στοιχειώδη, τὴν ἀστικὴν και γυμνασιακὴν ἐκπαίδευσιν. Χωρισμός των γυμνασίων εἰς κλασικὰ και πραγματικὰ, ἀναλόγως των ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ. Πρόνοια ἰδιαίτερα διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν των ξενογλῶσσων (ἰδιαίτερον τμήμα και ἰδιαίτερα ἐπιθεώρησις). Τάσις πρὸς ἀνάπτυξιν της ὑγείας τοῦ σώματος και τοῦ χαρακτῆρος, και μέθοδος πρὸς μόρφωσιν τοῦ νοῦ ὄχι διὰ πληθὺς ἀλλὰ διὰ συστήματος γνώσεων και ἀφυπνίσεως της παραταρτητικότητος.

γ'.

Διευτοργία τοῦ πολιτεύματος. Τὸ συνταγματικὸν πολιτεῦμα εἶναι πολὺ σύμφωνον με τὰς φιλελευθέρους και βασιλικὰς συγχρόνως ἀντιλήψεις τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐννοία „Βασιλεὺς” εἶναι βαθεῖα χαρπυμένη, κατὰ παλαιωτάτην παράδοσιν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ και ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσωπία εἶναι ἐπίσης Ἑλληνικώτατον προϊόν. Ἐκλογαὶ ἐγίνοντο ἀνέκαθεν των κοινοτικῶν ἀρχῶν, και ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀκόμη. Ἐχω τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ θεσμοὶ δυσκόλως κινδυνεύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ πολιτεῦμα νὰ ἐφαρμόζεται σύμφωνα, ὄχι μόνον με τὸ γράμμα τοῦ συντάγματος, ἀλλὰ και με τὸ πνεῦμα του.

Ὅπως τὴν ἐσωτερικὴν οὕτω και τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους τὴν διαχειρίζεται, ἐννοεῖται, ἡ ὑπεύθυνος κυβερνήσις. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐξαχθῇ και τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸν Βασιλέα τὸν θέλομεν, οἱ Ἕλληνες, ἀπλὴν σκιὰν ἢ ἐντελῶς τοπικὸν ἐπικυρωτὴν της πολιτειακῆς τάξεως. Ὁ Βασιλεὺς, ὡς εἰς ἐκ των συνταγματικῶς ἀναγνωρισμένων πολιτειακῶν παραγόντων, και γνώμην

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

δικαιοῦται καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ἔχῃ δι' ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ τόπου, καὶ νὰ τὴν ἐκφέρῃ πρὸς τὴν ὑπεύθυνον κυβέρνησιν, προσπαθὼν νὰ τὴν πείσῃ ἢ νὰ πεισθῇ ἀπὸ τὴν ἀνδεχομένην ἀντίθετον αὐτῆς γνώμην. Ὅπου δὲ σύμπτωσις γνώμων, ἐπὶ θεμελιωδῶν ζητημάτων, δὲν εἴμπορει νὰ ἐπιτευχθῇ, ἔχει τὸ δικαίωμα τὸ Στέμμα νὰ διαφωνήσῃ πρὸς τὴν ὑπεύθυνον κυβέρνησιν, ἀλλὰ τότε θὰ προκηρῇ νέας ἐκλογάς, διαλύον τὴν ὑφισταμένην Βουλὴν, ἐκ τῆς πλειονοψηφίας τῆς ὁποίας ἀπορρέει ἡ κυβέρνησις. Τὸ προνόμιον δὲ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς δὲν εἴμπορει νὰ εἶναι περιορισμένον καὶ νὰ ἐξαντλήται μὲ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ μίαν καὶ μόνην φοράν, φθάνει νὰ παρεμπίπτουν, μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως, νέα περιστατικά, δικαιολογούντα ἐπαρκῶς νέαν διαφωνίαν πρὸς τοὺς ἐπανειλημμένως ὑποδεδειγμένους ὑπὸ τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας κυβερνήτας τοῦ. Μόνον κομματικὴν πολιτικὴν δὲν ἐνδεικνύεται οὐδὲ συμφέρει εἰς τὸ Στέμμα νὰ διεξάγῃ.

Ἐν γένει τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, ὅταν ἐφαρμόζεται εἰλικρινῶς καὶ πιστῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτειακοὺς παράγοντας, καμμίαν ὑπέρβασιν ἐξουσιῶν δὲν παράγει οὔτε ἄνωθεν οὔτε κάτωθεν, ἔχει δὲ διὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν καλητέραν ἀπὸ τὰ ἄλλα πολιτεύματα προσαρμογὴν.

Πρὸς περιορισμὸν τῆς τάσεως πρὸς τὴν πρωτοπουργικὴν δικτατορίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πραγματικωτέραν διεργήνευσιν τῆς γνώμης τοῦ λαοῦ, ἐν τῇ συνόλῳ τοῦ, πρέπει νὰ τροποποιηθῇ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα, μεταρρυθμιζόμενον οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἀναλογικὴ τις ἀντιπροσωπεΐα καὶ τῶν μειονοφηγιῶν.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ συντάγματος καθιερούμενον ἐλάχιστον ὅριον.

Αἱ διατάξεις τοῦ συντάγματος περὶ Συμβουλίου τοῦ Κράτους νὰ ἐφαρμοσθοῦν.

Μάιος 1916.

Β. ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΙΝ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ἐἰς τὸ ἀπὸ 11) 24 Ἰανουαρίου 1919 ὑπόμνημά μου, ὅπερ ἀπηρτίβουα πρὸς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Εἰρήνης μολονότι ὑπεδείκνυον τὰς γενικὰς βλέψεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μόνον γενικώτατα ἔθιγον τὰ ἑδαφικά ζητήματα. Διατυπώνων τὰς γενικὰς ἀξιώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνάφισον ὡς ἔξῃς τοὺς πόθους τοῦ, ὡς πρὸς τὰ ἑδαφικά ζητήματα: "Ὅπως οἱ πληθυσμοὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ διὰ τῶν αἰώνων διατηρήσαντες τὸν ἑλληνικὸν τὸν χαρακτήρα, δυνηθῶσιν ἐλευθέρως νὰ ἐκφράσωσι τὴν θελήσιν των καὶ λάβωσι τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ ἐπὶ τῶν ἑδαφῶν ἅτινα ὑπῆρξαν καὶ κοιτίς καὶ προγονικὴ κληρονομία των".

Εἰς τὸ παρὸν ὑπόμνημα θὰ ἐπιχειρήσω ν' ἀνυψώσω ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον τὰς προτάσεις ταύτας καὶ νὰ ἐπισύρω τὴν εὐμενῇ προσοχὴν τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Εἰρήνης ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ὡς τίθεται τοῦτο ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς τοῦ, —ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ φαινομένου, ὡς παρουσιάζεται αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ.

Ἐπανακάμψας ἀπὸ τὴν εἰς Κορσικὴν ἐξορίαν μου καὶ ἐπικοινωνήσας πάλιν μετὰ τῶν ὁμογενῶν μου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πράξω ἄλλως ἢ μετὰ περισσοτέρας ἀκόμη ἐπιμονῆς νὰ ὑποστηρίξω τοὺς πόθους τοῦ ἔθνους, εἰς δ' ἀνήκω, εἶμαι δὲ εἰς θέσιν νὰ βεβαιώσω ὅτι ἐάν, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, παροραθῶσιν αἱ δίκαιαι αὐτοῦ ἀξιώσεις, ὡς ἀποτελεσμα μίαιριον τῆς ἀπροσεξίας τῶν διεπόντων τὰ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, θὰ προκύβῃ μόνον τὸ χάος.

Ἐξ ὧν δύναμαι νὰ κρίνω ἀπὸ τὰς μέχρις ἐμοῦ ἐξικνουμένας λίαν ἀτελεῖς, τῇ ὄντι, εἰδήσεις, αἱ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς εἰρήνης διεξαγόμεναι διαπραγματεύσεις λαμβάνουσι σχετικῶς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν τροπὴν μὴ συνάδουσαν μήτε πρὸς τὰς βλέψεις αὐτοῦ μήτε πρὸς τὴν ἐσωτάτην τοῦ ζητήματος ἀνάγκην. Ἐν τούτοις εἶναι ἀκόμη πρὸς διόρθωσιν καιρὸς καὶ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπιχειρῶ ν' ἀπευθύνω πρὸς τὴν Συνδιάσκεψιν τὸ δεύτερον τοῦτο ὑπόμνημα.

Και πρώτον ποία ἡ κοιτίς καὶ τίς ἡ προγονικὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κληρονομία;

Ἡ τε ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία τὰς διδάσκουσιν ἀπὸ τριάκοντα αἰώνων δεικνύουσαι συγχρόνως τὴν ἐπὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ἀκηθεῖσαν ἐπίδρασιν πολιτισμοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνου, δημιουργήματος τοῦ ἔθνους τούτου.

Δὲν ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ καθορίσωμεν τὴν εἰσφορὰν τῆς φυλῆς ἡμῶν εἰς τὸν παγκόσμιον πολιτισμόν, οὐδὲ νὰ ἐξάρωμεν τὰς ιδιότητες, τὰς ἱκανότητας καὶ τὰς ροπὰς αὐτῆς. Πρέπει ὅμως νὰ ὑπενθυμίσω ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐγκατεστημένος ἐπὶ τοῦ μεγάλου σταυροδρόμιου τοῦ ἐνοῦντος τὴν Ἀσίαν, τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ὄχι μόνον ἐπέδειξε δι' ὅλης τῆς μακράς ἱστορίας του ἄσβεστον ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξε ὅτι ἐνωρὶς ἔλαβε συνειδητὴν τῆς ἐθνικῆς τοῦ ἐνόητος καὶ ὅτι κέκτηται ἱκανότητα πολιτικὴν πρὸς αὐτοργάνωσιν καὶ αὐτοπροσδιορισμόν. Τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὀργάνωσιν κατάρθωσε νὰ διατηρήσῃ ὄχι μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ ἀξία τοῦ παράγοντος, ὃν ἀποτελεῖ ὁ λαὸς οὗτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι μετ' ἀξιοθαυμάστου εὐκολίας προσαρμογῆς εἰς τοὺς δυσμενεστάτους καὶ σκληροτάτους ὁρους τοῦ βίου, μετὰ ζωτικότητος μὴ προουμένης καὶ πρὸ τῶν φοδερωτάτων ἀτυχιῶν κλίνει σημαντικὰ πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς μακρυὰς καὶ ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις. Ἐξ οὗ καὶ τὸ πρὸς ἀποικισμόν, ναυτιλίαν καὶ ἐμπορίαν ὀρμέφυτον αὐτοῦ.

Οὕτω, λόγου γινομένου περὶ ἑλληνικῶν χωρῶν, δὲν ἐννοεῖται μόνον ἡ κυρίως Ἑλλάς μετὰ τῶν Νήσων καὶ τῶν ἀνακτηθεισῶν διὰ τῶν βαλκανικῶν πολέμων βορείων ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ πάσα χώρα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων οἰκηθεῖσα ὑφ' Ἑλλήνων ὀργανωμένων εἰς ἰδιαίτερον ἔθνος καὶ διὰ τῶν αἰώνων τήρησάντων τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα.

Ὅπως ὁ κρίνων τὴν ἑλληνικὴν παραγωγὴν μόνον ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῶν πόρων τῆς κυρίως Ἑλλάδος θὰ συνῆγε συμπέρασμα στενὸν καὶ ἀνακριβές, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμῶν μόνον τοὺς ἤδη ἐλευθερωθέντας Ἕλληνας μεγάλως θὰ παρεγνώριζε τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἡ ἀρχικὴ τῶν Ἑλλήνων κοιτίς πρέπει νὰ θεωρηθῇ περιλαμβάνουσα τὴν Ἰωνίαν, τὴν Θράκην, τὴν κυρίως Ἑλλάδα μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τὰς Νήσους.

Ἀλλ' ἡ ἀποικιστικὴ ἰδιοφυΐα εἶχεν ὁδηγήσει τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐπὶ τῶν ὁποίων διὰ θαλλουσῶν ἀποικιῶν ἐξηπλώθησαν. Ἡ ἀκτινοβολία αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὰ περὶ δὲν ἔσχε πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἐντασιν οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἀφομοιωτικὴν δυνάμιν. Ἀλλ' αἱ χώραι αἱ γειτονικώτεραι πρὸς τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα τῶν Ἑλλήνων ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἔχωσι διαποτισθῇ καὶ σχεδὸν ἀφομοιωθῇ. Αἱ χώραι αὗται ἀποτελοῦσι σήμερον σημαντικὸν μέρος τῆς κληρονομίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν κύκλον του, διότι ἐξελληνίσθησαν χάρις εἰς τὴν ἀποικιστικὴν δραστηριότητα ταύτην, εἰς ἣν κατὰ τὴν προσετέθησαν, ὡς ἀφομοιωτικαὶ δυνάμεις συμπληρωματικαί, ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Βυζαντίου, καθὼς καὶ ἡ ἐπικράτεια τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οὕτως ὥστε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος γυνεῖται ἐκτείνεται μέχρι τῆς βορείας Ἡπείρου, τῆς βορείας Θράκης καὶ ἐν Ἀνατολῇ μέχρι τῶν πολῶν τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Συρίας. Εὐρίσκονται ἐπὶ πλέον συμπαγεῖς πληθυσμοὶ εἰς τὴν Νοτίαν Ρωσίαν καὶ τὸν Καυκάσον. (Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, δηλαδὴ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, εἶναι πλέον μόνον ἱστορικὴ ἀνάμνησις, περὶ ἧς δὲν πρόκειται ἐνταῦθα. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς τῶν χωρῶν περὶ ὧν ἀσχολεῖται τὸ παρὸν ὑπόμνημα εἶναι ἐντελὲς ἄλλο πράγμα ἢ ἀνάμνησις, ἀποτελεῖ ἀπεναντίας ἐνεστῶσαν πραγματικότητα).

Εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἀποικοὶ οὔτε ἐξωτικοί, ὅπως δεόν νὰ χαρακτηρισθῶσιν εἰς τὰς παροικίας τῶν ἐν τῇ Αὐτικῇ καὶ βορείᾳ Εὐρώπῃ ἐν Ἀφρικῇ καὶ Ἀμερικῇ, ἀπ' ἐναντίας ἀποτελοῦσιν ἐνταῦθα ἰθαγενῆ πληθυσμόν, αὐτόχθονον ἀπὸ ἀμνημονεῶτων χρόνων.

Εἰς πάσας τὰς χώρας ταύτας κατέχουσι τὴν γῆν, ὄχι τὴν ἀληθεία, ἀποκλειστικῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος· εἰς πάσας τὰς χώρας ταύτας δὲν εἶναι μόνον ἔμποροι καὶ ναυτικοί, ἀλλ' ἀκόμη καὶ γεωργοὶ καὶ βοσκοὶ καὶ ἀλιεῖς καὶ τεχνῖται. Ἐνταῦθα κατέχουσιν ἐπὶ πλέον σχεδὸν τὸ-μονοπώλιον τῶν ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων, καὶ ἐγέμισαν τὰς χώρας αὐτάς διὰ μορφωτικῶν ἰδρυμάτων. Εἶναι, μετὰ τινῶν

Ἰσραηλιτῶν, τοῦ καὶ τοῦ, καὶ ὀλίγων Ἀρμενίων, οἱ ἀναγκαστικοὶ με-
σάζοντες μεταξὺ τῶν παραγωγῶν καὶ τῶν καταναλωτῶν, ἰθαγενῶν, ἀφ'
ἐνὸς καὶ ἀγοραστῶν ἢ εἰσαγωγέων, δοτικῶν, ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ναυτιλία
καὶ ἀκτοπλοῖα δι' ἰστιοφόρων καὶ ἀτμοπλοίων ἐν Ἀνατολῇ ἐκτελεῖται
ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ ὀθωμανικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, καὶ τὸ ὀθω-
μανικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν εὐρίσκεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς χεῖ-
ρας Ἑλλήνων ναυτικῶν. Τέλος οἱ Ἕλληνες πασῶν τῶν χωρῶν διαθέ-
τουσι κεφάλαια σημαντικά, ἅτινα ἐκμεταλλεύονται καθ' ἅπασαν τὴν
Ἀνατολὴν μετὰ σοφίας καὶ ἐπιδεξιότητος.

Αἱ χώραι, ἃς κατοικοῦσιν ἀπ' αἰώνων, βεβαίως δὲν εἶναι ἐκ τῶν
πλέον εὐνοηθεισῶν ὑπὸ τῆς φύσεως, οὐδ' ἐκ τῶν καταλληλοτέρων διὰ
τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν, ἀλλὰ δι' εὐφρίας, ἐργασίας καὶ
ἐπιμονῆς κατῳρθώσαν οἱ Ἕλληνες νὰ τὰς καταστήσωσιν ἀρκούντως
προσοδοφόρους. Ἐν τούτοις τὸ ἔδαφος τοῦτο, τὸ ὅποιον, ἐκτὸς τινων
πεδιάδων, εἶναι ἀκατάλληλον διὰ δημητριακὰ, ἐχρησιμοποιήθη δι' ἀπά-
σας τὰς δενδροειδεῖς καλλιτεργείας τὰς ἐξαρτωμένους ἐκ τῆς ζώνης τῶν
μεσογειακῶν προϊόντων (ἄμπελον, ἐλαίαν, καπνὰ, μορέαν, λίνον, βάμ-
βακα, μήκιον, ὀπωροφόρα κλπ. κλπ.). Αἱ σχετικαὶ πρὸς τὰς καλλιερ-
γείας ταύτας βιομηχανίαι ἀνεπτύχθησαν σπουδαίως εἰς τὰς ἐλληνικὰς
χώρας. Ἐὰν μέχρι τοῦδε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπεδόθησαν. ὅσον θὰ ἦσαν
ἱκανοὶ νὰ τὸ πράξωσιν, εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν, τοῦτο ὀφείλεται
εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν ὀρυκτῶν πόρων τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς τὴν ἔλ-
λειψιν μεγάλων πτώσεων ὕδατος. Εὐθὺς ὡς ἡ ἔλλειψις πτώσεων ἢ
γαιανθράκων πληρωθῇ ἢ μεταλλουργία θ' ἀναπτυχθῇ χάρις εἰς τὰ πλοῦ-
σια κοιτάσματα παντὸς εἶδους μετάλλων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ νηματοργία
καὶ ὕφαντουργία χάρις εἰς τὰς καλλιτεργείας τοῦ λίνου, τῆς καννάδεως
καὶ τοῦ βάμβακος, ὡς καὶ χάρις εἰς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ἡ Ἰωνία, ἡ Καππαδοκία μετὰ τοῦ Πόντου, ἡ Θράκη, ἡ Μακεδο-
νία, ἡ Ἡπειρος, αἱ Νῆσοι καὶ ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἀπετέλεσαν οὕτως ὀλί-
γον κατ' ὀλίγον ὄγκον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθραύσθησαν διαδοχικῶς αἱ ξε-
νικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ εἰσβολαί, προσερχόμεναι ἐξ Ἀνατολῆς ἢ Δύσεως.
Ὅχι διότι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἔσχε πάντοτε τὴν ἀναγκαίαν πολιτικὴν
συνοχὴν ὅπως ἀντιστῇ διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῆς βίας εἰς τὰς διαφόρους
ταύτας ἐξωτερικὰς πιέσεις, ἀλλὰ διότι ἠδυνήθη ν' ἀποτελέσῃ, ἀπὸ
ἐποχὰς ἀρκετὰ παλαιάς, ἔθνος συντεταγμένον, ἔχον πλήρη συνείδησιν
τῆς ἐνότητός του καὶ τῆς ἀπόστολῆς του. Τοῦτο τῷ ἔδωκε τὴν ἱκα-

νότητα νὰ ὑπερνικήσῃ διὰ τῆς παθητικῆς ἀντιστάσεως ὅλα τὰ διαδο-
χικὰ κυπήματα ἅτινα ἐδέχθη. Καθ' ὁρισμένας στιγμὰς ἠνοίγησαν ρήγ-
ματὰ τινὰ εἰς τὰ σύνορά του καὶ συνέβησαν μερικαὶ ὑποχωρήσεις πλη-
θυσμῶν, ἀλλ' ἡ ζωτικότης τῆς φυλῆς κατῳρθώσε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ
θριαμβεύσῃ κατὰ τῶν εἰσβολῶν, τῶν διαταράξεων καὶ περιπετειῶν. Ὁ
ἐλληνικὸς λαὸς οὐδέποτε ἀπώλεσε τὸν ἐθνισμὸν του οὐδὲ τὴν πίστιν
εἰς τὸ μέλλον του. Ὁ ἐλληνικὸς ὄγκος ἀνέτεχε καὶ ἐξηκολούθησε διὰ
τῶν διχλαδῶσεών του ν' ἀκτινοβολῇ ὁλόγυρα καὶ νὰ διαπερᾷ διὰ βρα-
δείας εἰρηνικῆς εἰσόδσεως τὴν συμπαγὴ μάζαν τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων.
Ἡ ὀθωμανικὴ εἰσβολὴ π.χ. ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ μὴ κατοικεῖται
πλέον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρασίας ἀποκλειστικῶς ὑπ' Ἑλλήνων καὶ
ἐξελληνισμένων πληθυσμῶν. Οἱ ἰθαγενεῖς Ἕλληνες τῆς χώρας ταύτης
δὲν ἐμφανίζονται πανταχοῦ ἄνευ ἀναμίξεως ποικιλλόντος βαθμοῦ μετ'
ἄλλων φυλῶν, οὐδὲ μετὰ τῆς αὐτῆς πυκνότητος. Οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες
τῆς βορείας Θράκης (γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Ρωμανία) πε-
ριβάλλονται ἤδη ὑπὸ Βουλγάρων. Ἀλλ' οἱ ἐλληνικοὶ πληθυσμοὶ καὶ
τῶν δύο τούτων χωρῶν, ἰθαγενεῖς ἐκαὶ ὅπως καὶ εἰς τὰς εἰδικώτερον
ἐλληνικὰς χώρας, καὶ ὀργανωμένοι εἰς κοινότητας ἐξαρτωμένας ἀπὸ
πνευματικὸν καὶ συγχρόνως ἐθνικὸν κέντρον, εὐρίσκονται ἀρκετὰ πο-
λυάριθμοι, ὥστε νὰ εἶναι ἄξιοι προσοχῆς.

Ἐν τῇ Κεντρικῇ Μικρασίᾳ, ὅπως καὶ ἐν Ἀνατολικῇ Ρωμανίᾳ, ἐν
Νοτίᾳ Ρωσίᾳ, ὅπως καὶ εἰς τὸν Καύκασον, τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον
συμπληροῖ τὰ λοιπὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα καὶ προσφέρει ὑπηρεσίας τόσον
εἰς τὰ ἀνατολικά ἔθνη ὅσον καὶ εἰς ἑαυτό. Ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν θὰ ἦτο
δυνατὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς Ἀνατολῆς, χωρὶς νὰ γίνῃ αἰσθητὴ ἡ ἔλ-
λειψις στοιχείου ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀνατολικῶν, στοιχείου.
ὅπερ εἰσδόν πανταχοῦ ἐμφανῶς πνεῦμα κινήτηριον πρὸς τὴν πρόδον.
Ἀναφέρω ὡς παράδειγμα ὅτι ἡ ζωογόνησις τῶν ἀδρανῶν δυνάμεων
τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὑπῆρξε πάντοτε λειτουργία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.
Ἡ ἐλληνικὴ ἰδέα εἶναι πλατυτέρα τῆς ἐλληνικῆς γῆς καὶ ὑπερβαίνει
τὰ καθαρῶς ἐθνικὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τοιοῦτο εἶναι τὸ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος
ζῇ, κινεῖται καὶ διατηρεῖ τὸν χαρακτῆρά του. Τοιαῦτα εἶναι αἱ φυσικαὶ
βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἀναγκαστικῶς τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα.

Οἱ Ἕλληνες, παρὰ τὴν εἰσόδον τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας δὲν εἶναι ἱμπεριαλισταί. Εἶναι ἀρκετὰ νονεχαῖς, ὥστε νὰ ἐννοῶσι καὶ παραδέχωνται αὐθορμήτως, ἀνευ ἑξώθεν πίεσεων, τὸ δικαίωμα τῶν ἄλλων λαῶν ἐπὶ τὴν ὑπαρξίν. Εἶναι ἐν τούτοις ἐμποτισμένοι καὶ ἐκ τῆς συναισθήσεως τῶν ἰδίων τῶν δικαιωμάτων καὶ ζητοῦσιν, ὡς εἰς ἄνθρωπος, αἱ ἀξιώσεις τῶν νὰ ἐξετασθῶσι μεθ' ὅλης τῆς βαθύτητος καὶ τῆς προσοχῆς, αἵτινες προσήκουσιν εἰς τὴν σοβαρότητα τῆς παρούσης ὥρας, μεθ' ὅλης τῆς εὐρύτητος πνεύματος καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἧς ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη ὀριστικῆς λύσεως τῶν ἐν ἀμφισβητήσῃ ζητημάτων. Τὸ περίπλοκον τῶν ζητημάτων τούτων οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἴτοισαφὸν νὰ δοθῶσι τυχαίαι καὶ συμπτωματικαὶ λύσεις εἰς ζητήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ἡσυχία καὶ ἀνάπτυξις τῶν ἐνδιαφερομένων πληθυσμῶν. Δὲν πρόκειται περὶ παροχῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἰρήνης, ἥτις δὲν θὰ ἴδυνάτο νὰ διαρκέσῃ πλέον τῆς μιᾶς ἡμέρας. Τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα εἶναι ἄξιον νὰ ἀντιμετωπισθῇ καὶ ἐξετασθῇ ἐν τῇ συνόλῳ του, νὰ ληθῇ ἐν τῇ ὀντότητι τοῦ, νὰ λυθῇ ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ ἵνα μὴ ἀναγκασθῶμεν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπ' αὐτοῦ πολὺ ταχέως. Δικαία λύσις ἀσφαλῶς θ' ἀναγεννήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡρεμίαν ἐν Ἀνατολῇ. Νόθος λύσις ἀσφαλῶς θὰ ἔφερε νέας ταραχὰς καὶ νέας ἀνατροπὰς.

Οἱ Ἕλληνες δὲν ζητοῦσι τὴν ἐπανάδρυσιν τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας. Γνωρίζουσιν ὅτι τοιαύτη λύσις, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἐπιθυμητή, δὲν θ' ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν παρούσαν πραγματικότητα. Οἱ λαοὶ διέρχονται ἀπ' αἰῶνος ἐξείαν κρίσιν ἐθνικισμοῦ. Ἡ ἐθνικὴ συνείσκις, ἀφυπνισθεῖσα παρὰ τισιν ἐνωρίτερον, παρ' ἄλλοις ἀργότερον, τείνει εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀνεξαρτήτων κρατῶν, ὅσον τὸ δυνατόν, αὐστηρῶς ἐθνικῶν. Θὰ εἶναι ἀνάγκη ὅπως ὁ νέος αὐτός ὁργανισμὸς περὶ τὴν πρῶτον τὴν διαμόρφωσιν τοῦ, ἵνα κατόπιν τὰ συγκεκολλημένα ἐθνικὰ κράτη συγκλίνωσι πρὸς ἄλληλα καὶ συμβληθῶσιν ἀναγνωρίζοντα νέους δεσμούς, οἵτινες θὰ τὰ ἐνώσωσι μεταξὺ τῶν στενώτερον: ἐννοῶ τὸν σχηματισμὸν συμπολιτειῶν καὶ ὁμοσπονδιῶν καθ' ὁμάδας.

Ἡ συσσωμάτωσις τῶν βαλκανικῶν καὶ ἀνατολικῶν ἐθνῶν εἰς συμ-

πολιτείας εἶναι δυνατὴ εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἀποτελεῖ πιθανότητα τοσοῦτη μᾶλλον ἐπιθυμητήν, ὅσον θάκαστον τῶν κρατῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, τῶν ἤδη συγκεκολλημένων ἢ ἐν συγκροτήσῃ, θὰ περιλαμβάνῃ ἀναγκαστικῶς διάφορα ἐθνικὰ στοιχεία, διότι τὰ φυσικὰ ἢ πολιτικὰ σύνορα ἐκάστον δὲν συμπίπτουσιν ἐντελῶς πρὸς τὰ ἐθνικὰ ὅρια. Παρὰ τὴν τάσιν πρὸς σχηματισμὸν κρατῶν αὐστηρῶς ἐθνικῶν, διάφορα ἐθνικὰ στοιχεία ἀναγκαστικῶς θὰ διασταυροῦνται ἐντὸς τῶν διαφόρων κρατῶν.

Οἱ Ἕλληνες θὰ ἤθελον ὅπως οἱ ὁμομαίμονές τῶν πληθυσμοί, οἱ κατὰ τὴν διανομὴν μέλλοντες νὰ περιληφθῶσιν εἰς ἄλλα ἀνατολικά κράτη ἀπολαύωσι, συντεταγμένα καθὼς εἶναι εἰς ἐθνικὰς κοινότητας, τοῦ δικαιώματος ν' αὐτοπροσδιορίζωνται. Ἐπίσης θὰ ἤθελον, ὅπου συμβαίνει αἱ κοινότητες αὗται ν' ἀποτελῶσι συμπαγεῖς μάζας, νὰ ἐπετύγχανον ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν αὐτονομίαν τοπικὴν.

Ἀπὸ πάντα τὰ ἐθνικὰ κράτη τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς θὰ ἔχωσι συνταχθῇ καὶ ἀπὸ λήξεωσι αἱ ἀπὸ τὴν παλαιάν τεχνητὴν διανομὴν ἀπορρέουσαι πολιτικαὶ μηχανορραφαί, τὰ ἔθνη τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου θὰ λάβωσι συνείδησιν τῶν συνδεόντων αὐτὰ δεσμῶν, διότι κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν, ἀπησχολημένα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ὡς ἐθνικῶν κρατῶν, προσέχουσι μόνον εἰς τὰς χωριζούσας αὐτὰ διαφορὰς. Οἱ δεσμοὶ δὲ οἱ μέλλοντες μίαν ἡμέραν νὰ τὰ ἐνώσωσιν εἶναι πολλοὶ καὶ πηγάζουσιν ἀπὸ τὰς ὁμοίας ἢ ἀλληλοσυμπληρωματικὰς—ἐκ λόγων συγγενείας ἢ ἐπιμιξίας, ἢ παραδόσεων συγκλινουσῶν, ἐκ ταύτης τος ὅρων βιωτικῶν, κοινῶν γενικῶν συμφερόντων καὶ συμπτώσεως βλέψεων,—ιδιότητος τοῦ χαρακτῆρος τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν λαῶν.

Ἡ σύμπηξις τῶν βαλκανικῶν λαῶν εἰς ἀνεξάρτητα ἐθνικὰ κράτη βαίνει πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς καὶ τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι εὐοκίονον.

Ἡ Σερβία καὶ ἡ Ρουμανία λαμβάνουσι πλέον τὴν ὀριστικὴν σχεδὸν ἀδαφικὴν τῶν μορφήν. Ἡ πρώτη ἐνωμένη ἢ ὁμόσπονδος πρὸς τὰς Γιουγοσλαβικὰς ἐπαρχίας τοῦ πρώην Αὐстроουγγρικοῦ κράτους, θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῇ ὅπερ τῆς Ἑλλάδος τῶν διαμερισμάτων Μοναστηρίου καὶ Γεωργίου καὶ ὅπερ τῆς Ἀλβανίας διαμερισμάτων τινῶν Ἀλβανικῶν, ἅτινα κατέχει. Εἰς τὴν δευτέραν θὰ συνέφερον ἢ ἀπόδοσις εἰς τὴν Βουλγαρίαν τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Δοβρουτζᾶς ὅπου πλειονοφθεῖ ὁ βουλγαρικὸς πληθυσμὸς. Ἡ δὲ Βουλγα-

ρία διὰ τὴν ἐπ' αὐτῇ εἰς τὰ φυσικὰ καὶ συγχρόνως περίπου πραγματικὰ ἐθνικὰ της θρία θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τῶν πόλεων Σ τ ρ ο υ μ ῖ τ ο υ ς, καὶ Μ ε λ ε ν ῖ κ ο υ καὶ της Δ υ τ ῖ κ ῆ ς Θ ρ ᾶ κ ῆ ς, ἥτις δὲν εἶνε Βουλγαρικὴ.

Ἡ Ἑλλὰς τοσάκις ἐμπαιχθεῖσα ὡς πρὸς τὰς νομιμωτέρας της βλέψεις, ἀδικαιολογήτως ἀπὸ ἐνὸς σχεδὸν αἰῶνος συγκατατεθείσα ἐντὸς συνόρων μὴ ἀνταποκρινομένων μηδὲ εἰς τὸ τρίτον τῶν φυσικῶν της ὁρίων, θὰ ἔπρεπε, ἐκτὸς της Β ο ρ ε ῖ α ς Ἡ π ε ῖ ρ ο υ (ἥτις ἀνήκει εἰς αὐτὴν δυνάμει καὶ ἀπαρᾶ γράπτων ἐθνικῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ πολέμου τοῦ 1912—1913, ἐπισήμως ἀναγνωρισθείσης της ἐνώσεως της μετὰ της Ἑλλάδος καὶ ὑπ' αὐτῆς της Ἰταλίας ἐν ἀρχῇ τοῦ παγκοσμίου πολέμου) θὰ ἔπρεπε, λέγω, νὰ λάβῃ τὰ ἐδάφη της συνορευθεῖσας πρὸς τὰς μακεδονικὰς της ἐπαρχίας, Δ ρ τ ῖ κ ῆ ς Θ ρ ᾶ κ ῆ ς (κατεχομένης ὑπὸ της Βουλγαρίας), της Ἀ ν α τ ο λ ῖ κ ῆ ς Θ ρ ᾶ κ ῆ ς (κατεχομένης ὑπὸ της Τουρκίας), τὴν Δ ω δ ε κ ᾶ ν ῆ σ ο υ καὶ Κ ὠ π ρ ο ν, αἵτινες κακῶς εὐρίσκονται ὑπὸ ξένης κυριαρχίας. Θὰ συνεπλήρωνεν οὕτως ἐν ἀρκούντι πως μέτρῳ πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἐθνικὴν, ἡπειρωτικὴν καὶ νησιωτικὴν αὐτῆς ἐνότητα. Προσκινημένη τὴν Θράκην ἢ Ἑλλὰς δύναιται ν' ἀφήσῃ διὰ τὴν Βουλγαρίαν διέξοδον ἐμπορικὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον, καίτοι ἡ Βουλγαρία κέκτηται ἤδη εὐρείαν θαλασσίαν ἐξοδὸν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ὀ θ ω μ α ν ῖ κ ῆ ν Ἀ σ ῖ α ν, ἀρχίζει καὶ αὕτη νὰ λαμβάνῃ πάλιν πολιτικὴν διαμόρφωσιν πλεον προσηρμοσμένην πρὸς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας. Τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος θ' ἀποτελέσῃ ἀνεξάρτητον κράτος ἐντὸς πολιτικῶν συνόρων προσδιορισθησάντων, ἅτινα ὅπωςδήποτε δὲν θὰ πρέπει νὰ περιλάβωσι τὴν χώραν τοῦ Πόντου (Τραπεζοῦντα κλπ.). Ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία ὑπάγονται εἰς γαλλικὴν καὶ βρετανικὴν προστασίαν. Ἡ καθ' αὐτὴ Ἀραβία ἀποκτᾷ κεκραμένην ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Παλαιστίνη θὰ ὑποβληθῇ εἰς βρετανικὴν ἢ διεθνὴ ἐντολήν. Ἐνταῦθα ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἔχει ἐπιφύλαξιν νὰ ἐνασκήσῃ: τὰ δίκαια καὶ προνόμια τοῦ ἐλληνικοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων θὰ πρέπει νὰ λάβωσιν ἐξασφαλίσεις καὶ ἐγγυήσεις.

Οὕτως ἀπὸ τὴν προπολεμικὴν Τουρκίαν θ' ἀπομείνῃ μόνον ἡ Κωνσταντινούπολις, τὰ Στενὰ καὶ ἡ Μικρασία. Ποία τὴν ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν εἰσέτι ἀρκετὰ ἐκτεταμένην ταύτην χώραν;

Ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως, ἡ Ἀσιατικὴ Τουρκία, ἐξαιρουμένων τῶν ἀραβικῶν χωρῶν, εἶναι τόπος καθαρῶς διακεκριμένος καὶ ὁμοιογενής. Ἡ δὲ δοτικὴ ἀκτὴ της Μικρασίας, ἰδιαζόντως κοιλώδης, προβάλλουσα πολυπληθὴ ἀκρωτήρια καὶ ἀντικρυζομένη ὑπὸ πολλῶν νήσων, ἀποτελεῖ τὴν ἐλληνικὴν Ἰωνίαν.

Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς μάζας συμπαγεῖς, ὅχι μόνον εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Πόντον καὶ ἐφ' ὅλης της παραλίας της Μικρασίας, ἐξελληνισθείσης ὑπ' αὐτῶν ἀπὸ της ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ὁροπέδιον ἐπίσης κατοικεῖται ὑφ' Ἑλλήνων, εἰδικώτερον δ' αἱ χώραι της Ἰσαυρίας, Λυκαονίας, Φρυγίας, Παμφυλίας, Καππαδοκίας μέχρι της Κιλικίας. Συνοικοῦσι μετὰ πολυαριθμῶν μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν ἀνηκόντων εἰς διαφόρους φυλάς, ὡς π.χ. Τούρκων Τουρκομάνων, Κούρδων κλπ. Τὸ ὁροπέδιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν καρδίαν της Τουρκίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐν Τουρκίᾳ εἶναι ὀργανωμένοι ἀπὸ της ἀλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως τῇ 1453, ὡς ἔ θ ν ο ς χ ρ ῖ σ τ ῖ α ν ῖ κ ὸ ν, τοῦ ὁποίου ἡ ὀργάνωσις καὶ τὰ προνόμια ὑπῆρξαν ἐκτοτε ἀνεγνωρισμένα καὶ ἐπικυρωμένα ὑπὸ τῶν Σουλτάνων καὶ τοῦ ὁποίου ὁ πνευματικὸς καὶ ἐθνικὸς ἀρχηγὸς εἶνε ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἐπομένως οἱ Ἕλληνες ἐν Τουρκίᾳ δὲν ἀποτελοῦσιν, ὡς ἄλλα ἐθνικὰ στοιχεῖα, ἀπλὴν ἐθνότητα, ἀλλ' ὀ ρ γ α ν ω μ ῖ ν ο ν ἔ θ ν ο ς ἀπολαβὸν ὀρισμένης ἐθνικῆς αὐτονομίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνεται ὅτι ἡ Μικρασία, ὅπου ἡ σφραγὶς τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ παραμένει ἀνεξάλειπτος παρὰ τὰς εἰσβολὰς καὶ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἡνωμένη ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν, ἀλλ' ἰδρυομένων, ὅπουδήποτε αἱ ἐλληνικαὶ κοινότητες παρουσιάζουσι συμπαγεῖς μάζας, αὐτονόμων περιφερειῶν ἢ καντονίων ἀπολαβόντων τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως (local self — government). Ἐννοεῖται θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰς ἐλληνικὰς κοινότητας τὰς διασπαρμένους καὶ περιεσφιγμένους μεταξὺ μαζῶν μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ νὰ διατηρήσωσι τὴν διακεκριμένην σύνταξιν των. Οἱ ἐλληνικοὶ πληθυσμοὶ της Ἀνατολῆς ζητοῦσιν ὅπως λάβωσι τὴν ἐγγύτην ὀρισμένης αὐτονομίας, καὶ της τόσο ἐπιθυμητῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, ὅρων ἀπολύτως ἀπαιτούμενων ὅπως κατὰ τὴν ζωὴ των πραγματικῶς βιώσιμος καὶ ἀξία νὰ τὴν ζήσωσι. Καὶ ἡ ἀξίωσις αὕτη συμμορφοῦται τελείως πρὸς τὴν ἀπροκαλύπτως ἐξαγγελλθεῖσαν ὑπὸ

τοῦ προέδρου Οὐέλσον καὶ παραδεκτὴν γενομένην παρὰ τοῦ Διεθνoῦς Συνεδρίου Εἰρήνης ἀρχήν, καθ' ἣν ἀναγνωρίζεται εἰς ἐκάστην ἐθνικὴν κοινότητα τὸ δικαίωμα ὡς αὐτοπροσδιορίζεται.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ λύσωμεν δικαίως τὸ ἀνατολικὸν πρόβλημα, φυσικὰ δὲν θὰ εἶναι πλέον δυνατόν νὰ γίνεται λόγος περὶ εὐρωπαϊκῶν ἐντολῶν ἢ ζωῶν ἐπιρροῆς χορηγημένων εἰς τὴν θάινα ἢ θάινα δοτικὴν Δύναμιν τοῦτο θὰ προσέθετε στοιχεῖον διαταράξεως εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ ἀνατολικῶν λαῶν.

Ἐπάρχει ὁμως ἀντίρρησης τὴν ὁποῖαν πᾶς ἐχεφρονῶν δὲν θὰ παραλείψῃ νὰ προβάλῃ. Οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν ἀδιόρθωτοι μέχρι σήμερον. Ποῖος θὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν λογικὴν, ἐὰν ἀρνηθῶσι νὰ δεχθῶσι τὰς ἀνω σχεδιαγραφθεῖσας λύσεις; Ἐὰν δὲν θεωρηθῇ ἐπιθυμητὸν ν' ἀνατεθῇ εἰς τὸν Ἑλληνισμόν τὸ βαρὺ ἔργον τῆς ἐπιβολῆς εἰς τοὺς Τούρκους τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸ δικαίωμα ἐκείνου νὰ ζήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ ἐλευθέρως τὰς ιδιότητάς του, ἀναγκαστικῶς τὸ καθήκον τοῦτο θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἑθνῶν προσωρινῶς. Πάντως ὁμως θὰ πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπέμβασιν τῆς Κοινωνίας πρὸς διαφύλαξιν τῶν συμφερόντων τῶν ὁμογενῶν τῆς ἐν Μικρασίᾳ. Ἐὰν ἡ ἐλευθέρη Ἑλλάς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐνδιαφέρεται περὶ τῶν παροικιῶν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀμερικῇ, θὰ πρέπει πολὺ δικαιότερον νὰ ἐνδιαφέρεται νομίμως περὶ τῆς τύχης τῶν πολυαριθμῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, οἵτινες δὲν εἶναι παροικίαι, ἀλλ' αὐτόχθονες συσσωρεύσεις πληθυσμοῦ ὁργανωμέναι εἰς κοινότητας ἐν χώραις φερούσαι τὴν σφραγίδα τοῦ τρισχιλιετοῦ πολιτισμοῦ τῶν.

Ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν θὰ ἡδύνατο ν' ἀσκήσῃ προσωρινὴν ἐπίδρασιν διὰ διεθνoῦς ἐπιτροπῆς πρὸς τοῦτο συγκροτούμενης ἢ δι' ἀναθέσεως ἐντολῆς εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν καὶ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει θὰ ἦτο ἐπιθυμητὸν καὶ συνετὸν νὰ προειδοποιηθῶσι αἱ δύο αὗται Δυνάμεις περὶ τοῦ κινδύνου, ὅστις θὰ ἐπαρουσιαζέτο διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς Μικρασίας ἐὰν ἐχρησιμοποιοῦν ταύτην ὡς ἔδαφος ἐνεργείας προτεσταντικῶν ἀποστολῶν. Δὲν πρόκειται ἀλλθῶς περὶ βαρβάρου χώρας καὶ οὔτε οἱ Ἕλληνες οὔτε οἱ Τούρκοι θὰ ἐβλεπον εὐνοϊκῶς ἀνάμειξιν θρησκευτικῶν προπαγανδῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ τῶν ἐστίᾳ.

Ἀλλὰ ποία θὰ εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς; Ἐνταῦθα τίθεται τὸ ζήτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἰσχυρίσθην ὅτι ἡ Θράκη ἔπρεπε δικαίως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ Βασίλειον τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἴσως εἴπῃ τις ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἀποτελεῖ μέρος τῆς Θράκης, ἥτις τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ὠνομάζετο καθ' ἣν τοῦ Βυζαντίου. Πρέπει ἡ μεγάλου πόλις αὕτη νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ἡ ἱστορικὴ παράδοσις καὶ ἡ παρουσία εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πρωτίστης σημασίας συνηγοροῦσι βεβαίωτα ὑπὲρ τοιαύτης λύσεως. Ὑπάρχουσιν ἐν τοῦτοις λόγοις οἵτινες τὴν ἀποδιρίζουσι. Πρῶτον ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν εὐρίσκεται μόνον ἐν Θράκῃ. Γεφυρώνει τὸν Βόσπορον καὶ πατεῖ τὸν πόδα τῆς ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Εἶνε τόσο ἀσιατικὴ ὅσον καὶ εὐρωπαϊκὴ. Ἐπειτα κεῖται ἐπὶ τῶν Στενῶν, ἅτινα ἐνώνουσι δύο θαλάσσας καὶ ὅπου τόσα διεθνή συμφέροντα διασταυροῦνται. Τέλος ἐὰν προσηρτάτο εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ ἔκειτο εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Βασιλείου καὶ δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ καταστῇ πρωτεύουσά του.

Ἐν τοῦτοις διὰ τοὺς ἰδίους λόγους, οἵτινες ἐμποδίζουσι τὸ νὰ γίνῃ πρωτεύουσα τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος, δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ καταστῇ οὐδὲ τῆς Ἀνατολῆς πρωτεύουσα. Δὲν εἶναι μόνον ἀσιατικὴ, κατέχει δὲ καὶ θέσιν ὑπὲρ τὸ δέον ἐκκεντρικὴν σχετικῶς πρὸς τὸ ἔδαφος τοῦ κράτους τοῦτου. Ἐπομένως δὲν θὰ πρέπει νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὴν Μικρασίαν.

Ἡ συγκρότησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν Στενῶν εἰς κράτος ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον, δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ ἀπολαύον διαρκoῦς καὶ ἀπολότου οὐδετερότητος θὰ εἶναι ἡ μόνη λύσις παρουσιάζουσα ἐπαρκεῖς ἐγγυήσεις τάξεως διὰ τὰ διεθνῆ ζητήματα, ἡσυχίας καὶ εὐμαρείας διὰ τοὺς πληθυσμοὺς τόσο ἑλληνικοὺς, ὅσον καὶ τορρικoῦς ἢ ἄλλους, καὶ ἀσφαλείας διὰ τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς. Θ' ἀποτελέσῃ πραγματικὸν ἐνδιαμέσον κράτος (état tampon) μεταξὺ δύο κρατῶν καὶ δύο θαλασσῶν ὅπου πολλοὶ παράλιοι λαοὶ θὰ εὐρίσκωσι διέξοδον. Τὸ μέγα τοῦτο ἱστορικὸν κέντρον, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του ὡς σταυραδρομίου, ὡς ἐκ τῆς ἀναμίξεως διαφόρων συμφερόντων, ὡς ἐκ τοῦ σπουδαίου πληθυσμοῦ του, θὰ δυνήθῃ ἡμέραν τινα ν' ἀποδῇ τὸ νευρικὸν κέντρον ὅπου τὰ διάφορα ἔθνη τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς θὰ λαμβάνωσι συνείδησιν τῶν δεσμῶν οἵτινες τὰ ἐνώνουσι.

Δὲν θὰ ἡδύναμην νὰ ὑποδείξω μετ' ἀκριβείας τὰ σύνορα, ἅτινα θὰ ἔπρεπε νὰ δοθῶσι εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ μεσογία (hinterland) περιλαμβάνουσα ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τμήματι,

τὸ σαντζάκιον τῆς Τατάτζας καὶ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ὅλην τὴν λωρίδα τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας, περιλαμβανομένων καὶ τῶν ἀνθρακωρυχείων τῆς περιοχῆς ταύτης (τ' ἀνθρακωρυχεία τῆς Ἡρακλείας, ἐὰν γίνῃ καλλιτέρα ἐκμετάλλευσις θὰ δυνηθῶσι ν' ἀποφέρωσιν ἀπόδοσιν ἀρκούσαν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρασίας), μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἣ δὲ ἐπαρουσίαζεν ἐπαρκῆ ἐγγύησιν διὰ τὴν διατήρησιν ὅλων τῶν διεκδικουμένων συμφερόντων.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης φυσικὰ θὰ κρατήσῃ πάντοτε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔδραν του καὶ τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης θὰ φροντίσῃ νὰ ἐγγυηθῇ διὰ τοῦ μάλιστα ρητοῦ τρόπου τὴν ἐξασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τοῦ Πατριαρχείου καθ' ἅπασας τὰς ἐκκλησιαστικὰς περιφερείας, εἴτε ἐν Εὐρώπῃ εἴτε ἐν Ἀσίᾳ, τὰς ἐξαρτωμένας ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν του.

Τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποχωριζομένης τῆς Μικρασίας, ἀνήκει εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν Τούρκων, ν' ἀνακηρύξωσιν ἄλλην πόλιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ὡς πρωτεύουσαν τῆς χώρας ταύτης.

Προτείνοντες λύσιν τοιαύτης φύσεως διὰ τὸ ζήτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ἕλληνες ἔχουσι συναίσθησιν τοῦ μεγέθους τῆς θυσίας ἣν ἀποφασίζουσιν. Λίσθάνονται ὅμως ὅτι, ὅσον σκληρὰ καὶ ἂν εἶναι ἐπιβάλλεται αὕτη ὑπὸ ὑπερτάτης ἀνάγκης πρὸς τὸ συμφέρον ὅλων τῶν λαῶν τῆς Ἑγγὺς Ἀνατολῆς.

Μοὶ ἀπομένει ἀκόμη νὰ εἰπῶ τινὰ περὶ τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Νοτίας Ρωσσίας καὶ τοῦ Καυκάσου. Οἱ Ἕλληνες τῶν χωρῶν τούτων αὐτόχθονες, ὡς ἐν Μικρασίᾳ, ζητοῦσι μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ὀργανωθῶσιν εἰς ἐθνικὰς κοινότητας μετὰ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως (local self-government) ἀνταποκρινομένης πρὸς τὰς μορφωτικὰς ἀνάγκας τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐξάρτησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τοὺς εἶναι ἀδιάφορον νὰ μείνωσι πολιτικῶς προσηρτημένοι εἰς τὴν Ρωσσίαν ἢ εἰς τὸν Καύκασον. Ἐκφράζουσι μόνον τὸν πόθον ὅπως ἡ Συνδιάσκεψις τῆς Εἰρήνης τοὺς ἐγγυηθῇ τὸ δικαίωμα ν' αὐτοπροσδιορίζωνται, δικαίωμα ὅπερ πεισματωδῶς τοὺς εἶχεν ἀρνηθῇ ἡ Τσαρική Ρωσία.

Τέλος ὀφείλω νὰ ἀναφέρω διὰ νὰ τερματίσω τὴν παρούσαν ἐκθεσιν, τοὺς ἐλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἧτις πραγματικῶς εἶναι ἡ Βορείαι Θράκη. Ἐὰν αἱ συσσωρεύσεις πληθυσμῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσεληθῶσιν εἰς τὴν Νο-

τιαν Θράκην, ἧτις, ἐλπίζομεν, θ' ἀποδοθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἔπρεπε τοῦλάχιστον ν' ἀπολαύσωσι τοῦ αὐτοῦ προνομίου, ὅπερ ὑποδεικνύω ὡς ἀναγκαῖον διὰ τοὺς ἐλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ρωσσίας καὶ τοῦ Καυκάσου. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις θὰ πρέπει νὰ ὑποχρεωθῇ ν' ἀποκαταστήσῃ τὰς ἐλληνικὰς κοινότητας εἰς τὴν πρὸ τοῦ 1906 κατάστασίν των, δηλαδὴ ὡς ἐλεύθεροὺς τότε, ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Τὸ αὐτὸ καθεστὼς, ἐννοεῖται, πρέπει νὰ διατηρηθῇ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν κοινότητων τῆς Ἀλβανίας (Ἀδλῶν, Βεράτιον, Μουζακιά, Δορράχιον κλπ.) καὶ ὑπὲρ τῶν τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας (Κρούσοβον, Μηλόβιστα, Βελεσσά, Σκόπια, κλπ.) ὡς καὶ ὑπὲρ ἀκείνων ὅστινες θὰ συμπεριελαμβάνοντο ἐνδεχομένως εἰς τὸ νέον Ἀρμενικὸν κράτος. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἐλληνικῶν κοινότητων θὰ ἴσκει νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς αὐτὰς καθεστὼς ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀναγνωρισθὲν εἰς αὐτὰς δυνάμει τῆς συμφωνίας τῆς συνομολογηθείσης τῇ 1901 μεταξὺ τῆς χώρας ταύτης καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ζήτημα, ὅπερ θὰ ἔπρεπε νὰ κανονισθῇ ἐκ τῶν προτέρων πρὸς ὄφελος τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν περιλαμβ. νομένων εἰς ἀνατολικά κράτη, εἶναι τὸ τῶν σχολικῶν ἰδρυμάτων. Τὰ πιστοποιητικὰ σπουδῶν, ἀπολυτήρια, ἢ διπλώματα ἐκδιδόμενα παρὰ τῶν ἐλληνικῶν σχολείων τῶν χωρῶν τούτων, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρῶνται ἰσοδύναμα πρὸς τὰ τῶν σχολείων τῶν σχετικῶν κρατῶν, καὶ ὡς δίδοντα τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς δικαιούχους νὰ ἐξασκῶσι τὸ ἐπάγγελμα των καὶ μάλιστα νὰ συμμετέχωσι τῶν δημοσίων λειτουργειῶν ἐπ' ἴσοις ὅροις μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπηκόων. Ἀλλωστε ἡ ἀναγνώρισις αὕτη εἶναι φυσικὸν ἐπακολουθήμα τῆς τοπικῆς αὐτονομίας, ἧτις θὰ ἔπρεπε νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὰς ἐλληνικὰς κοινότητας καὶ περιφερείας, ὅπως καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας τῆς ἀναγνωρισθείσης εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐν Τουρκίᾳ ἀπὸ τοῦ 1453.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα ἐν τῇ συνόλῳ του.

Ἡ Συνδιάσκεψις ἧτις σκοπεῖ εἰς εἰρήνην διαρκῆ δὲν θὰ ἠδύνατο ἄνευ βλάβης αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει, νὰ μὴ ἐξετάσῃ τὸ σύνολον τοῦ ἐλληνικοῦ φαινομένου. Δὲν εἶναι ζήτημα ἰδιαιτέρως ἐνόμιον πρὸς τοῦτον ἢ ἀκείνιον τὸν πολιτευόμενον Ἕλληνα, ἢ καὶ ἀκόμη πρὸς ὁλόκληρον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τὸ ν' ἀποφασίσῃ ἐνόμικῶς καὶ ὁλοκληρωτικῶς περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ ἀληθῶς πρωτίστη ἀνάγκη

ΚΟΙΝΟΤΗΣ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

πηγάζουσα εξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Οἱ Ἕλληνες ἀντιμεταπίθουσι τὰς ἀνω ὑποδειχθείσας λύσεις πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἐν τῷ μέλλοντι. Εἶναι τοῦτο ζήτημα ὑπερτάτης δικαιοσύνης καὶ σκοπιμότητος, εἰ δὲ μὴ ἡ δικρκῆς εἰρήνη, πρὸς ἣν τείνουσι πάντες, δὲν θὰ καταστή δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἡ σύγχυσις θὰ δικιωνίζεται ἐν τῷ τοσούτῳ δοκιμαζομένῳ τούτῳ τμήματι τῆς γῆς.

Οἱ Ἕλληνες πανταχόθεν ἐν Ἀνατολῇ ἐγείρονται καὶ γίνονται ἀκουστοί. Ζητοῦσιν ὅπως τὸ δικαίωμα βιωσίμου ὑπάρξεως τοὺς ἐξασφαλισθῇ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται αὐτόχθονες, καταγόμενοι ἐκ χωρῶν ὡς ὥκισαν καὶ ἐπολίτισαν, ἐκεῖ ὅπου ἡ γῆ ἦν κατοικοῦσιν ἔχει χαραχθῇ διὰ τῆς σφραγίδος τῆς ἀπὸ δεκάδων αἰώνων ἐργασίας των καὶ τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶπον δικαί ἐπιμένουσιν ὅπως ὠρισμένοι ἐπαρχίαι κατοικοῦμεναι ὑπὸ ὁμογενῶν των ἀπλῶς καὶ ἀναμφισβητήτως προσαρτηθῶσιν εἰς τὸ Βασίλειον—πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῶν ἐδαφικῶν ζητημάτων ἐν τῇ στενῇ τοῦ ὅρου σημασίᾳ—καὶ ποιοὶ λόγοι σνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ιδρύσεως ἀνεξαρτήτου κράτους ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αὐτονόμων περιφερειῶν ἐν ἄλλαις χώραις, αἵτινες δὲν θὰ περιληφθῶσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

Θὰ ἤμην εὐτυχῆς, ἐὰν ἡ ἐκθεσις ἣν παρουσιάζω τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος παρῆχε νέας τινὰς ἀπόψεις, ὡς θὰ ἡδύνατο ἡ Διεθνὴς Συνδιάσκεψις νὰ χρησιμοποιεῖται ἐπωφελῶς διὰ τὸν σκοπὸν τῆς τάξεως καὶ ἡρεμίας ἐν Ἀνατολῇ. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι ὅμως μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν θὰ δυνηθῇ ἀκινδύνως νὰ παραβλέψῃ τοὺς πόθους ἔθνους, ὅπερ ζητεῖ μόνον τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ.

Ἐν Σκοπέλῳ τῇ 1)14 Αὐγούστου 1919.